

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг – Књажевац, број 36, година XII, април – јун, 2013

ISSN 1451-3218

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ
Сврљиг

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

Бдење

Уредници

Радослав Вучковић
Обрен Ристић

Уредништво

др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Срба Игњатовић, др Горан Максимовић, Драгослав Живковић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Издавачи

Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац

За издаваче

Зоран Гавриловић
Обрен Ристић

Адреса

Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 е-mail: bdenje_srg@yahoo.com
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, 19350 Књажевац, п.фах 58

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.
Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Министарство културе и информисања, Општина Сврљиг и Општина Књажевац

Коректура

Милица Миленковић

Унос текста

Марко Миладиновић

Ликовна опрема

Јована Банић

Техничка припрема

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

ПОВОДИ

ВЕЛИКА ГОДИШЊИЦА ХРИШЋАНСТВА

Из Старог завета ПЈЕСМА НАД ПЈЕСМАМА

Пријатељева и пријатељичина љубав

1. Соломунова пјесма над пјесмама
2. Да ме хоће пољубити пољупцем уста својих! Јер је твоја љубав боља од вина.
3. Мирисом су твоја уља прекрасна; име ти је уље различито; зато те љубе девојке.
4. Вуци ме, за тобом ћемо трчати; уведе ме цар у ложницу своју; радоваћемо се и веселићемо се са тобом, спомињаћемо љубав твоју више него вино; прави љубе те.
5. Црна сам, али лијепа, кћери Јерусалимске, као шатори Кидарски, као завјеси Соломунови.
6. Не гледајте ме што сам црна, јер ме је сунце опалило; синови матере моје расрдивши се на ме поставише ме да чувам винограде, и не чувах својега винограда, који ја имам.
7. Кажи ми ти, којега љуби душа моја, гдје пасеш гдје пландујеш? јер зашто бих лутала међу стадима другова твојих?
8. Ако не знаш, најљепша између жена, поћи трагом за стадом, и паси јариће своје покрај станова пастирских.
9. Ти си ми, драга моја, као коњи у колима Фараоновљем.
10. Образи су твоји окићени гривнама, и грло твоје низовима.
11. Начинићемо ти, златне гривне са шарама сребрнијем.
12. Док је цар за столом, нарад мој пушта свој мирис. Драги ми је мој кита смирне, која међу дојкама мојим почива.
13. Драги ми је мој грозд кипров из винограда Енгадских.
14. Лијепа ти си, драга моја, лијепа ти си! очи су ти као у голунице.

15. Лијеп ти си, драги мој, и љубак! и постеља наша зелени се.
16. Греде су нам у кућама кедрове, даске су нам јелове.

Чезња пријатељице за пријатељем.

2. Ја сам ружа Саронска, љиљан у долу.
2. Што је љиљан међу трњем, то је драга моја међу дјевојкама.
3. Што је јабука међу дрветима шумским, то је драги мој међу момцима; жељех хлада њезина, и сједох, и род је њезин сладак грлу мојему.
4. Уведе ме у кућу гдје је гозба а застава му је љубав к мени.
5. Поткријепите ме жбановима, придржите ме јабукама, јер сам болна од љубави.
6. Лијева је рука његова мени под главом, а десном ме грли.
7. Заклињем вас, кћери Јерусалимске, срнама и кошутама пољским, не будите љубави моје, не будите је, док јој не буде воља.
8. Глас драгога мојега; ево га, иде скачући преко гора, поскакујући преко хумова.
9. Драги је мој као срна или као јеленче; ево га, стоји иза нашега зида, гледа кроз прозор, вири кроз решетку.
10. Проговори драги мој и рече ми: устани драга моја, љепотице моја, и ходи.
11. Јер гле, зима прође, минуше дажди, отидоше.
12. Цвијеће се види по земљи дође вријеме пјевању, и глас грличин чује се у нашој земљи.
13. Смоква је пустила заметке своје, и лоза винова уцвала мирише. Устани драга моја, љепотице моја, и ходи.
14. Голубице моја у расјелинама каменијем, у заклону врлетном! дај да видим лице твоје, дај да чујем глас твој; јер је глас твој сладак и лице твоје красно.
15. Похватајте нам лисице, мале лисице, што кваре винограде, јер наши виногради цвату.
16. Мој је драги мој, и ја сам његова, он пасе међу љиљанима.
17. Док захлади дан и сјенке отиду, врати се, буди као срна, драги мој, или као јеленче по горама раздијељенијем.

Вјерност пријатељичина. Слава пријатељева.

3. На постелји својој ноћу тражих онога кога љуби душа моја, тражих га, али га не наћох.

2. Сада ћу устати, па идем по граду, по трговима и по улицама тражићу онога кога љуби душа моја. Тражих га, али га не наћох.

3. Наћоше ме стражари, који обилазе по граду. Видјесте ли онога кога љуби душа моја?

4. Мало их заминух, и наћох онога кога љуби душа моја; и ухватих га, и нећу га пустити докле га не одведем у кућу матере своје и у ложницу родитељке своје.

5. Заклињем вас, кћери Јерусалимске, срнама и кошутама пољским, не будите љубави моје, не будите је, док јој не буде воља.

6. Ко је она што иде горе из пустиње као ступови од дима, поткађена смирном и тамјаном и свакојаким прашком апотекарским?

7. Где, одар Соломунов, а око њега шездесет јунака између јунака Израилевијех:

8. Сви имају мачеве, вјешти су боју, у свакога је мач о бедру ради страха ноћнога.

9. Одар је начинио себи цар Соломун од дрвета Ливанскога;

10. Ступце му је начинио од сребра, узглавље од злата, небо од скерлета, а изнутра настрт љубављу за кћери Јерусалимске.

11. Изидите, кћери Сионске, и гледајте цара Соломуна под ви јенцем којим га мати његова окити на дан свадбе његове и на дан весеља срца његова.

МиLINE пријатељичине.

4. Лијепа ти си, драга моја, лијепа ти си, очи су ти као у голубице између витица твојих; коса ти је као стадо коза које се виде на гори Галаду;

2. Зуби су ти као стадо оваца једнаких, кад излазе из купала, које се све близне а ниједне нема јалове.

3. Усне су ти као конац скерлета, а говор ти је љубак; као кришка шипка јагодице су твоје између витица твојих;

4. Врат ти је као кула Давидова сазидана за оружје, гдје висе тисућама штитови и свакојако оружје јуначко;

5. Двије су ти дојке као два ланета близанца, који пасу међу љиљанима.

6. Док дан захлади и сјенке отиду, ићи ћу ка гори смирновој и ка хуму тамјанову.

7. Сва си лијепа драга моја, и нема недостатака на теби.

8. Ходи са мном с Ливана, невјесто, ходи са мном с Ливана, да гледаш с врха Аманскога, с врха Сенирскога и Ермонскога, из пећина лавовских, с гора рисовских.

9. Отела си ми срце, сестро моја невесто, отела си ми срце једнијем оком својим и једнијем ланчићем с грла својега.

10. Лијепа ли је љубав твоја, сестро моја невјесто, боља је од вина љубав твоја, и мирис уља твојих од свијех мириснијех ствари.

11. С усана твојих капље сат, невјесто, под језиком ти је мед и млијеко, и мирис је хаљина твојих као мирис Ливански.

12. Ти си врт затворен, сестро моја невјесто, извор затворен, студенац запечаћен.

13. Биље је твоје воћњак од шипака с воћем краснијем, од кипра и нарда.

14. Од нарда и шафрана, од иђирота¹ и цимета са свакојаким дрвљем за кад, од смирне и алоја и са сваким прекрасним мирисима.

15. Изворе вртovima, студенче воде живе и која тече с Ливана!

16. Устани сјевере, и ходи јуже, и дуни по врту мом да капљу мириси његови; нека дође драги мој у врт свој, и једе красно воће своје.

Пријатељица слуша глас пријатељев, тугује због расанка с њим и слави његову љепоту.

5. Дођох у врт свој, сестро моја невјесто, берем смирну своју и мирисе своје, једем сат свој и мед свој, пијем вино своје и млијеко своје; једите, пријатељи, пијте и опијте се, мили моји!

2. Ја спавам а срце је моје будно; ето гласа драгога мојега, који куца: отвори ми, сестро моја, драга моја, голубице моја, безазлена моја; јер је глава моја пуна росе и коса моја ноћнијех капи.

---

¹ Иђирот (*Asogus salamus*) нека биљка мирисног корена (остали називи: водена сабљица, водени божур, баба, балад, жути љиљан и сл.). – Драгутин Симновић: *Ботанички речник*; Београд 1959.

3. Свукла сам хаљину своју, како ћу је обући? опрала сам ноге своје, како ћу их каљати?

4. Драги мој промоли руку своју кроз рупу, а што је у мени устрепта од њега.

5. Ја устах да отворим драгоме својему, а с руку мојих прокапа смирна, и низ прсте моје потече смирна на држак од браве.

6. Отворих драгому своме, али драгога мојега не бјеше, отиде. Бијох изван себе кад он проговори. Тражих га али ха не наћох; виках га, али ми се не одазва.

7. Наћоше ме стражари, који обилазе по граду, бише ме, ранише ме, узеше пријевјес мој с мене стражари по зидовима.

8. Заклињем вас, кћери Јерусалимске, ако наћете драгога мојега, шта ћете му казати? Да сам болна од љубави.

9. Што је твој драги бољи од других драгих, о најљепша међу женама? што је твој драги бољи од других драгих, те нас тако заклињеш?

10. Драги је мој био и румен, заставник између десет тисућа;

11. Глава му је најбоље злато, коса му је кудрава, црна као гавран;

12. Очи су му као у голуба на потоцима воденијем, млијеком умивене, и стоје у обиљу;

13. Образи су му као лијехе мириснога биља, као цвијеће мирисно; усне су му као љиљан, с њих капље смирна житка;

14. На рукама су му златни прстени, на којима су уковани вирили; трбух му је као свијетла слонова кост обложена сафирима.

15. Гњати су му као ступови од мрамора, углављени на златном подножју; стас му је Ливан, красан као кедри.

16. Уста су му слатка и сав је љубак. Таки је мој драги, таки је мој мили, кћери Јерусалимске.

17. Куда отиде драги твој, најљепша међу женама? куда замаче драги твој, да га тражимо с тобом?

Радовање повратку пријатељичину.

6. Драги мој сиће у врт свој, к лијехама мириснога биља, да пасе по вртовима и да бере љиљане.

2. Ја сам драгога својега, и мој је драги мој, који пасе међу љиљанима.

3. Лијепа си, драга моја, као Терса, красна си као Јерусалим, страшна као војска са заставама.

4. Одврати очи своје од мене, јер ме распаљују. Коса ти је као стадо коза које се виде на Галаду.

5. Зуби су ти као стадо оваца кад излазе из купала, које се све близне а ниједне нема јалове.

6. Јагодице су твоје између витица твојих као кришка шипка.

7. Шездесет има царица и осамдесет иноча, и дјевојака без броја;

8. Али је једна голубица моја, безазлена моја, јединица у матере своје, изабрана у родитељке своје. Видјеше је дјевојке и називаше је блаженом; и царице и иноче хвалише је.

9. Ко је она што се види као зора, лијепа као мјесец, чиста као сунце, страшна као војска са заставама?

10. Сиђох у орашје да видим воће у долу, да видим цвате ли винова лоза, пупе ли шипци.

11. Не дознах ништа, а душа ме моја посади на кола Аминадавова.

12. Врати се, врати се, Суламко, врати се, врати се да те гледамо. Шта ћете гледати на Суламци? као чете војничке.

Разговор између пријатеља и пријатељице.

7. Како су лијепе ноге твоје у обући кћери кнежевска; саставци су бедара твојих као гривне, дјело руку умјетничких.

2. Пупак ти је као чаша округла, који никад није без пића; трбух ти је као стог пшенице ограђен љљанима;

3. Двије дојке твоје као два близанца срнчета;

4. Врат ти је као кула од слонове кости; очи су ти као језера у Есевону на вратима Ватравимским; нос ти је као кула Ливанска која гледа према Дамаску;

5. Глава је твоја на теби као Кармил, и коса на глави твојој као царска порфира у боре набрана.

6. Како си лијепа и како си љупка, о љубави у милинама!

7. Узрост ти је као палма, и дојке као гроздови.

8. Рекох: попећу се на палму, дохватићу гране њезине; и биће дојке твоје као гроздови на виновој лози, и мирис носа твојега као јабукe;

9. И грло твоје као добро вино, које иде право драгому мојему и чини да говоре усне онијех који спавају.

10. Ја сам драгога својега, и њега је жеља за мном.

11. Ходи драги мој, да идемо у поље, да ноћујемо у селима.

12. Ранићемо у винограде да видимо цвате ли винова лоза, замеће ли се грожђе, цвату ли шипци; ондје ћу ти дати љубав своју.

13. Мандрагоре пуштају мирис, и на вратима је нашим свакојако красно воће, ново и старо, које за те дохраних, драги мој.

Вјерност вечно сједињених

8. О да би ми брат био, да би сао сисе матере моје! нашавши те на пољу пољубила бих те, и не бих била пријекорна.

2. Повела бих те и довела бих те у кућу матере своје; ти би ме учио, а ја бих те појила вином мирисавијем, соком од шипака.

3. Лијева је рука његова мени под главом а десном ме грли.

4. Заклињем вас, кћери Јерусалимске не будите љубави моје, не будите је, докле јој не буде воља.

5. Ко је она што иде горе из пустиње наслањајући се на драгога свога? Под јабуком пробудих те, гдје те роди мати твоја, гдје те роди родитељка твоја.

6. Метни ме као печат на срце своје, као печат на мишицу своју. Јер је љубав јака као смрт, и љубавна сумња тврда као гроб; жар је њезин жар огњен, пламен божји.

7. Многа вода не може угасити љубави, нити је ријеке потопити. Да ко даје све имање дома својега за ту љубав, осрамотио би се.

8. Имамо сестру малену, која још нема дојака. Шта ћемо чинити са сестром својом кад буде ријеч о њој?

9. Ако је зид, заградићемо на њему двор од сребра; ако ли врата, утврдићемо их даскама кедровијем.

10. Ја сам зид и дојке су моје као куле. Тада постах у очима његовијем као она која нађе мир.

11. Виноград имаше Соломун у Валамону; даде виноград чуварима да сваки доноси за род његов по тисућу сребрника.

12. Мој виноград који ја имам, преда мном је. Нека теби Соломуне тисућа, и двије стотине онима који чувају род његов.

13. Која наставаш у вртовима! другови слушају глас твој, дај ми да га чујем.

14. Брже драги мој! и буди као срна или као јеленче на горама мириснијем.

Недељко Богдановић

ИДЕАЛ ТЕЛЕСНЕ ЛЕПОТЕ У ПЈЕСМИ НАД ПЈЕСМАМА

У *Пјесми над пјесмама* поред других вредности остварен је и идеал телесне лепоте.

Тешко да би се ишта могло приговорити уверењу да људске среће нема изван јединства духа и тела, изван односа људске јединке са другим људима, изван хармоније људског света и природног окружења. На свој начин већ вековима о томе говори један илустративан библијски текст, чувена Соломунова *Пјесма над пјесмама*.

Пјесма над пјесмама једна је од књига Светога писма Старога завјета (служићемо се преводом Ђуре Даничића, изд. 2004). Књигу чини циклус љубавних песама, које имају у главном облику дијалог између заручнице и заручника.²

На хебрејском језику зове се *Šir ha-Širim*, на грчком *Asma Asmaton*, латинском *Canticum Canticorum*, енглеском *The Song of Songs*, немачком *Hohes lied*, словеначком *Visoka pesem*.

То је једна од најкраћих књига Библије, у ствари циклус љубавних песама од 117 стихова. Припада у тзв. Мудросне књиге Старога завета. Због почетка „Соломунова пјесма над пјесмама” неки је приписују жидовском краљу Соломону, а има и мишљења да је њему посвећена.

---

² „Pjesma nad pjesmama niz je lirskih pjesama o ljubavi između muškarca i žene. Ugođaj je pastirski: pjesme su pune slika s polja i livada. Radnja se odvija u proljeće. Pjesme trepere strastima i radostime ljudske ljubavi. Ne daju se jasno raščlaniti, pa su dijelom i stoga bile predmetom različitih tumačenja. Židovi i Kršćani vide u njima alegoriju: Božja ljubav prema Izraelu; Kristova ljubav prema zaručnici Crkvi. Pjesme pak same po sebi ne navode na takvo tumačenje. Neki te pjesme vide kao dramu s dva glavna lika: zaručnica i kraljevski ženik; neki misle da postoje tri lika: Salomon, djevojka i njezin ljubavnik – pastir. U samom tekstu pjesme likovi su zaručnik, zaručnica, zbor djevojaka. Međutim nema, osim tog djelca, u Izraelu primjera te vrste književnosti. Neki smatraju da je to zbirka pjesama koje su se pjevale prilikom svadbenih gozbi koje su trajale po sedam dana (kao danas u Siriji, usp. Knjiga o Tobiji), kada su nevjestu i ženika krunili kao kralja i kraljicu. (Sljedeće bilješke daju prikaz Pjesme nad pjesmama.)”; Новак – Лончар 2011.

„Поједини читатељи у Пјесми над пјесмама виде само prisnu ljubavnu поезију. Židovstvo i kršćanstvo пак у пјесми виде i snažnu prispodobu Božje ljubavi prema ljudima odnosno Kristove ljubavi prema svojoj Crkvi (што је разлог, зашто је Пјесма над пјесмама, dio Svetoga pisma). Bog се изравно не spominje у пјесми” (Новак – Лончар).

Због тога што говори „језиком страствене љубави” а не говори о Богу, песма је увек изазивала чуђење, али је увек било живо предање да је Хришћанска црква ову песму сматрала делом Светог писма.³

Песма се служи језиком страствене љубави, због чега је сва од описа телесних врлина двоје младих људи. Иако се сматра можда најлепшом љубавном песмом на свету, наш задатак није да анализирамо њену књижевну и естетску вредност. Задржавамо се само на сликама, појмовима и експликацијама у којима долази до изражаја лепота људског тела у очима заљубљених људи.

У Солумуновој *Пјесми над пјесмама* лепоте драге и драгога читају се из дијалога заљубљених. Или из њихових сасвим јасних експликација. На почетку друге главе стоје дефиниције успостављене на бази поређења:

„Што је љиљан међу трњем, то је драга моја међу дјевојкама” (2. 2);

„Што је јабука међу дрветима шумским, то је драги мој међу момцима” (2. 3).

Тако се успоставља паритет: она је *цвет у трњу*, он је *лепо и питомо дрво* међу дрветима шумским. Нешто их чини изузетним у односу на околину.

Постоји више видова експлицитног израза:

1) опште изјаве, без истицања посебних квалитета:

а. директном изјавом: драги драгој:

„лијепа ти си, драга моја, лијепа ти си” (4. 1); „Сва си лијепа, драга моја, и нема недостатака на теби” (4. 7): „Како си лијепа и како си љупка” (7. 6); драга о драгом:

„Драги је мој био и румен, заставник међу десет тисућа” (5. 10).

б) Поређењем:

„Драги је мој *као срна* или *као јеленче*” (2. 9);

„Ти си ми, драга моја, *као коњи у колима Фараоновим*” (1. 9);

---

³ Новак – Лончар, исто.

в. метафорично: „Голубице моја у расјелинама каменијем” (3. 14), [Како си лијепа и како си љупка], *о љубави у милинама* (7. 6).

„Драги је мој *кита* *смирне*, која међу дојкама мојим почива (1. 13); „Драги је мој *грозд кипров* из винограда Енгадских (1. 12); „Ја сам *ружа Саронска*, *љиљан у долу*” (2. 1).

2. Истицањем лепоте делова тела, поређењем

Телесна лепота дефинише се насловом 4. главе – *Милине пријатељичине*. Те милине, иду од дела до дела тела:

Очи: „очи су ти *као у голубице* између витица твојих” (4. 1);

Коса: „коса ти је *као стадо коза* које се виде на гори Галаду” (4. 1);

Зуби: „Зуби су ти *као стадо оваца* једнаких, кад излазе из купала” (4. 2);

Усне: „Усне су ти *као конац скерлета*” (4. 3);

Јагодице: „*као кришка шипка* јагодице су твоје између витица твојих” (4. 3);

Врат: „Врат ти је *као кула Давидова*” (4. 4);

Груди: „Двије су ти дојке *као два ланета близанца*, који пасу међу љиљанима” (4. 5).

Напоредо са овом лепотом пријатељичина тела, стоји лепота драгог:

Коса: „коса му је *кудрава, црна као гавран*” (5. 11);

Очи: „очи су му *као у голуба*” (5.12)

Образи: „образи су му *као лијехе мирисног биља, као цвијеће миришно*” (5. 13);

Усне: „усне су му *као љиљан, с њих капље смирна житка*” (5. 13);

Уста: „уста су му *слатка* и сав је *љубак*” (5. 16).

Трбух; „трбух му је *као свијетла слонова кост* обложена сафирима” (5. 14);

Гњати: „Гњати су му *као ступови* од мрамора” (5. 15);

Стас: „Стас му је *Ливан, красан као кедри*” (5.15).

Лош једном ће, у глави 7, бити поновљене слике лепоте пријатељичиног тела:

„*саставци* су *бедара* твојих као гривне, дјело руку уметничкијех” (стих. 1); „*нупак* ти је као чаша округла, која никад није без пића” (2); „*трбух* ти је као стог пшенице ограђен љиљанима” (2); „*двије дојке* твоје као два близанчета срнчета” (3); „*врат* ти је као кула од слонове кости” (4); „*очи* су ти као језера у Есевону на вратима Ватравским” (4); „*нос* ти је као кула

ливанска која гледа према Дамаску” (4); *глава* је твоја на теби као Кармал” (5); „и *коса* на глави твојој као царска порфира у боре набрана” (5); „*узраст* три је као палма и дојке као гроздови” (7).

Рекосмо да се милине драгог и пријатељице читају из њиховог дијалога. Тај дијалог носи и неку специфичност. Драги говори тако да се директно обраћа, граматички израз је означен другим лицем једине: Лијепа ти си...; очи су ти... итд., док она говори О њему: Драги је мој био и румен...; очи су му...

Занимљив је поредак делова тела који се остварује у изношењу „милине” заљубљених.

У глави четвртој драги описује лепоту тела редом: *очи* → *коса* → *усне* → *јагодице* → *врат* → *дојке* → , док се у глави седмој остварује супротни поредак: *саставци бедара* → *пупак* → *трбух* → *дојке* → *врат* → *глава* → *коса*.

Чини се, у првом случају одозго на доле, у другом од састава бедара према глави и коси. Има још један елеменат слике који сугерише да је пријатељичино тело у специјалном положају: трбух као стог пшенице може тај утисак стварати само ако је окренут навише.

За осликавање телесне лепоте искоришћава се асоцијативност на биљни свет (*цвет, дрво, кедар*⁴, *палма, кришка шипка, мирисно биље, смирна*), животињски свет и свет птица (*голубица, голуб, гавран, овце, ланад, срнчад*); предмети (*конац скерлета, слонова кост*), грађевинска архитектоника (*стубови, кула*). Појаву драге и драгог прате и природна окружења у којима се поређења остварују, и где – спајањем са околином или насупрот њој, лепота тела добија прецизнију и љубавном заносу адекватнију слику: *виноград, врат, камене раселине, гора Галад, гора Ливанска, гора смирнова* (4. 6), *хум тамјанов* (4. 6), *купало, језера у Асевону* (4. 4), *лијехе мирисног биља* (6. 1); *Дамаск, Сион, Јерусалим*.

Следи позив: „11. Ходи, драги мој, да идемо у поље, да ноћујемо у селима. 12. Ранићемо у винограде да видимо цвате

---

⁴ Кедар грч. је „врста зимзеленог дрвета; кедар ливански – кедар који расте на планини Ливану (Либану); симбол усправности, узвишености, плодности”, према: Свети Сава *Сабрана дела* (из Речника мање познатих речи, прир. Томислав Јовановић), Српска књижевна задруга, Београд 1998, стр. 262.

ли винова лоза, замеће ли се грожђе, цвату ли шипци; ондје ћу ти дати љубав своју.” (7. 11-12).

Природне околности су поља, па је по неким мишљењима заручник пастир (а негде сам цар Соломон!), због чега су и сва поређења блиска поимању света које има човек у природном окружењу.

Дешава се то кад „мандрагоре⁵ пуштају мирис” (7. 13), намећући неизбежно питање: шта би то могла да донесе сва потоња љубавна поезија после Старога завета, што се макар делимице не препознаје у Соломуновој *Пјесми над пјесмама*.

Сва је прилика да су заљубљени из Соломунове *Пјесме над пјесмама* живели у природи, да су се кретали простором, да су се угледали на лепоту око себе, и да су се волели, због чега су и заслужили да буду у песми, успламтели од младости и чежње.

Извори и литература

Пјесма над пјесмама (прев. Ђура Даничић), у: Библија или Свето писмо Старога и Новог завјета, изд. Библијског друштва, Београд 2004.

Новак-Лончар 2011; – Маја Novak i Ana-Marija Lončar: *Pjesma nad pjesmama*, na: ffdi.he/PJ_novak_loncar <20-6-2011-

---

⁵ *Mandragora* (tal. mandragora, mandragola) биљка с дебелим човеколиким кореном (перс. алрауна). Расте око штала. „Услед тога се некад веровало, да од приписиваних чудотворних моћи има и ту моћ да држи стоку на окупу.” – Драгутин Симоновић: *Ботанички речник*, САНУ, Институт за српски језик, Београд 1959, стр. 291. Ово кореспондира за гледањем да је ситуација *Пјесме* пастирски живот.

Димитрије Миленковић

СВЕТЛОСТ ПАТЊЕ И УЗНЕСЕЊА

Ретке су и непотпуне антологије духовне поезије, мада би, судећи по свему, оне веома радо биле читане. Пре свега што, песме које су у њима, морају имати племениту поруку, необичне мисли, сложене емоције, поглед окренут, пре свега, унутрашњем свету, али и бесконачним просторствима у којима обитава Бог, над свим природним законима, исихастима, у вери, нади, заблудама и отржењењима, заносима и узнесењима. Више него ико, судећи по ономе што је остало забележено, тајнама људске душе бавили су се песници. Пролазност свега, али и вера у недокучиво, лепоту, патњу и бол, заокупљали су их да би, божанским надахнућем, успели да сабију у стих и песму сва сударања, преплитања, понирања и таложења у дну бића.

Отуда и дефиниција уметности поетског чина: „Уметност у пролазном тражи трајно, у трајном вечно. Ако је домовина уметности земља, њен циљ је небо, а путеви су јој звездани.“

На том звезданом путу, изворни песници, откривају дубину људске душе у додиру са тајнама васељене, чудесне светлости и тмине кроз које морају проћи да би своје биће даровали смислу постојања, ватрама и горењима, вечној промисли рађања, расапа и узнесења. Како Хермес Трисмегист, песник из четвртог века пре Христа, казује: „Изнад свега – времена, простора, свемира, изнад свега што живи и преображава се, налази се сушта стварност, основна Истина. Али све је несазнатно“, такође: „без Оца и Мајке у свемиру нико није.“ Удаљени смо, ево, од Трисмегистовог слуђења, скоро два и по миленијума, а блиски његовом заносу, филозофском тумачењу песничких снова, визија и сазнања. У великом смо кругу, вековитом, спознаја, вере, искуства и прекогностике, који све крхко, моћно и пролазно, чине јединственим, изнад свега и у свему.

Духовна поезија, заправо, најчешће потврђује право песништво за разлику од ефемерије стихотворства. Са том жељом заправо смо се запутили, трагајући за оним драгоценим пропламсајима песничког духа, надахнућа, молитвених шапата, тумачења тајни свемира, наде, вере, сумњи и одгонетања природе и Бога, у нашој и светској лирици, настајалој у току више од три миленијума.

Нежна и елегична нота, молитвена мисао, која надилази непосредно окружење и шири се просторима којима стреми људска душа, у усхиту своме, ка сублимацији и поетском заносу. Избегавали смо хладно реторско песмословље у напору да откријемо изворно надахнуће, трепете душе, онај пламен који успева да се потврди у песничком свету, имајући у виду занос Светог Августина који је, једном сложеном реченицом, напором унутрашњег бића, успео да докучи чудесну еманацију, мисао, осећање, доживљаје: „...по некад ме (Боже) уведеш у неку чудну и присну испуњеност неком, не знам каквом, милином, која, кад би се попела до врхунца, постала би нешто више него овај живот.“ Исидора Секулић би томе додала да је сва уметност изашла из „религиозних осећања, из контемплације, из гледања на живот из угла вечности.“ Потом би мало одступила да би њену мисао до краја красила јасноћа и мудрост: „Као некада и данас свака виша уметност, висока поготову, светла је и чаробна и моћна, над човеком, религиозним осећањима.“

Тумачећи човекову судбину, Кант записује да у људском животу није важна срећа, већ божја слава. Песник, стваралац уопште, присан је рођак Богу, самим тим мора спасавати свет и разбијати зидове мрака и зла. Теодосије Хиландарац у 13. веку, обраћајући се Творцу, молитвеним шапатам упутиће молбу: „приклони ухо твоје к мољењу моме; од греха да побегнемо и сузама да се скрушимо.“ Гаврил Стефановић Венцловић, који се, као десетогодишњи дечак 1690. године запутио стопама Арсенија Чарнојевића, све до Сент Андреје, у песми *Бог се враћа Адаму*, препознајући „нераздељено светљење“ Бога и човека, казује Творчеве речи: „рад тебе, човека, бих и ја човек.“ Песник се зато мора закупљати идејом истине, добра, лепоте, узнесења, јер тиме оживотворује идеју Бога. Отуда религиозни (духовни) поглед на свет и на душу човекову, у свој њеној сложености, прожима жеђ за љубављу и вером кроз љубав.

Трагајући за суштином надахнуте поезије Исидора Секулић, осетиће да је у њој „све симбол дубљег света, што тек врховима својим, извирује мало у овај живот.“ Зато и констатује да филозофија не успева увек да буде поезија.

* * *

Чудни су животни путеви песника чија смо дела пручавали, просејавали и издвајали за овај избор. Али можда су још чуднија њихова надахнућа, Хердерлиновски додир душе и васионе,

која су им, као искру из кремена помагала да у дубини свог бића пронађу склад, емоционалне и рефлексивне вертикале, које ће се претварати у топлину и дубину строфа. Колико песника толико судбина током векова. Најчешће су њихови животи кратко трајали, али били су испуњени супстратом поетског чина, немиром спознаја, сновима који постају свемир за себе. Руски песници, с краја осамнаестог и почетка деветнаестог века, као Пушкин и Љермонтов, погинули су у двобојима, други, године које су могле бити најплодније, проводе у тамницама. И у суровом двадесетом веку, више њих је, попут Николаја Гумиљова, стрељано, неким се изгубио траг. Песник Гумиљов, који је објавио *Акмеистички манифест*, на врхунцу славе, ухапшен је, без доказа оптужен за побуну и стрељан 1921. године. Слична је судбина Мандељштама. Са омчом око врата и крвљу написаним стиховима, у хотелу *Англетер*, пронађен је Јесењин. Ако се вратимо у француски средњи век, тада највећи песник Франсоа Вијон, од студента богословије, кроз свој буран живот, доспеће до вешала, али и после помиловања, сваки његов траг изгубиће се 1463. године. Руски гроф Ивањ Буњин, највећи део живота провешће у емиграцији. Овај први руски добитник Нобелове награде, врсни приповедач и песник, задужио нас је овим записом: „– знате ли ону чудну причу? Утрчала шакалица, гоњена ловцима, у пећину великомученика Јована и разбила му светиљку на улазу. Светац је, седећи ноћу на поду мрачне пећине, горко плакао заронивши лице у шаке: како сада да одслужим полуноћницу, чтеније? Кад је подигао главу и обрисао сузе, видео је да пећину обасјава слаба светлост, чији извор није могао открити. Од тог тренутка обасјавала га је ноћу та светлост – до краја живота. А на крају, узимајући његову душу, Анђео господњи нежно му рече: То те је, Јоване, обасјавала светлост твоје патње.“ Ни краће приповести, ни сублимнијих осећања. Само у неколико редова све молитвено речено као и вера и наук, висока нота патње и узнесења.

У свету су, како рекосмо, ретке антологије које истражују и презентирају тзв. духовну поезију. Присутан је у њима стваралчки напор, али је ретко дубинско понирање и просветљавање, проналажење реторског усијања и просијања, заносом песника који се једноставно, својим стихом, преображавају у флуид, екстазу што постаје спиритуални свет душе, а религијским заносом, молитвеним шапатом претвара се у мирис тамјана и звук небеских сфера. Тешко је доспети до таквог стваралачког чина, оним чудесним понирањем, као трагачи за бисером у

шкољкама. Духовна поезија отуда нуди, поред рафинмана, тајновите заносе и дубока сазнања у тежњи за додиром душе и васионе, увек када је човек сабијен као зрно између воденичних каменова. Велики модерни песници, страхом од смрти, али и од живота, заокупљени су у часовима религиозног размишљања, пред трагиком човековог живота којој нема лека.

Модерност се, међутим, не може одности само на ово наше време. Искрено смо уверени да сваки стих, који је успео да споји чудесне мостове преко деценија, векова и миленија, има значење модерног. Ехнатон са *Песмом Сунцу*, Трисмегист у прекогностичком виђењу бесконачних простора и божје промисли, непознати песник из Риг-Веде својом песмом *Стварање*, од којих нас деле хиљаде година сведоче о једној тајни, тајни надахнућа и духу људском који приступа природи и Богу.

Самотне тишине, исихастија, молитве за опраштај, лепота открочења и сазнања, љубав и занос Светог Августина о оној милини што „кад се попне до врхунца, постаје нешто што више није овај живот“, Ламартинова лоза његовог детињства, за коју жели да се обавије преко његовог гроба, песма Хуана Рамона Хименеса *Ја нисам ја* и стихови „Онај сам који невидљиво поред мене иде“ и „остаће усправан кад ја умрем“, и даље и дубље, дослухом са васељеном, молитвом, трепетом душе, све су то трагови до крајњег заобљења антологије духовне поезије *Светлост узнесења*, коју смо замислили да што шире захвати пропламсаје и дубоке сопоте вековитих поетских надахнућа наших и светских песника.

Фридрих Шилер (1759–1805)

ПОДЕЛА ЗЕМЉЕ

Дајем вам земљу у вашу баштину –
Људима с неба викну Зевс бог,
Поклањам вам је у вечну својину
Само да дела нек свако дође свог.

И тад пожури све што руке има,
Старо и младо на свој пође рад,
Ратар потрча пољским плодовима,
А по шумама оде витез млад.

Трговац своје напуни мазге,
Поп узео вино, као део свој,
Краљ позатвара мостове и стазе
И рече: од свег десетак је мој!

Но, доцкан, пошто људи све узеше,
Из даљина је дошо песник тад.
Али за њега ничег не беше,
Јер све је газду свог имало сад.

Вај, зар свог верног заборави сина?
Те да на земљи ничег нема он?!
Одјекну вапај до божјих висина...
И песник паде под Јупитеров трон...

Ако су снови светски те занели
– рече Зевс – ништа ја нисам крив том
– Где беше онда кад се земља дели?
– Ја - рече песник – бех у небу твојем.

Гледао сам светлост коју дајеш собом,
Слушао сфера и небеса пој.
Опрости духу што, озарен тобом,
Изгуби земљу и део на њој.

– Шта ћеш – Зевс рече – свако има свој део,
Подела земље свршена је ствар.
Но, ако са мношћем живети би хтео,
Ево ти небо и небеса чар.

Предео *Трифун Ђукић*

Непознати песник (IV век пре Христа)

БЕЗ НАСЛОВА

Мајко милостива, Куан-Јин, молим ти се,
нека у бескрајном кругу порођаја
моје тело на земљи не изникне више.

Нека ношено, ношено, низ воду, ветром
никад незаталасану, нигде не застане.

Ипак, ако је твоја воља Карме, да
још једном никне из прашине, подари му,
молим ти се, једну кап росе са врбове гране
да из њега буде лотос, па у њему, скривено,
чувај тело моје заспало.

(Натпис на гробу једне жене у планини Фу-Кију)

Превео *Милош Црњански*

Антипатар из Сидона (II век пре Христа)

НАТПИС НА САФИНОМ ГРОБУ

Сафо, смртна муза, такмац бесмртних девет сестара,
Почива овде вечно, у својој Еолској земљи.

Ерос и Киприја њој су певање дали. А венац

Неувели је Пието у њену уплела косу.

На радост Јеладе целе и славу Митилене.

О ви, суђаје, богиње, животних конаца творци,

Зашто песникињи нисте и живот бесмртни дале,

Када се на Парнасу она врелом бесмртности опи?

Превео *Трифун Ђукић*

Франсоа Вијон (1431–1480)

ТУГА

Док млад и луд бејаш, Боже мој!
Да сам барем неко знање стеко,
И век мудро проживео свој,
Дом бих имао и узглавље меко!
Ал од школе бежо сам далеко
Ко што деца то рђава чине.
И сад пишући ово сам дочеко
Да ми срце пуца од горчине.

Прево *Владета Р. Кошуткић*

Микелађело Буонароти (1475–1564)

* * *

О, тешко мени! од свих оних дана
Које протекли мој живот је скрио,
Ниједног не би да припада мени!
Сујетом пустом сви су однесени:
Љубављу, надом, срцем пуним рана,
Јер свакој страсти ја сам одан био!...
Сунце се гаси... сенка на пут пада –
Боже! Даруј ми милост своју сада!...

Прево *Велимир Живојиновић*

Цон Дон (1573–1631)

ХИМНА БОГУ, У МОЈОЈ БОЛЕСТИ

Док полако крећем у пресвети дом,
где за навек бићу ја музичар Твој,
тамо где светаца прославља Те хор,
харфу усклађујем, настојим на њој
да чиним што јесте већ посао мој.

Боже, верујем да Голгота и Рај,
Крст и Дрво никли из истог су тла,
у мени Адама оба препознај,
знојем првога сам сав обливен ја,
а крв последњега нек души спас да.

Прими ме, док крв ме Његова прекрива,
за Његово трње, дај ми круне крас,
а пошто душама Твоју реч казивах,
нек то буде моје проповеди глас:
„Бог нас руши, да би уздигао нас.“

Превео *Владета Р. Кошуткић*

Хо Суан Хионг (18. век)

* * *

Мину, о Суан, пролеће твоје, мину,
све чешће сама гледаш у празнину,
кад врата к врту отвориш у свитање,
видиш да онде цвећа је све мање.
У соби укоснице се расуше,
у клупко сплеле се све нити душе,
не шири ваза мирис ни свежину...

Мину, о Суан, пролеће твоје, мину.
Коме ћеш сад на узглављу самотноме
поверавати скривене жеље, коме?
Мину, ко злата краткотрајан блесак,
пролећног валамагновен шум и пљесак.
Да, беше тисућ путања и стаза тих,
могла си поћи ма којом од њих.
Сазнаде добро кроз прошле дане своје:
Сласт и горчина увек скупа стоје,
И чврст је закон небескога цара:
Наједном дођу и студен и јара.
Празно је пола постеље, где мили
и ја смо некад сок љубавни пили,
па тужим сада кроз муклу тишину...
Мину, о Суан, пролеће твоје мину.

Превео *Бранимир Живојиновић*

Перси Биш Шели (1792–1822)

ФИЛОЗОФИЈА ЛЈУБАВИ

I

Извори се с рекама сједине,
Реке с морем, море с океаном;
И ветри се с небом уједине
Емоцијом слатко завитланом.

Ништа није усамљено. Ствари
По божјим се законима споје;
Та спајања један дух озари,
Па што не би тако и нас двоје?

II

Горе љубе неба плаветнило,
А вал вала загрљајем хвата,
И зар би се сестри опростило
Кад би свога презирала брата?

Сунце грли нашу земљу, ето,
Месечина љуби морске пене...
Ал' од какве вредности је све то
Ако ли ти не пољубиш мене?

Превео *Трифун Ђукић*

Алфред де Мисе (1810–1857)

ПЕЛИКАН

Кад пеликан хита усред магле суре,
Сморен путем дугим, гнезду што га чека,
На обалу тићи изгладнели журе,
Видећ где на воду пада издалека.
И већ, занесени том вечером блиском,

Они оцу трче са радосном писком,
 Тресућ кљуном поврх своје гуше гадне.
 Он на хрид високу попевши се, тром,
 Па клонулим крилом штитећ птиће гладне,
 Сетни ловац, баца поглед небу том.
 И крв лије њему кроз раздрту груд.
 Претражио залуд море дубоко је,
 Оно беше празно и пуст пешчан спруд;
 Од све хране срце он доноси своје.
 Мрк и ћутљив, пружен на камену, нуди
 Сада деци своје родитељске груди;
 У љубави дивној њише он бол свој,
 И видећ где прса влажи крв му плаха,
 Он дрхти на гозби својој самртној,
 Опијен од сласти, нежности и страха.
 Али каткад, сред жртве божанствене те,
 Уморан од дугог мучења да мре,
 И стрепећ да тићи не пусе га жива,
 Он увис узлеће, ширећи крила сива,
 И бијућ се у груд, крик пушта кроз ноћ,
 Свету тако дивље и стравично: збогом,
 Да галеби морски беже са обала.
 А тај задоцнели путник преко жала,
 Слутећи смрт зове Бога у помоћ.

Превео *Владета Кошутић*

Рабирдранат Тагор (1861–1941)

ПЕСМА ДАРОВНИЦА

У поздраву једном теби, мој Боже,
 нека се сва осећања моја рашире
 и нека њихов додир буде свет
 крај твојих ногу.

Као што се јулски облак кишовити
 све ниже спушта од дажда тежак,
 који се спрема,
 и дух мој нека се, поздрављајући те,
 наклони твоме прагу.

Све моје песме, да сједине звуке
другачије, у скупни ток
и нека се улију у море тишине
да би поздрав послале теби.

Слични оном јату ждралова пуних чежње,
који домовини лете обноћ и обдан,
у планинска гнезда, тако и живот мој
нек крене путем дому своје вечности
шаљући поздрав теби.

Превела *Биљана Миленковић*

Рајнер Марија Рилике (1875–1926)

ЈЕСЕН

Пада лишће, пада као из даљине
Ко далеке баште на небу да вену;
Оно паде ал' се падању опире. –

У ноћима земља пада и понире
Са далеких звезда у крило празнине.
И ми сви падамо... стално неизбежно.
Пада ова рука... Тако је са свима.

Ипак Један ова сва падања прима
На рукама својим бесконачно нежно.

Превео *Трифун Ђукић*

Крстивоје Илић (1938)

ХИЛАНДАРСКА ЕЛЕГИЈА

Све нам се изнова рушило, и постајало Скадар,
Само си ти стасао – нашег порекла владар!

Узалуд све богатство, и силе царског трона,
да нису са висина спуштена твоја звона!

Од исте божанске меди, којом се жезла творе,
Потиче њихова јека – изнад светачке Горе!

И то су сви наши путеи, од тебе, до небеса,
и натраг, низ поноре: крви, смрти и беса!

Ако још једном будемо, из себе, протерани,
ти ћеш нам блажити бол, као мелем на рани!

Мада те нисмо достојни, у овом горком часу,
смето ли се надати – помирењу, и спасу!

Искажи светим словом, сатвори сваку клетву,
одузми нам из руку, и молитву, и жетву!

Али нас прими себи, и стишај наше свађе,
да опет будемо народ, који је тобом нађен!

15. јул 1998.

(Из антологије духовне поезије *Светлост узнесења*, која је објављена с благословом Његовог преосвештенства, Епископа нишког господина Иринеја, садашњег Патријарха српског, а посвећена је Дејану Манчићу.)

Зорица Бранковић Басарић

СВЕТЛОСТ ФИЛИПА НЕДЕЉКОВИЋА

Након завршене богословије у Београду, Филип Недељковић је имао посебну жељу да ту, где се школовао, буде и хиротонисан. Али није му био сан службовање у Београду. Чежња за новим и непознатим пределима вукла га је ка југу. Једног прохладног мартовског јутра, док су се кристали иња цаклили на прозору, синула му је идеја да затражи канонски отпуст надлежног и сагласност Тимочког епископа да се са службом пресели у унутрашњост Србије. Додељена му је Сврљишка парохија коју су чинила села: Извор, Бурдимо, Околиште, Бучум и Тијовац. И већ након два месеца Филип је допутовао у Сврљиг. Касно поподне, пре сумрака, стигао је на врело, брдо изнад села Извора. Као сваки путник намерник застао је да предахне. Закорачио је и пред њим одједном заискри сунчев зрак, распрну се као рој искрица заслепивши му вид. Изненађен несвакидашњим осећајем тоpline сачекао је да опет јасно пред собом угледа предео осликан сенкама. Окренуо се око своје осе, и јасно као у огледалу видео свој лик у зеленом оку планинског извора. Очаран призором храбро је уловио и последњи одсејај светлости. Око њега дрхтале су сенке дрвећа док их је тама нежно прекривала својим тамним плаштом. Трагови руменила у даљини постепено су се бојили у тамније тонове. На другој страни ка Бучуму трептао је шумовити предео претапајући своје бљештаво зеленило у умирујуће мрке нијансе које човека смирују. Тај приказ и осећај лепоте постепено му се, кап по кап, таложио у души. Урезујући се у памћење, складиштио се и градио темељ његовог останка. Пејзаж га је подсећао на неку сјајну, богату обећану земљу из прича. Спокој и тишина расли су постепено са његовом љубављу према галерији пролећних пејзажа. У заносу није ни приметио да је већ време за вечерњу молитву. Читао је пажљиво, лагано и тихо, реч по реч, све док не би осетио да му се срце загрејало, а у души разлили мир и радост. После би се молио са неким чудним осећајем лакоће сличним бестежинском стању.

Поштовао је све црквене прописе, наредбе, одговорно и доследно онако како то чине учени и праведни људи. Личним примером сведочио је народу о вери, етици и мудрости. Приметивши нетремичне погледе верника и њихову стопљеност с

тишином, развезао би причу ослушкујући одјек свога гласа. Загонетна је вештина његовог лепог приповедања. У свему што је говорио било је ведрине и мудрости у исто време. Око сваке његове речи лебдео је призвук као звучни ореол који се дуго задржавао у ваздуху чак и онда када се изговорена реч угасила. Али, о омразама и мутним радњама никада није реч изустео, нити је хтео да о њима чује. Сматрао је да су заборављање бурних и мутних догађаја и незлопамћење велико добро за сваког човека.

Праштајте људи, праштајте! Величина човека је у праштању! – говорио би. Распитивао се по селу о свему и свачему. Тако је сазнао и о местима где су се раније налазиле цркве и која су обележавана великим каменим и дрвеним крстовима.⁶ Онај ко својим рђавим понашањем оскрнави такво место, призове велико зло. А ту пред собом имао је разваљену стару црквицу коју је требало обновити и никако не оскрнавити неким погрешним потезом руке, грубим речима и грешним мислима. Нека фина, танана стрепња загосподарила му је душом и немиром узбуркала пробуђену сумњу. Ројила су се многобројна филозофска питања о моралу, исправности поступака не дајући му ни мира, ни сна. Исцрпним разговарима са сељанима о таквим и сличним појавама, тражио је решења за своје недоумице. Знао је да су писане речи убојито оружје против свих људских невоља и зала. У ушима му је свакодневно одзвањала мисао коју је са вером у светлу будућност записао Стефан Немања: *Народ који нема своје књиге, и свога писма, својих књигописаца и својих књигољубаца не може се назвати народом.* Повремено је одлазио у престоницу да би набавио књиге које ће касније позајмљивати парохијанима. Да би му узвратили приповедали су му о занимљивим обичајима из свог завичаја. Сазнања која је црпео читајући, јачала су му самопоуздање и враћала веру у људе. Разговорима о књизи Вука Караџића: *Правитељствујушичи совјет сербски за времена Кара-Ђорђејева или Отимање ондашњих великаша око власти*, у којој је описан рад српског Совјета, будио је парохијанима интересовања и разумевање за многе значајне теме. Долазећи у цркву, распитивали су се и

---

⁶ Црквишта су за ове људе светиња, посвећена одређеним свецима-патронима, о чијим су се празницима људи окупљали, носили литије и вршили мисе и обреде као у правим црквама.

тражили свештеников савет о многим појавама које су им биле нејасне и неразрешиве. Охрабрен поступцима својих парохијана, препоручивао им је литературу и са задовољством беседио о свему што их је мучило. Они којима је књига постала опсесија постали су и пренумеранти Вукове књиге. Тако су упознавали догађаје и чињенице везане за ову тему, што им је у многоне омогућавало разумевање друштвених прилика и олакшавало међусобну комуникацију са престоницом. Показивао им је и минеје, учећи их шта све треба певати о празницима. Дрске и мргодне чиновнике, склоне увредама, убеђивао је да недељом и празником посећују цркву и у часне посте исповедају се и причесте. Учио их је да се богоугодним животом приближе цркви и Богу и тако заштите од могућих грешних радњи.

Будите спокојни и не мислите о оном што је било: било на прошло... Поштујте Бога и цркву. Постите. Уочи црквене славе и на саму славу не играјте, не свирајте све док траје богослужење. Псовке не користите и не саблажњавајте себе и ближње! Зло не спава, не мирује! – смиривао је и упозоравао народ. Време је протицало, а са њим и мирни парохијски дани Филипа Недељковића.

Изгубио је мир и спокој упркос настојању да свет уреди по Божјој вољи. Сазнавши о чудноватим причама газда Петра из Нишевца, одмах по доручку запутио се пречицом, каменитом и уском стазом да би што пре стигао на одредиште. Журно је прелазео преко поља мислећи да тако неће привући пажњу сељана, али дуга, црна мантија још више је истицала његову статусност. Сељани на њивама су приметили како чврстим кораком гази преко покошених ливада. Тек проседа брада сакривала је благ, треперав осмех на лицу. Удаљавајући се лаганим кораком, слушао је песму девојака које су ту, крај пута, вешто везивале зреле снопове пшенице. Чежњиво су уздисале за њим и кришом га пратиле погледом, бојећи се оштрих прекора родитеља. Они старији, средовечни људи приметивши да ужурбано хода, помислили су на оно најгоре. Називали су га црним гавраном, злослутником, крстили се по неколико пута и шапутали: *Покој души... боже прости...* На путу до Нишевца срео је бучне, раздрагане косаче. Срећни због рано обављеног посла, са косама на раменима, несташно су се подгуркивали грабећи крупним корацима кроз високу, зелену траву румену од процветалих булки. Само их је окрзнуо погледом, а озарила их је његова кристална ведрина лица.

О, изгледа да ће наш поп лепим именцем окитити тек рођено дете! – закикота се један од вредних косача.

Прича газда Петра

Жељан нових искустава, узнемирени млади свештеник радовао се сусрету са газда Петром. Уз искрени осмех поштовања, врућу погачу, со и ракију, домаћин дочека госта. Касније, кад се сећао тог догађаја чинило му се да још увек осећа топао мирис хлеба. Подсећао га је на детињство и рађао осећај сигурности. Ушли су у собу у којој је било неколико часовника који су равномерним тиктакањем испуњавали читав простор. Било је ту и оружја, пушака, разне гвожђурије и алата. Био је то кутак у који је Петар бежао од свих и ту позивао само одабране госте. Један од часовника откуцао је једанаест сати. Свештеник је сада знао да је за два и по сата прешао толики пут без предаха, али и без умора. Једнолични звук часовника и парохова ћутња, опомињали су домаћина да је време да крене са беседом. Гледајући у полицу на зиду, на којој су биле две-три књиге, стакло ракије, ред дуња и јабука, газда Петар је сачекао да замре и последњи одјек ударца казальки на сату и започне причу:

На дан Св. Тројице слегне се силан свет код цркве у Јасену. Људи су пристизали, неко колима, неко на коњу, а већина пешачећи са женама и децом. У црквеној порти ограђеној високим каменим зидом испод столетних јасенова, смешили су се једни другима, руковали и разговарали у пријатној хладовини. Раздрагана младеж тада поведе коло. Звекнуше ћердани, токе и мамлије, но нагли звук звона прекину весеље. Сви се окретоше ка цркви. Свештеници у свечаним одеждама изнесоше из цркве барјаке, иконе и клепала и за час формираше литијску поворку. Људи не саставише ни пола круга око цркве кад одјекну топот коња и турски арлаук. Тридесетак крцалија на побеснелим атовима улетеше у црквену порту. Као обезглављени људи су трчали авлијом. Блеснуше сабље и отпоче крвава сеча. Храбрији потегоше оружје сакривено испод свечарских гуњева и неколико крцалија наглавачке слете с коња. Поново се огласи звоно и свештеник са дугом седом брадом дижући изнад главе свето распеће, ступи на црквене двери. Задрхташе и с муком се покренуше модре старачке усне, али се глас у молитви не чу. Пројури цилит кроз слабо, ишчамело тело и једним замахом прикова га за дрвена врата. Клону рука са распећем. Погнувиши

се ка врату коња један од криалија улете у цркву и исече све који се беху ту склонили. Они који успеше да побегну у густим храстовим шумама, спасише се. Ноћ после покоља преживели са оближњих висова чули су јек црквених звона. Покренута без ичије руке, сама су се оглашавала. У том трену крвава светлост попут огња обасја цркву. Уплашени и збуњени људи виде ше да се под црквом отвори земља и она пропаде. Ујутру од цркве ни трага ни гласа, само сред цветне, зелене ливаде зјапи црна, дубока јама. Неки су сељани, пролазећи крај ње чули тежки потмули уздах, од којег су падали ничице хватајући се обема рукама за груди.

Ето, видите оче Филипе како се црква може омразити убијањем свештеника или верника у њој, увођењем коња, ложењем ватре, пљачком црквеног накита, али и непоштовањем цркве и црквених правила. Све у свету има свој ред и поредак. Онда кад га погазиш деси се зло и наопако, а код нас је тога било доста! – с олакшањем уздахну домаћин као да скида тежак терет са душе.

Газда Петрова прича је оца Недељковића потпуно распаметила, разломила му душу на хиљаду парчића, које и да је хтео није умео да састави у једну целину. Чинило му се да је сав онај терет из газда Петровог уздаха приметно и натоварио на своја плећа. По читав дан му се иста беседа вртела у глави, поготову од момента кад је сазнао да се стара изворска црквица мора развалити и на њеним темељима изградити нова. Народу је потребна црква да ту отвори душу, помоли се Богу, преломи колач, да се исповеди, причести. Свештеник је намеравао да сазове сељане и разговара са њима, Смишљао је коју реченицу прву да изговори, а да не изазове бес и љутњу. Волео је људе, али га је сламала нека тиха зебња, страх да ће неком непромишљеном речју призвати зло, повредити и њих и себе, и да ће им црква, не дај Боже, утећи у неку црну јаму. Знао је да ни једним погрешним кораком, чак ни грешном мишљу не сме искушава-ти Бога.

Одлазио је до порушене црквице и само погледом померао разрушене цигле, иситњени малтер и креч. Разговодно је шапу-тао молитву и ситно трептао очима, бојећи се да му ветар пра-шином не замути вид. Наспрам ове рушевине која му се чинила велика и вечна, његов мали, пролазни живот могао се зачас уга-сити као пламен свеће ненаданим шапатом ветра. Време лети, а он не сме више чекати. У најскорије време мора позвати неима-ре.

Страшна прича, страшна прича... омражена црква бежи од омразе или штукне у земљу... – непрестано му је одзвањало у ушима. О Боже, Боже! – крстио се и настављао да мрмља молитву. Колико још искушења морам пребродити?! Навући ћу беду и чемер на врат. Бог прашта, а људи не праштају. О Господе, помози мени грешном! – вапио је парох.

Оче Филипе, довољно је било молитви за данас! Зови немаре и подижи цркву! – прену га дубок глас свештеника Димитрија Антонијевића.

Размишљам о томе, размишљам! – једва прозбори Филип.

Ако, ако море, тако и треба. Ко ће други да размишља ако не ми, свештена лица. Бог нам је дао памет да мислимо. Него, рекох да те позовем на вечеру у онај наш дом у Црнољевици. Ево ових дана ломата се по Плешу један фини господин који истражује ово наше место и размишља како у књиге да га уметне. Било би ми драго да нам се ти, као учен човек придружиш! – потанко му образложи Димитрије.

Добро ми дошао! Бог ми те је послао баш кад си ми најпотребнији. Него, да одморимо па да започнем да ти приповедам своју муку? – започе Филип причу, али она не изненади искусног свештеника. Објаснио му је да у овом крају постоји и веровање да нека црквешта лече, исцељују од разних болести и спасавају људе.

Болесник треба да оде у црквеште и кад преспава у њему, ујутру да остави дар у новицу, одећи, храни. Према уверењу овдашњих становника, сваки човек који уђе у црквеште треба да остави неки дар макар симболично, неко дугме са одела, јабуку, новчић, запали свећу за здравље, а ни по коју цену не сме додиривати и уништавати црквени инвентар: иконе, кандила и све друго што по реду ствари припада цркви, јер неће моћи да се помакне са места. Сад кад си разумео шта ти ваља чинити ред је да се растанемо по Божјој вољи и сатанемо онако како смо се договорили. Ајд, сад у здравље, с Богом напред! – поздравеше се свештеници и свако оде на своју страну.

Таман је кренуо ка кући кад однекуд искочи босонога кћи сеоског писара Богдана. Вижљаста и танка у струку, лаким кораком налете на свештеника. Приметивши њену несмотреност, устукну корак назад и укипи се пред њом. Постиђена нагло спусти поглед, али се осмели и осмотри га краичком ока.

Добар дан, оче! Прича се... – замуцкује, и једва померивши горњу усну настави: ...по, по селу да ћете градити нову цррк-

ву! А, а, а, како ћете без по, попадије?! – враголасто настави да запиткује. Стид јој зарумени образе, погну главу и брзо зањиха дугом, коврцавом косом. Бог је обдарио лепотом, али је у детињству имала некакву незгоду, те је храмала на леву ногу. Одскакута сокаком, клатећи се на једну страну. За њом је остао само мирис зрелих дивљих јагода и чежњиви поглед младог свештеника.

Попадија, а?! Само она фали! – заврте главом, заглади руком проседу браду, на трен застаде, а затим љутито, као распомамљен улете у своју мрачну собу. У брзини и бесу сруши на под све што му се испречило на пут. Зашушташе и разлисташе се књиге које је претходног дана уредно сложио крај кревета. Стара дрвена столица тресну о под тако снажно да се од тог тупог звука Филипово тело затеже као струна. Стопалом неспретно удари у њен наслон, саплете се и наглавачке полете ка супротном зиду. У скученом простору, контролишући замахе руку једва успостави равнотежу. Опори мирис мастила упозори га да опрезно коракне уназад, јер је модрило разливене течности начинило барицу на потамнелом храстовом поду. Претила је опасност да је размаже свуда по соби. Листови једне од књига већ су упили просуту тинту која је прекрила написани текст. То га је силно разбеснело. Књигу није стигао да прочита. Није знао како да очисти замрљане странице.

О Боже, зашто ме кажњавааш?! – тешко уздахну Филип, па настави да грми објашњавајући неком замишљеном госту:

Како сам само успео мастило да пролијем?! Чиме ћу сад писати?! Како да живим а да не записујем ни један знак, ни име?! Како ће људи знати какав је свет био ако нема видљивих трагова човекових мисли и покушаја објашњења себи и другима?! Без писаних речи човеково живљење је недостојно свесних бића!

Уморан од лома који је својом неспретношћу направио, окрете се ка вратима тражећи ваздух и олакшање. Није могао више. Нека чудна сила га је притискала. Био је жут у лицу. Дрхтао је обливен знојем који се све више хладио на прохладном вечерњем ваздуху. Сан му је био неопходно потребан.

Сан

Снивање једног те истог сна неколико пута узастопце било је једно од многих мрачних мучења у пароховом разрачунавању са самим собом. Тежина очних капака потискивала је свет јаве.

А у сну, у крупном плану као на филмском платну, искакале би крупне, зелене очи несташне писареве кћери. Продорним погледом, једним трептајем ока распољућивале би га као јабуку. Тако се на једној страни извијало попово витко, младо тело, а на другој већ дозрео разум. Срцем испуњеним љубављу према Богу и људима, покушавао је да сједини растављене стране, успостављајући јединство и равнорежу свог разједињеног бића. Двојство је било немогуће издржати. Пекло га је као жива ватра сламајући му и душу и тело. Грчио се, тихо јечао и батргао по кревету. Ведрина њеног лица и врелина образа отимали су му дах. Ујутру би се будио потпуно укочен без покривача на себи Сан му је припремао разне замршене замке. Једино тако могао је да мили погледом занесењака низ њено спокојно тело. Испружено на узаном кревету, чинило се да почива на Божјим рукама. Кроз велове летње, прозирне хаљине одражавали су се облици њених кукова и груди. Низ рамена, лакат и глатку подлактицу у коју је уронила лице пео се њен миран и топао дах, мирисао на зреле кајсије и сушио му грло. Због тога је заустављао дисање као да гута кнедле. Подсећао је на рибу бачену на сувом која се гуши и халапљиво удише ваздух. Грашке зноја би му избијале на челу, удови би му дрхтали док је у себи давио пробуђену жељу од које се сав тресао. Сагињао се и готово је очински љубио у чело, нежно и стидљиво. Смешила се враголасто, краичком усана и погледом говорила да нешто вешто скрива. Пружајући му руку коју је држала испод покривача предала му је зелену јабуку као какву реликвију.

Опери три пута водом ову јабуку и немој да је бришеш. Однеси је и стави доле у црквици на онај крст од липовог дрвета. Немој ништа говорити и можеш... – једноличним тоном изговарала је ову недоречену заповест, а он би одмах, као опарен скакао из кревета и све обавио за тили час. Не сећа се када је овај сан први пут уснио, само је знао да је сваки пут изгледао све реалније. Тако се сан полако згушњавао, издвајао из снова, приближавао јави и неосетно улазио у њу. Чим би на длану осетио хладну, стакласту кору јабуке, ћутке је лагано спуштао крај дрвеног крста, забезекнуто зурећи у бледожуту светлост која је у млазовима избијала из земље. Од силине светлосних снопова јабука би почела да вибрира, да се окреће око своје осе, обликујући се у јаје. Како је светлост појачавала интензитет, зелена боја је почињала да зри. Јаје се бојило у црвену перашку. Престало би да се врти углавивши се на крајевима потамнелих стра-

ница књиге на којима су се од чађи једва назирала слова. Напрезао је очи да прочита макар и једну реч, али је нека тамна сенка падала на листове. Видео је само тешки, мрки мрак. У почетку је показивао нелагодност и чуђење од тог несвакидашњег призора, а касније га је са нестрпљењем ишчекивао. Празнина би му испунила не само груди, већ и читаво тело. Сам себи личио је на танку, опнасту љуштуру која чека да буде испуњена неким духовним садржајем. Мудар је онај ко уме да обузда жељу, а њему се то обистинило. Бог га је погледао. Бледило дана просуло му се по лицу и знао је да је већ време за устајање и јутарњу молитву.

Тако је схватио да мора да сачека Ускрс и уместо јабуке крај крста положи перашку.

После Ускрса

Након заједничких молитви и богослужења које је обавио у храму, свештеник Недељковић је одржао и молитве у домовима верника, за духовни напредак свакога дома.⁷ Посетивши породицу писара Богдана приметио је атмосферу задовољства, мира и спокоја. Њихова храма кћер, ходала је усправно и грациозно, и није више замуцкивала. Смерним погледом и тихим гласом обратила му се: *Христос воскрес!* Не сачекавши одговор, дотакну га нежно по руци, дарујући му црвену перашку украшену златним крстом. Црквена звона су се огласила дајући на знање верницима да им је Господ милостиво наклоњен, прима их и са висине слуша. На тај велики дан испунило се очекивање и жеља свих праведника и пророка од Адама до Јована Крститеља. Али, парохов мир није дуго трајао. Поново се хватао у коштац са својом муком.

Можда ћеш победити страст и осетити чистоту небеских висина над земаљским калом, али док не завршиш започето, не угледаш белину храма над овим липовим крстом, срећан нећеш бити никада, никада... – одзвањале су у тишини нечије речи. Не сећа се ко му је то говорио, само је осећао тежину у

---

⁷ Освећењем водице и кропљењем дома, благодат Божја и свети Дух улазе у освештени дом и његове житеље, и дају им благослов и духовну снагу у њиховом свеукупном животу и раду. Молећи се заједно са укућанима свештеници су приносили напредак за сву чељад у кући, и за покој душа умрлих сродника.

стомаку и жељу да се одмах лати посла. Знао је да су жеља и љубав крила за велика дела.

После првог поја сеоских петлова излетео је из постеле, дограбио са стола перашку и појурио ка порушеној црквици. Таман је помислио да је први стигао до крста, кад осети сладуњави мирис кајсија помешан са тамјаном већ слутећи ко је пре њега обавио ритуал даривања. Стајао је непомичан и тих, оборених очију као мученик. Прекрсти се и са страхопоштовањем поклони крсту. Лагано, разговетно и усрдно, успоривши дисање започе молитву:

Господе Исусе Христе, милосрдни створитељу, који ме светлом својим будиш на муку дана, дај ми камено срце које неће такнути слабост нити померити ударци. Даруј ми снаге! Не презри молитву напаћеног! Господе, помилуј ме грешног!

Одломци сврљишког јеванђеља

Од тог момента није га напустила мисао да свако има по неку своју рушевину, свој крст који га чека за причест и параклис. Његова порушена светиња била је ту, пред његовим очима и не треба да трага за њом. Са душом пуном наде гледао је у заобљене ивице трошних цигли, жућкасту земљу и стари, оронули дрвени крст на који се ослонило црвено ускршње јаје и осушени стручак босилка. Знао је да ту леже трагови неког живота у прошлости. Опрезно и нежно додиривао је танке слојеве сивкастих шкриљаца отпалог стења, склањао округле каменчиће и раздробљене опеке, бојећи се да не помери крст. Треперио је од узбуђења ревносно копајући прстима, преврћући поломљене, црвоточне даске црквеног стола.

Прекривени грумењем размрвљеног малтера и густом прашином вирили су фини листови пергамент. Грчио му се желуцац и необјашњива врелина премештала из груди у образе. Дрхтећи читавим телом, разиграним прстима нежно је додиривао пергамент. Зауставио је дисање и хитрим покретом руке изнео га на видело дана. Пажљиво дувајући и подижући облачиће прашине откривао је скривено лице рукописа које је јасно показивало све нијансе разнобојног киноара, облике слова и знакова. Сваки лист је подвлачењем црта припреман за писање. Масило којим је писано имало је тамнокафену боју, са прецизно писаним дебелим и танким потезима. Бројећи исписане редове уочио је да сваки пергамент, сем једног, због исписаног наслова

почетка *Јеванђеља по Матеју*, има деветнаест редова. На маргинама, нечијом другом руком, обичним мастилом дописивана су упутства и накнадни додаци. Занесен проучавањем пергамента није ни приметио како му гордост опија душу и већ себе убраја у оне важне људе који су вешто одгонетали све тајне знакова људског рада и живота минулих времена. Узнемирен, постиде се због умишљености и сујете који су тек почели да се преплићу са задовољством и срећом, устукну пред самим собом и тихо зајеца:

Ох, Господе, буди милостив и опрости мени, грешнику надменом!

Оче Филипе! О, оче Филипе, па где сте? Читав дан вас тражим! – препаде га дубок, храпави глас окружног начелника, господина Наумовића. Филип се намршти и узврпољи. Сад кад је у највећем послу није му до приче и дружења. Хтеде да сакрије пронађено, али оштром оку проницљивог начелника то не промаче.

Дедер ти, благо мени, дај да видим шта то износиш из разваљене цркве! – знатижељно, претећим тоном забрунда Наумовић. Нервозно и невољно свештеник поче причу, као да се правда, и би му криво због тог необјашњивог осећаја кривице.

Ову светињу треба показати ученим људима, врсним познаваоцима писане речи, а не овом љубопитљивом брбљивцу – једио се Филип. Као да је прочитао парохове мисли, начелник се збуну приметивши оштрину у његовом, иначе благом изразу лица. Замуцкујући и машући рукама, сериозно и љубазно настави причу:

Сутра у свештенички дом долази Милан Ђ. Милићевић, он је кажу учен човек, научник, зналац свог књишког заната, баиш као што се и ти Филипе разумеш у те твоје црквене књиге. Тај, кажу људи, све зна, у све се разуме! Дај му те кожне листове, знаће он шта ваља чинити са њима.

Сусрет два учена човека протекао је у занимљивим, плодно-носним разговорима. Из њихових очију жељних знања и интересовања искрила је необична срећа и понос. Са усхићењем су расправљали о историјском значају и естетици рукописа, тумачећи текст првог *Одломка сврљашког јеванђеља* писан ситним уставом, а што по њиховом схватању не представља случајност. Све има узрок, последицу и значење па чак и писање појединих слова одређеном врстом мастила чиме се обележавало ново литургијско читање, или почетак нове целине. Очараност овим писаним текстом била је јасна и очигледна. Спајала их је магиј-

ска моћ интелектуалне радозналости. Али, Филипова туга због сазнања да ће му рукопис измаћи из руку, згушњавала се и постајала све тежа и дубља. Гасила му је жар у очима. Зенице су му постајале мутне и тамне као углевље. Оштрином ума Господин Милићевић је открио парохову муку, па га је уз мало труда, разговетним говором, бистрином и брзином мисли, успео убедити у исправност похрањивања и рестаурирања пергамената. Једино тако рукопис може угледати светлост дана. У једном од бројева тадашњег часописа *Вила*, 11. септембра 1866. године Милан Ђ. Милићевић је са поносом објавио:

Могао бих сада причати како тај дан после подне добих од оца Филипа Недељковића драгоцен споменик српске књижевности, писан у граду Сврљигу 1279. године, а нађен у старој изворској цркви два сахата од града Сврљига... Касније је тај догађај, уважавајући труд локалног пароха, препричавао и потанко образлагао својим сарадницима, жарко желећи да се име Филипа Недељковића и прича о пергаментима заувек забележе у њиховој меморији. Врсни истраживач и секретар Српског ученог друштва, Јанко Шафарик је са историјском важношћу закључио и записао да су *ови одломци еванђелија са најстаријих и то глаголских рукописа преписани а при том сербском начину правописа дотеривани били*, и да зато спадају у ред најдрагоценијих писаних споменика које је српска култура добила захваљујући редовном члану овог ученог друштва, господину Милану Ђ. Милићевићу.

Дух истаживача свештенику није давао мира. Обилазећи Сврљишку парохију распитивао се код парохијана о свему што знали о овом писаном благу. Из разговора са газда Петром из Нишевца сазнао је и да је јеванђеље преписивано у цркви *Св. Илије* у Нишевцу, али да је због неког важног разлога, опасности од уништења пренето у изворску црквицу. Растанак са тек пронађеном светом књигом и жеља да разоткрије њене тајне, наставио је да мучи младог пароха. Са мутним налетима благе летаргије и безвољности борио се његов ум. Искрио је жар сећања на тренутак проналаска првог пергаментног листа и светлост је испуњавала његов вид. Вратила му је топлину у погледу. Време је текло, догађаји су се низали један за другим, и убрзо парох постаје учитељ школе у Црнољевици. Поносан што другима може преносити знања, сваког дана, озарена лица, усхићен, говорио је ђацима о значају пронађених одломака јеванђеља, начину писања, да ли мрким мастилом, киноваром или ла-

зуром. Учио их је једнојеровском правопису, писању полугласника, објашњавајући им разлику између сврљишког одломка апракоса и сврљишке тетре.

Слова мање-више сличе, па ћу вам и овде приказати опис сваког слова понаособ. Дебело јер (ъ) које је овде у искључивој употреби, обликовано је од стабла, доње петље која је мала и заобљена... – цаклиле су му се очи неким чудним сјајем док је настављао да пише ослушкујући шкрипу креде по табли. Са заносом младих истраживача ученици су га нетремице посматрали упијајући сваку његову изговорену и написану реч. После часова, парохијанима је сликовито образлагао како је рука Војсила Граматика, оставивиши неизбрисиве трагове на пергаменту спасила њихову црквицу од пропадања у земљу. Након литургије, у новоизграђеном храму Св. Параскеве у Извору, парох је читао запис скромног преписивача јеванђеља:

У име Оца и Сина и Духа Светога, ја слуга божји Константин Чатац, а звани Војсил Граматик, написах ове књиге свештенику Георгију, а званом попу Радославу, у граду Сврљигу, за звање цара Иваила, и у време епископа нишког Никодима, године 6787. (тј. 1279) индикта седмога... Читао је, громки глас му се ширио одзвањајући попут еха, а верници су у себи, по ко зна који пут понављали напамет научене речи, крстећи се и тихо говорећи: ...нека и вама Бог опрости и Пресвета Његова Мати...амин, амин, амин!

Много година касније, познати лингвиста, професор Недељко Богдановић кренуће у авантуру обзнањивања дугогодишње тајне о заборављеном књишком благу Храма Св. Параскеве. Познавајући замке номинализма са сигурношћу је знао да је тај задатак поверен њему. И тог најсветлијег лета Господњег позваће своје најприврженије студенте у ову цркву да би обелоданили богатство књишког фонда библиотеке пароха Недељковића. На маргинама странице своје бележнице професор је забележио: *...онда се отвара око... Тама не може другачије проговорити него као светлост... Објављују се спознаје и сазнања... Објављују се способности и умећа... Објављује се биће да покаже шта је у њему још божанско.*

Овај Божји Храм преподобне матере Параскеве, бео као голубица, окружен зеленилом стоји на брду, као да ће се сваког часа винути у небо. На другој страни Сврљишке котлине испод Богданице, богомдан, види се Храм Св. Илије осветљен душом човека зачетог у долини видела и љубави. У заносу рађања мајка му је канула у ухо капљицу тајне да једино он својом вером,

надом и љубављу може поново пробудити срце уснулог Војси-ла Граматика. Видевши своју звезду на Истоку, овенчан крстом и мачем, оставио је оружје да би се поклонио и умиио лице ико-не Св. Илије. У моменту кад је кажипрстом дотакао црквено звоно, разлегао се звонки глас и закуцало срце вредног преписивача *Сврљишког јеванђеља*. У току освећења Светих дарова на литургији, са црквених звоника увек се оглашава једно зво-но. Појањем Богородичне песме *Достојно јест* које се меша са звоњавом, верници враћају живост и боју својим сећањима. То тајанствено приношење светих дарова добија призивак туге, али и радости, и само тако заједно настављају испредање историј-ске нити своје прошлости и учествовање у Божанственој евха-ристији. Кад се изнад еха црквених звона отвори небо, развиде-ли се и они чија су имена записана пером Божјим, удишући пуним плућима мирис киноара преписују речи љубави, и увек на маргинама својих мисли записују по неко ново слово и по неки знак који касније треба тумачити.

Било би потребно поред знака узвика, знака питања, паузе, застоја... располагати и знаком забуне, али и знаком светлости. Само, коме би то припадало: писцу који тиме казује да неко ту треба да се збуну, или читаоцу који означава да се ту збунуи?! Знак светлости потребан је немирном истраживачком духу да би виделом обасјао недоумице.

Бдења

Крстивоје Илић

БОЖАНСТВО СТВАРИ

БОЖАНСТВО СТВАРИ

Сад ти је сасвим лако рећи:
ствари остају само – ствари!
ако се божанство занемари,
о, ко би могао постати већи,

пријатељ свега што не дише,
и у тајни се облик скрива:
у Богу, свака ствар је жива,
и сама своју вечност пише!

ВИСИНЕ

Изнад свега су нам остале висине;
ни дух, ни око, никад не досежу,
до тих граница – које небо вежу,
са понорима, што се празни чине!

Узалуд је напор човека и звери,
да умом и криком смисао докуче:
горе, још звезде своју ватру уче,
а доле, све се знаком смрти мери!

ВРЕМЕ ВЕЧНОСТИ

Однегуј у своме гласу – птицу;
тај плави придев – измаглицу!
Па пусти звезду да је скида,
са врха стабла, крошње вида!

Ту, где се отвара врт лудила,
сама се вечност пробудила!
И прешла у реч, у дах слога,
вечност: то време пуно Бога!

СМИСАО ЗЕМЉЕ

Пре ње све је Хаос прождирио у се;
изван сваког склада, мере и облика:
поредак имена сјај су њеног лика,
засејаног по тлу – као млади усев!

Тако из ње ниче смисао – постања:
сасвим једноставно као корен грма;
Земља плови! Све је друго – стрма
ноћ – у коју и дух, и тело потања!

ЗБОГОМ, ДУШЕ СВЕТЕ

Ноћас – испод звезда пролећу лабуди:
плове крици; као мутни говор на дну
разливених вода – где ће и да падну
њихова већ уморна тела: о разбуди

речи – сваком слогу кажи: ено лете
небом птице смрти, глава извијених,
у простор дубоки, налик младој жени,
која плеше; реци: збогом, душе свете!

БУДУЋЕ РЕЧИ

Све је хладнији опис плача,
од којег лишће нагло вене;
земља и небо – тамне мене,
између којих смрт – корача!

Колико је досад сишло бола,
низ наше вене, понор течни;
све ће то једном бити речи,
а речи дрво: прах и смола!

УТЕХА

Није толико страشان пад,
колико наша душа стрепи:
мртви, који су доле лепи,
на дну понора дижу град,

од рушевина, где у слози,
бораве сенке – вечни род,
оних, који небески свод,
држе над собом, као бози!

НАСЛЕЂЕ

Заустављен тако, у дубини мрака,
над модрим плодом језика и твари;
где ти је вино – где су соколари,
да изведу првог анђела из Пакла!

Где је твоје старо писмо и оруђе,
са којим су преци лежали у гробу;
да браниш порекло, и име, у добу,
које је све више суморно и туђе!

ЈЕСЕЊА ТЕУРГИЈА

Моћ којом разумеш гласове дрвећа,
и молитве кише, коју земља прима,
не стиже из твојих измишљених рима,
него се у свему скрива – много већа,

мисао, изашла из нестварних сила:
из магије, што је само небу знана;
још земаљска песма није ни спевана,
равна стварном чуду, корења и жила!

ПЕВАЊЕ О БОГУ

Још једино умем да певам о Богу,
тихо и нежно, као ноћ што твори,
свој тамни облик по пољу и гори,
и као плашт га баца – испред ногу,

оних који њеним путањама кроче,
одвојени од свог тела и од слуха:
изнад њих је моја испружена рука,
да тебе додирне, о, бескрајни Оче!

(ИЗАБРАНА ЛИРИКА, *Нолит*, 1996)

Злата Коцић

РАСПЕТИ ПЕТАК: САРАСПЕЋЕ

СКРБ

Добро је данас у ранама бити.
Саплевши се о пањ, на лице павши,
ћутке отрпети бол.
Док дан, сав од ноћи непрогледне,
на плећима ти дебла укршта.
Дан жалости туге јада
вапаја чемера печали скрби.
Ако Време и прође, он остаће
под небом, поклопом гробним.

ИЗНОВА

Кад још и копље међу ребра –
и из мојих бризну. Али по скидању,
ужаснух се: не слива ли се – и од руке моје?
Јер, овога презрех, а пљувачка – на Тебе,
на оног разгневих се, а бразготина – по Теби,
овима суд помислих, а клин – кроз длан Твој.
Руке раширим, тако се сетим.
Тако понесем, као Симон.
Ништа за себе не молећи,
но да издржиш то распињање
непрекидно: у свакоме и од сваког
изнова.

УГРУШАК

У дану срама, заглављеном
између јуче и сутра, шта сам:
угрушак на распетом длану?
Како падох? Као уље на ватру?
Со на рану? Како посејеш ме
(на црницу неисписану?
отпечаћену страну?) – тако и нека
никнем. Поникнем. Проникнем.

ОДУШАК

У дану погребења, мук.
Једино клепала. Бију. Боли.
Звонар пустио конопе: други ритам
оглашава. Откуцаје из груди. Мајчаних.
Уздах пустио, узде: тутњи коњица;
руку пустио: души одушка;
сузу пустио, тврду: она то
одскакује, туче. Туче.

ШТО ПРЕ

Ћутке пред бичеве искаче
срце које је дојило.
Зна, препукло, ко зацељује
и чиме. Што мора, нека се збуде.
Што пре, да и оно види:
у крви зађе, у сјају изгрева
лепота незалазна.

ОВДЕ САМ

Тајац. Једино облаци заглибљени
под земљом јекну. Како
нарицања наша безгласна
кроз мук васељенски
да узнесу? Како шапат:
Овде сам. *Сладчајшаја моја весно.*
Како одазив тишине гробне: *Оче,*
опрости им, не знају, и даље.

КРТИЦА

Не ноћ: брдо обруши се. Зови га
костурница, смак, шапатам народним:
распети петак. Зови не зови, на истом си:
затрпан. Шта ћеш и куд ако кртицу своју

не пробудиш. Копај по себи, нађи је
где си јој успаванке певао. Како ћеш
ако не тунелом, сопственоручним.
Према суботи, гробној.

ПЛАТНА

Госпде, за ово чувах
платна нежна. Није достојан
мој бели папир рана Твојих.
Преболи, добри мој.
Устани. Избели.

Јовица Ђурић Мајор

САВИНА КЕЛИЈА

Уским успоном од Карејске Протатске цркве посвећене Успењу Свете Богородице, кривудавам и каменом поплочаним путем кретасмо се успорено, ћутке, ко да нас, за ово мало времена проведених на Светој Гори, стрпљење и спокој сустигли. И када стигосмо до Типикарнице она би закључана. На дрвено изрезбареним тешким вратима стајаше на белом папиру написано да је време за посете до 13.00 сати, до ког у том тренутку беше фалило још петнаестак минута.

Не тако брзо, али појави се монах који нам назва „Евлогите“ што на грчком, монашком означава поздрав „Благослови“ и откључавши браву, отвори врата па нас покретом руке позва да прескочимо блажени праг иза кога су вековима битисали богумили искушеници, у ствари од 1199. године Господње када ју је Свети Сава основао и у њој се подмижавао предајући се посту и молитвама.

Благи мирис тамјана и сагорелих воштаница голицао ми је ноздрве и уз пригушену лелујаву светлост кандила опојно ми прерушавао свет да сам стопалима ту где је и Он, Свети Сава, пре више од осамсто година газио и пером ословио Типик Хиландарски. Да ли сам тог момента ходао или лебдећи промицао кроз скучени пећински простор укљештен непомичним мраком, ни сад док пишем ове редове, не бих знао тачно рећи. Знам сигурно да је време стало, у ствари променило правац и стање протицања да сам се у њему осећао безмерно мирно, недостижно законима овосадашњег стања на земљи.

Вид је само једно од чула које зна да омами, заведе и преруши спољашност у ново рухо, баш као у бајкама са већма срећним завршецима. Укоченог погледа стајао сам испред иконе Богородице са обнаженом десном дојком, за коју се прилепило лепушкasto дете коврцаве косе на десној руци мајке. Дете ми је деловало сито, здраво, задовољством склупчано у топлину сигурне материне душе, без трага сумње на ведром лицу да му будући дани неће бити још смернији.

Не, ово је привид, помислих. Светитељка Богородица са видно избаченом десном дојком храни сина Божијег. А, срам! гурну ме мисао у малограђанске воде патријархалног. Прекрстих се постиђено полажући браду на груди.

– А, како би Син Божији узрasto без мајчиног млека, скоро шапaтoм, читајући ми мисли, говораше старац дуге седе браде и брковима покривених усана, у црној рисци и масном камилавком на глави изнад издуженог чела. Стајао је уз саму икону, понизно погрбљено, стражарски са маслиновим пастирским штапом у руци. Неким чудним погледом увлачио ми је у главу мир разуму и веру у постојеће виђено.

– То бејаше, наставио је са приповедањем, не давно, о мом богослужењу у келији мученика Саве. Бејаше пролеће прохладно, влажно са надлазећом слутњом да ће бити другачије од оних прошлих. Баш тада пустиножитељ келије Патерица спремаше себи пут са овог грешног света, и остави нам наум да ће ту, у његовој келији, доћи младошћу окићен искушеник, по имену његовом, пред којим ће његов штап, патерица мудрости змије и смерности крста, пасти са надвратка пред стопала му, па у његове беле руке. И још рече заветно да се том младом богомилнику уз благод ст вере у Свевишњег господара подари и штап, и икона Тројеручица, и икона Млекопитатељница.

И би како је требало бити! Прошло је многих богојављања и напoкoн се појави Растко, пострижено име – Сава. И како ногом у келију крочи тако му се штап старца Саве пред њим покoлoни и у руке допаде.

Овде мало застаде ко да у мислима бистрише сећања па умилним гласом настави своју причу.

– Али сумња људска је ко и глупост, нема мере ни границе. Бог је једини и Он једини има право на искушење над грешним људима. И би да је неверица заслепила сву моју браћу, и би да браћа ослепеше Божијом вољом и прогледаше овоземаљским оком, и би да се ум у неум ублати. Мрак је у људима, молитвено шапташе, тамило подземног света нечастивог у златоносном сјају богатства за имати за сад, и за сад и само за сад. Богатством зло их заврзло за неверу у победу вечног живота.

За све време његовог казивања посматрао сам га као да гледам у Сунце, заслепљено, али сам по обрисима контуре лица примећивао старачко испосничку виталност. У мислима ми се рађаше његова слика из младости монашког реда као војника вере, стражара на светом месту са непробојним штитом пред претњама свих зала овогрешног света. Крајичком ока видoх да са нама и око нас нема ама баш никог. Где ли су остали питах се, не тражећи одговор док до мене допираше старчев глас, таласасто сугестиван и опомињући.

– Искушење је бол за искушеника, а за оне који га чикају умор од ког се луди. А таквом лудилу је само жива вера оздра-

вљење на путу здраводуховности. Благоразумије се срцем при-
ма, а не разумом. И ми га, њега, младог Саву, заслепљени скоро
истерасмо из келије да би неко други, обећани, ушао у те одаје
свете. Одузесмо му штап који му се покори и изгнасмо га да нас
случајност не превари. Опрости Боже нашој лакоумности.

И улазише и пролазише камени праг богоугодници. Пали-
ше свеће, целиваше иконе, крст, књиге староставне, а оно ниш-
та. Штап је о надвратнику туговао непомичношћу обузет пред
нама слепима. И наново уђе искушеник млади Сава, и би! Сви
гледасмо, а не видесмо. Пред његовим се босим стопалима про-
стро штап монаха Саве, и он се саже те га руком десном уздиже
и целива к'о крст свој, к'о своју рану.

Ал' сумња људска ко и пакост нема мерицу. По други пут
му отесмо штап, патерицу, и избацисмо га ван келије да чека
знак с` неба. И не молисмо се већ се чудом чудисмо и од чудила
лудисмо. И пустасмо да у келију нови постризани искушеници
и нови ризоносци улазе не би ли се ново чудо очинило и празне
нам душе испунило. И не би што би ми да буде!

И када стопа Савина по трећи пут камени праг келије Пате-
рица прескочи, засија светлост над муњама да сви од реда
ослепесмо, да напокон прогледамо. Штап у Савиној руци, од
Саве Сави светитељу по роду монашком на коленима пред
Богом истинитим.

И Сава мудрошћу Божијом обгрнут остави штап у келију
Патерица где и данас стоји, а иконе, по науму монаха Саве а во-
љи Исуса сина Божијег, понесе са собом. Икону Пресвете Бого-
родице Тројеручице манастиру Хиландару дарива, а икону Бо-
городице Млекопитатељнице у овој келији унесе да га храни
живом вером ко што млеко хранише Сина Божијег Исуса. Ово
изрече и...

Ко да се измаглицом назираше његов лик и он тропрстом
према мени начини крст у име Оца, Сина и Светога духа и до-
врши: – Време је у нама и ми смо безвремени.

Испред Типикарнице чекаше ме моји сапутници нестрпље-
њем обасјани кано једанаести априлски дан загонетним сунцем.
Шкиљо сам у њих убеђујући себе да сам добар, баш добар
сањар. Будни снови су реткост, али су ипак снови.

Монах је безречно закључавао браву тешких келијских вра-
та Светог Саве и није дозвољавао да се фотографишемо. Ипак,
учинисмо то кришом.

Мирко Иконић

РАЗГОВОР СА СТАРИМ ХРАСТОМ

Вујици Бојовићу

На уласку у родно село,
пита стари храст мене
за све оне празне године,
по свету проведене.

Позна је већ јесен
и обилно капље жир,
горе гаче изгубљена врана
и руши вековни мир.

Све било је па прошло,
одговарам без воље,
живело се у сјају и беди
са надом да биће боље.

Сад понека сува грана,
претећи маше из врха
и залепрша зрело лишће
изгубљеног времена сврха.

Онда и храст обузме туга,
шкрипе му старачка плућа
мени се указа жуђени циљ
у коров давно зарасла кућа.

СИПАЦ

У брвну меље сипац
пропада стара кућа
дошао залудни писац
па стао да трућа.

Како је све пролазно
и све има своје
како је срце празно
док гасну летње боје.

Стидљиви дечак слуша
а досадни старац меље
снатри невина душа
буде се старе жеље.

Све се осипа тако
разум опседа злоба
наивној души лако
и бол и љубав да проба.

А живот капље и цури
сипац и даље дуби
несхваћен песник се дури
док растрзану песму губи.

СТАРА ПРИЧА

Од старе приче још сузе очи
док хладна рука нехајно маше
уклета вода сећањем точи
а језа измаглице видик паше.

Утеха да прст судбине је то
и жудња за живом искром у тами
а не разазнајем ни добро ни зло
док чекамо заборављени и сами.

Ослобођени гласова, заноса и речи,
оно што је било опет биће
залудне младости опојно пиће.

Не може тугу да спречи
иако заборав све брише
једнако жудим за временом кише.

ПОСЛЕ РАТА

Гаси се свећа на гробу нашег стрица
Слутимо да је изгубљена његова сена
Док гробљем лебди врева задушница
Заборав учини своје, а свећа је опомена.

Страдалник у миру, после рата
Оклеветан и осуђен без доказа
У апсу освану сломљена врата
Озарен врло кад му се Господ указа.

Сахрањен у сумрак крај гробља без попа
Уз надзор удбаша Хасана Батака
Без свеће и крста, раку ископа
Чемерни отац и сам потворен за јатака.

РАВНОТЕЖА

На сувој грани старог храста
Невидљив детлић досадно куцка
Изнад стриже збуњена ластва
Док јалов живот под кором дремуцка.

Гасну боје и гласови бледе
Све што је у покрету би да стане
Уснулог црва птица једе
А онда ненаднаи гост бане.

Оштро крило и канца стаде
Завлада мир храстових грана
Ласта се скамени, детлић паде.

Следи се тишина и сви су сити –
А сутра ће опет неком храна
Од заноса живота преча бити.

Љубинко Дугалић

НОГОМЕТ

писати поезију посао је сличан
игрању ногомета у Аталанти:
обучеш плаву мајицу
и плаве гаће, набавиш нешто
округло: шарену лопту
за котрљање по ниској трави
или
оловку са невидљивом
лоптицом на врху.

све остало је очигледно:
на једном голу је Бог,
на другом си ти
– разголићени и немоћни.

а ударци пљуште,
са свих страна...

ОЖИЉЦИ ИСПОД КОЖЕ

хајде да ухапсимо кишу.
хајде да звиждимо са возовима.
хајде на небо планине на вратимо
и трчимо кроз равницу.
хајде да успавамо море.
хајде бродове за подвезнице
да привежемо, сидра у пахуље
да претопимо.
хајде врапцима да отпевамо
баладу о коњима код Троје.
хајде блато да прокувамо.
хајде сабљу да искујемо
и насмејани се огледнемо
на сечиву као у ведром дану.
хајде крилатог коња да оседламо.
хајде све да оставимо
и одемо из ове воде.

ПРИГУШИВАЧ

никада под перјани јастук
никада о клин у зиду заробљен
вечерас поред машине за писање
остављам пиштољ, напуњен
и откочен.

хоћу мирно да спавам
хоћу да се одморим
од сликања и пресликавања,
од мамаца речима забачених.

јер та машина за писање
сваке ноћи нечујно
записује моје снове,
моје дане у сан понете.

приморава ме да их уврстим
у необјављене рукописе,
да их голорук пред радозналима
браним и објашњавам.

ако и ове ноћи покуша, запуцаћу:
нека сви знају, нека сви чују
какав звук, какву песму ствара
метак без пригушивача.

МАХОВИНЕ

сада знам: маховине расту
на северној страни стабла,
на оној од сунца сакривеној.
и Венера је на северу,
и хладни ветрови и Северни пол
– све северно је на северу
захваљујући меканој маховини.

на западу је сунчев гроб.
на западу је Западна Немачка
али однедавно није

јер порушен је зид
и уклоњена маховина израсла
на западној и оној другој страни.

на истоку је сунчева колевка.
када изађе на небо сунце најпре
обасја недовољно одрасле.
по озареним дечијим лицима
знам да је сунце равнодушно
према особама које не познају
стране света.

али не знам, још увек не знам
неспретни Ноје према којој страни
усмеравао је своју барку
са спасоносним теретом.
и зашто је одабрао обалу
на којој маховине разликују се
по гласовима којима међусобно
објављују ратове
и проглашавају примирја.

ИСТА СТРАНА СВЕТА

употреби бицикл, може теретни,
може тркачки или онај за рођендан
добијен од тетке из Балтимора.
такав бицикл пресеци на пола
сечивом за сечење метала.
једноставно и лако:
један точак на једну, други точак
на другу страну. тако и са малим
и великим зупчаником, педалама,
виљушкама и управљачем.

потом узмеш боје за фарбање
и прву жицу прекријеш плавом,
следећу жутом и тако у круг,
до последње жице, до малог
и великог зупчаника,
до управљача.

изнова створени бицикл
упиши у регистар умотворина
и однеси у изложбени салон.
не трагај за кустосима и управницима
– положи га на празан постамент
и изађи без поздрава.

на изласку гласно признај
(то ће се допасти састављачима каталога):
такви бицикли кроз ноћ, кроз снове
превозе истинске сањаре.

тако, веруј ми, уверићеш
радознале портуре и чуваре
да ниси цикло-механичар.
на исти начин и ја сам једном
надзорника капеле убедио
да сам жив.

Стојан Богдановић

АЛХЕМИЧАР НИКОЛЧА КЕРЛА ИЗ ВЕЛИКОГ БОЊИНЦА

Николчин шешир су комунисти конфисковали још 1945. године. Неко им је натукнуо да се у њему крије тајна злата које је, по веровању руље, Николча сакрио негде под земљом, па ко буде имао тај шешир, тај ко га буде ставио на главу казаће му се где је злато. А о том злату, о његовој количини, испредале су се разне приче и како је време пролазило количина се увећавала, а нагађања где би могло да буде су учестала и спомињани су амбари, тавани, штале, шуме, њиве и ко зна шта још. Приче је подгревао кустос Рики из завичајног музеја који је пре рата био слуга код Николче и који је сведочио да је газда Николча више пута у присуству великог броја сведока говорио: „Ја од блата правим злато.“ Наравно да је то било тачно, али јадни Рики није успео да провали како се то ради.

Прича кустоса Завичајног музеја доспела је и до Комитета и до оних из специјалне полиције, који су, сви од реда, носили кожне капуте као и они Стаљинови. Неки од њих, који су похађали гимназију пре рата, знали су шта значи реч алхемичар. Некима је то личило и на мађионичар. Мислили су баш на онога што је у кафани Париз пре, а и после, рата изводио илузионистичке трикове, да не кажем изводио је бесне глисте забављајући пијане и оне припите госте, оне што их жене недељом истерају из куће да би кућу очистиле и да би се ствари довеле у ред, домаћински. Причало се да ти алхемичари знају тајну прављења злата. Зачас су неки од њих промућурно закључили да је наш Николча био алхемичар. Они из Комитета су трљали руке, биће злата. Људи који су пре резолуције информбироа свраћали у Швабину кафану сећали су се да газда Николча тај шешир никада није скидао са главе, да је и у кафани седео тако што му је шешир био на глави, мало накривљен. Зависно од тога на коју је страну шешир накривљен момци су знали какво је газдино расположење. Нико од његових слугу, од његових момака, није знао да је он био потпуно ћелав.

Знали су да има бркове, само зато што су их сваког дана, по цео боговетни дан, гледали увек уредно уврнуте на горе, али нису знали да он пред спавање уврне бркове, стегне их специ-

јалним штипаљкама и тако целу ноћ, тако да се ноћу ушиље и то му тако траје сутрадан, скоро цео дан.

Николчин шешир би наследили његови синови Мирко и Миодраг. Миодрага су Немци убили на правди бога при крају рата, 1944. године, а Мирко је нетрагом нестао. Стрина је чичи Мирку подигла споменик, где би требало да му леже кости. Али то место је остало празно до данас.

Не верујем да је кустос био толико маштовит, тек неки проклетници из Комитета су прекопали Мирков празан гроб, јер се неко од тих сетио да је алхемичарова тајна, можда, тамо у празном гробу. Како нису ништа нашли у гробу, коначно су се сетили Николчиног шешира који је висио окачен о дрвени клин у канцеларији његове црепане у Јаловик Извору. Сада је тамо била канцеларија директора црепане, кога је поставио Комитет. Директор није ни приметио шешир који су већ напали паучина и прашина.

Комунисти су Николчу поставили за надзорника у црепани коју су му конфисковали. Посао није ишао никако. Николча није подносио нераднике и забушанте па је, изговарајући се старошћу, напустио је црепану и отишао да се жени.

Директор је пре рата био Николчин слуга који му је чувао ловачке псе, значи да је био слуга високог ранга, а то значи да је био промућуран, јер га за толике године нико од пијаних ловаца није упуцао. А имао је задатак не само да пујда псе него и да им отме ловину кад се они острве на жртву. Успут је прислушкивао ловце госте због којих је лов и организован и о томе подробно реферисао Николчи, о разним трачевима и аферама. Да није све што је било важно и саопштио Николчи видело се када је преузео црепану. Оно што је научио бавећи се керовима било му је врло корисно, сада је то успешно примењивао на раднике црепане.

Трагачи за алхемичарском тајном су морали у току ноћи да обију врата. То су вешто урадили, јер нико није чуо кад су они ноћу ушли у канцеларију директора црепане. Ујутру, када је директор покушао да откључа канцеларију, врата су се сама отворила. Летимичним прегледом установио је да су све ствари на свом месту. За сваки случај обавестио је органе безбедности. Они су брзо дошли. Предводио их је лично начелник, иначе бивши шегрт у трговинској радњи, који је тамо научио све цак у вези поткрадања и неовлашћеног отварања магацинских и других врата, дакле, човек са искуством. Они су детаљно спровели истрагу. Ништа сумњиво и никакав траг насилног обијања

није нађен. Мотив је, такође, остао непознат. Остало им је да констатују да је НН лице обило канцеларију, без мотива, без трагова насиља и да ништа од ствари из канцеларије директора црепане није нестало. Ти професионалци који су пре рата живели углавном од обијања добро су обавили посао и за то су добили све похвале од стране Комитета. Шешир је неопажено доспео у просторије секретара Комитета а за његов волшебни нестанак осумњичен је, ко би други до његов власник Николча Керла из Великог Боњинца.

Људи из Комитета су заказали седницу са једном једином тачком дневног реда: Шешир алхемичара Николче Керле и његова улога у прављењу злата. Од земље, наравно. Закључак нисмо успели да видимо, јер је неко 2000. године украо записник.

Николчин шешир је висио у канцеларији секретара ОКСК који је био његов унук. Он је једини знао како се од блата прави злато. Само је требало подићи црепану коју су комунисти срушили непосредно после рата, након што су нове машине, које је Николча довезао директно из Немачке, продали, на кило, у отпад, као старо гвожђе.

Шешир из приче су ми вратили прошле године. За Нову годину од жене и деце сам добио „Борсалино“, а од злата ни трага. Шешир је коштао око триста евра, усред Фиренце, што је било посебно важно у целој причи, та чињеница је давала тонус, а мене је коштао 1000 евра, јер сам свима морао, са великим задовољством, да купим поклоне за Нову годину.

Важно да сам ја свој шешир добио назад. Проблем је у томе што немам коме да га оставим у наслеђе. Неће нико да учи за алхемичара.

А можда ће се неко и наћи! Ђаво би га знао? Бог зна! Сви знају, само ја не знам.

Жељка Аврић

ВАЛПУРГИЈСКА НОЋ

Виле мађијају
вештице крстаре
вукодлаци кидишу
смртници – страхују

Да их се усуд не сети –
док петли зору не јаве

Жреци зазивљу
верници поничу
жртве кркљају
демони – ликују

Њиховом царству време је –
врзино коло помамно

ПРАПОЧЕТАК

Они и Смрт једнако поштују као и Живот
И Огањ славе док призивају Дажд
ветрови рата се башкаре
у њиховим избама
иако не знају куда ће их одувати

У великој скитији корак им пратио Реку
поглед – олујно небо
Тражећи небеске двери
потписахе се Громом
на рушевине заденуше копље

Приче им миришу шумама
из којих су дошли
слепо вођени Усудом и Северњачом
Реч и Слово ништа им значили нису
и зато их урезаше у памћење

У ноћи Непобедивог Сунца
једва чекаху да сване
у растанку друкчији у новој светлости
А када уместо жртве на олтар ставише крст
Морана умре потврдивши тако саму себе

ХРАСТ

Из дубова вилењаци пркосе
у крошњама столетне мудрости

Ка небу заносом
земљи верношћу

И мисао
и темељ

У огњу премошћује таму
најдуже зимске ноћи

Из пепела његовог рађа се младо сунце
дуговечношћу бројећи године

Историју пише случајем
Бесмртности позајмивши име

Као Онај
што зове се Растко

ПОСТАНАК

У почетку би Светлост

и вук
и змија чуваркућа
И онај што види на четири стране

Затим се појави хроми

од вечности
до земности
Заведе их у шуму Стриборову

Кроз крошње им се указа небо

обреди их вода
осветли исток
Размеђише се и одоше десно

Ветар им развеја семе

под облаке
до велике воде
Колико зрна песка толико душа

Са ликом чувара свога

на води
у муњи
У кумству и братимству

Вазнеше се у царство небеско

светородни
вучји пастир
У молитви и клетви

Светле истином у овоме мраку

ИЗЛАЗАК

кренусмо сити несреће спремни на невољу
упртисмо бриге огрнусмо слутње
у бисаге стависмо све што нам би
у кораке све што је испред
пођосмо у недоглед у непричаву
с црнорисцима за војском

вукли смо стоку носили гусле
у поглед нам стало остављено

устима пуним земље
опраштали се од мртвих
уз ропац не осврћући се
ишли смо да се не вратимо

уз пут смо падали устајали из блата
зазивали Бога псовали мајчицу
бежали од сабље од данка у крви
од црних кошуља и бодљикаве жице
кроз крајишта цестом петровачком
од косова поља до нове сербије

замрсише се у топографији света
сви наши путеви вољни и невољни
тражисмо сламку спаса хлеба
сунце на изласку острво с благом
имајући само име и презиме
и то откуда смо дошли

лутасмо тако и још ходимо
у сећању у сновима у нади
жудећи дан који ће доћи
до тада избрисаће нам се траг
и заборавићемо куда смо пошли
јер свуда смо и нигде нас нема

ОПСТАНАК

Благослови, Оче,
плодну ораницу и кошницу,
препун чардак и бардак
и хлеб наш насушни.
Спојене руке пред олтаром,
када се зањише колевка
и дан задушни.

Сачувај, Оче,
мрву милости и опроштаја
за посрнулог раба твога,

што сагреши у незнању.
Воли га као сина свога,
подај му утехе пре краја
и узми га себи, у нестајању.

Спаси нас, Оче,
од пошаста прошлости,
од незнања и очаја;
да не би нестали у суровости,
у безверју и вечној тами.
И кад се свако од нас покаје
опет нас спаси, од нас самих.

Секуле Шарих

ПУТ

У непознатим одајама, у тако непознатим одајама
нерешивости описани кључеви
су посед времена. У познатом простору месечев
сам цвет, страشان као чудовиште, недодирљив
објашњеним прекором чаробњака, сав
омамљујући, приступачан, пожељан.

У демоновој башти учествовали су, и још би
али су нешто истанчано помислили, ваљда...
да им је тешко. Мени је то прилика
за још једним пражњењем црева, нова је неприлика
то, помислио сам.

Ја, проповедник, у свом лавиринту сам
на тренутак помислио да сам сам као
они који су сачували главу, задњицу, кичму, око
неукротно. Онда је... после свега је
одрубљена глава одјекнула
као појединац у веку.

ДНЕВНИК, ЊЕГОВ ПОЧЕТАК

Увек сам се огледао у одсутности и
у одређеном делу тајне приче
писао дневник. Мој дневник
је свакодневно новорођенче које сам
покушао да сакријем, али оно је
вриштало и вриштало од некаквог бола и мирисало је
и мирише бездушном слободом шансе.

У дневнику се бележи стање као
јасно одређење постојања које се
може (мора!) поднети. У том
истом дневнику
прилазио сам и прилазим себи попут монструма

чије се лице видело пред страшним
огледалом свих далеких земаља.

Около мене су чучала деца, мусава, незнана,
драга, таласи мора су наносили јасне и тешке
бисере, шупље шкољке, ситне рачиће. Сва та деца
су се скупљала, ја сам их (додатно) крстио
водом мислећи да је вавилонска, пожелео
сам да у свакодневној околини
не будем више подстанар. Наш заједнички
кров се не стрмоглављује у одсутном
току, више од белине хартије и
импресиван.

Кров над мојом главом, верник у мени.
Дневник?! Дневник пророка који је
желео да буде поуздан пред собом, као
пред стварним усамљеником. У дневнику
много, јако много белих страница, много је
невиности, наивности која пролази поред
нас бестидно.

ЖИВОСТ

Владану Матијевићу

Памтим, о, како памтим када сам био
талас-обновитељ непреводивог стања
анонимности, моје тадашње лице било је
страшно, као страшни страх невидљивости једне
претпоставке да се може осванути као човек
без главе. Необамрле кости мога крста су се тада надимале,
срце је лупало у ритму омамљујућих вилин-коњица, крв
ме је заплускивала вучијим трептајима, ђаволовим
замахивањем, крв је својим крвавим сеобама аждаје
ударала у мени. Заблистала је хировита, страховна
туга, туга коју сам прво приметио, осетио у својој
близини а потом нерасут почео
олуји да подилазим.

Пљувао сам тада крв по земљи! Моја
крв се мешала са крвљу моје земље! И... посрећило
ми се крваво предсказање!

А треба индивидуално и потпуно праштати, пре свега, зверима чија се глад именује људском. Зато памтим, стварно памтим своје нерођење, свој смисао! Памтим и опрост, душе ми, као све сумње даха можданог удара.

ШУМА

Радивоју Шајтинцу

1.

Стварам истински мир и пролазим поред њега! И видим га... кроз прозрачност ножа, стваран, сићушан! Истински мир се утркује са собом! Истински мир је сопствена шума у пламену! Мир је истинска унутрашњост ненадмудреног спаса.

Када пуцкета посебно испипава почетак. Пуцкета, изгара свеколико поимање које ме се толико тичало и тада више нисам желео да сјајним воденим слапом избришем све знане али и незнане стазе, одавно су покварене неанонимним пепелом. Исто је то, родној шуми се враћају трагови феникса рођеног у прстодушној смрти, неко је тог истог феникса од неколико гранчица изњедрио, сачинио пламени град који је у свом лету... ко је сачинио пламени град пред ватреним огледалом птице која је у свом лету покушавала да сагори, као пламичак, као избављење.

Мир је губљење немира у шуми, зато је једном остала без толико тога. Мир је брекћућа битанга која мисли да је самој себи довољна као нервно растројство убиоца.

ПРЕОСТАЛА ДЕЦА

Проломио се крик! Стварно се чуо
стварни крик! Убиоци не ћуте пре њега,
скрушеног крика, за овдашње прилике
различито су расположени и нешто
говоре о себи. Сваки
је убиоц сиромашни предводник племена у
себи где се пламен и огањ оштрице рађају и
у колевци свога Бога.

Туга у мени је кулминирала невиђеном
славом, туга у мени је избацила
плодове гнева, малу-велику несрећу, која
се скоро нежно надвила над мојим
победоносним племеном. А онда су
дошле неке непознате болести, позната
суша, честе глади, ситна чедоморства. Ситна
чедоморства?!
Ох, Боже..

Децу смо у потаји сахрањивали,
преостала деца више ни милостињу
не траже. Малобројни су, прилични,
гадни...

Побеснели хици моје пушке
не изговарају молитве. Суштим
именом својим почеће једнога дана
суштином имена својих пировати
на почетку почетка.

Побеснели хици мојих пушака. Али
побеснели хици мојих пушака...

БЕЛЕЖНИК

Здравку Шћепановићу

Није мој Бог тако млад а ни стар, нити је обележено
милосрдан попут плодне црнице, не знам да ли
сумануто узима своју судбу у своје руке. Руке,

руке, тај раст, то растиње земље и педантно праштање на грубом ослонцу.

Он, коме је све дозвољено, каже:
само тишина, тај бесмртни елеменат учествовања
одмах доноси сенку као беспримерни експонат. И
учествује, узбуђује се власником отворености,
узбуђује се катарзом нуле и нуле скоро свега,
узбуђује се смрћу пре смрти, рађа руку, па, још
једну, рађа руке које ће проживети своје. Мој Бог
мисли да је мртав, све у свему прича је за себе. Мој
Бог, мој Бог... епохални уметник! У свеприсутном
министарству беде учествовати, значи бити додирнути
поданик, пастир-саучесник у пољу светковине.

Његова је прича... бележио сам је као јако
талентовани бележник, ма, бележник од расе!

Драган Стојановић

СМС

Чист видик

Разговарају прљав и чист прозор.

- Ја сам чист, а ти си прљав.
- Нека, зато сам ја заљубљен.
- Ја сам чист, зато мене сви воле.
- А ја сам прљав и заљубљен.
- Ја имам чисте видике и широке погледе.
- Ја видим само њу, зато што сам заљубљен.
- Боље је бити чист него прљав.
- Боље је бити заљубљен него незаљубљен.
- Оћеш да ти пошаљем некога да те опере?
- Оћеш да ја теби покажем шта је љубав?
- Хоћу, одговори чисти прозор после краћег размишљања.

Ленон

Уз карактеристичан осмех, каже Земљина Кугла Џону Ленону (док је још био жив): Није ти лоше оно All You Need Is Love. Мало је упрошћено, али је у суштини тачно.

– Ти си планета, шта ти знаш о томе, каже њој Џон Ленон (тад је још био жив и могао је).

– Ајде богати, па ја пратим музику већ из професионалних разлога. А осим тога, у часовима одмора... имам и ја душу, ваљда и ја могу ту и тамо да се мало одморим.

– И баш ти се ово допало?

– Аха, лепа ствар, а осим тога, знаш, тачна: љубав је космички принцип...

– Па, за једну планету не резонујеш лоше.

Разишли су се срдечно, тапшући једно друго по раменима.

Миришљаве соли и добри водопад

Примети водопад, иначе висок сто метара, да се под њим тушира неки мрав. Повредићу га, помисли водопад. Ма колико јак, ипак је то само мрав. И пробере ситније капи, а неприметно је додао и мало миришљавих соли.

Веома освежен, оде мрав на састанак са једном шармантном ластавицом. Одлете увис, *because love is in the air*.

Водопад помисли како је прилично усамљен, али је ипак био врло задовољан.

Со

Пошаље зрно соли СМС белом медведу: Умем боље да волим од тебе. Оседео си, а ништа не знаш. Он одтелеграфише: Фрмпф, муммбф, маријумпф. Фрмпф, фрмпф.

17. 1. 2006, дубока ноћ

Свети Никола

Разговарају Свети Никола и један узгајивач бубамара.

- Шта си толико полудео за њом. Није она једина на свету. Ево, донећу ти је и ставити у ципелу на прозору, али охлади се мало.
- Е, кад би ти знао каква је она!
- Па каква је?
- Дивна.

Валцер

Каже мала каменица старом великом камену: хајде да плешемо валцер.

- Не могу, имам жуљ.
- То је због неудобне обуће.
- То је због претераног плесања.
- Кажу да жуљеви боле као љубав.
- Па онако, донекле личи, али само на бол од праве љубави.
- Пољуби ме, I do love you.

- Биће превише варница, ипак смо ми камење.
- Нека, осветлићемо цео град.

И онда још причају нешто као Пао Ми Је Камен Са Срца, и све то. Цела ствар и јесте у томе да они једно другом никада не падну са срца. А и каква дивна нова градска расвета!

Заљубљени храст

Заљубио се храст, али лудо, l'amour fou, у једну шарену птичицу која је ту и тамо слетала на њега. А она, шта?! Ако има можда петнаест година, малолетница.

Иду пролазници и коментаришу:

- Скандалозно!
- Нечувено!
- Није га срамота!
- Пот-пу-но је по-лу-део. Али-пот-пу-но!
- Ту треба предузети ме-ре! Ме-ре, разумете?!
- Удружење дрвосеча ће...

Храст, који је претурио преко главе свашта, сто сунчаних лета, али и многе громове, олујне ветрове и два земљотреса, навикнут, уосталом, већ одавно да га мрави голицају по табанима, да се под њим састају завереници и љубавници и да урезују датуме и срца у његову кору... тако, збиља свашта, ћути и смешка се у себи. То кад она дође и заљуља се на некој гранцици при врху крошње, ипак је нешто најлепше. Љуби је лишћем и у мислима.

А она – птичица као птичица. Већ по природи ствари, долети и одлети.

- Страшно ми се свиђаш, каже јој с потмулом страшћу.
- „Стварно је Пот-Пу-Но По-Лу-Део“, цитира она и смеје се.

Мало је, некако, и забринута, али не превише; онако, донекле – и смеје се.

Сања Радовановић

ХАИКУ СТИХОВИ

Лето у јеку,
Сунце обавија дан.
Зујање пчела.

***

Ватра пуцкета.
Колачи са вишњама
чекају госте.

***

Срећном путнику
звезде носе судбину.
Светлост трепери...

***

Вредни пчелари,
теку блиставе нити...
Добра година.

***

Пернатом госту
мрвице на прозору;
сладак доручак.

***

Јутарња магла,
клизави тротоари
у центру града.

***

Погледи ноћи,
мој теби и мени твој.
Дишемо лето...

***

Загрљај, осмех,
три пољупца за срећу...
Вечност у трену.

***

Топлина дома,
пахуље светлуцају...
Зима на прагу.

***

Кораци спори,
пуцкета ледено тло;
рука у руци.

***

Фијуче ветар,
снажни загрљаји и
невреме стаје.

***

Јутарња кафа,
мирис трешњиног цвета...
Смех заљубљених.

Драган Вилић

ПОГЛЕД

Када бих продро,
онако снажно,
крвнички, мушки
и страсно
погледом занесеним
под вјеће твоје,
додирујући небеско
плаветнило зјена
у ком сунчева ватра жари,
испио бих страст у крику уздаха
који несвјестицу слаткасту
увија у полутаму опијумских трзаја.

А ти, ти бајковито, сањалачко биће,
умрла би у трену томе
за живот вјечни
што страсти ломи,
у крику среће што јеку твори,
од чега планета паклено гори.

У СМРТИ СЕ СНИВА

Кроз прсте ми клизи слузава, сузна туга,
као мртва риба без крљушти,
капа на ископану јаму и храни црве и глисте,
лешева задње одредиште,
а сјена мисли лебди према тами нијеомог неба,
тражећи одговор на камен што туче у срцу,
прзнина у души ко подерана, натрула, смрдљива крпа,
ђаво из буцака пакла већ душу дрпа,
и гони је да ријечи ко бљувотину по папиру тка,
на разбоју сивила, без боја и пређе,
скупљене снене уморне вјеће
ко у старца од стотину љета,
и дух четереснице кроз етер већ шета,

и замисли,
не плаче,
смије се,
кези кроз плиму,
душа се лелуја у црном диму,
на путу ка митарствима,
и нема ту страха од смрти што бива,
само смирај и мисао
у смрти се снови...

ВИЛЕ

Ноћас док мјесечина љуби кристале сњегова
спавају моји другови испод бијесних стегова
сањајући бијеле, нагоркиње виле са планина
како кроз етер шире мирис опојних малина
будећи сокове испаћених ратничких тјелеса.

Виле дојкама, набреклим, зову и маме,
очи им пламте кроз ноћне таме,
бедра им топла, снажна, снијежно бијела,
голишаве играју око борова и јела:
– Дођите ратници – ниједи, похотни глас се чује,
косе им црне, валовите мећава одхукује,
зов љубавни ко полен кроз студ се просу
исплевши паукову мрежу вежући свилу за росу.

Изнад испаћених тјелеса плавичаста магла залебди,
заспало ратничко лице поче да блиједи,
руке разгранаше грлећи ширине степа,
душа Аморова од Марсове се цијепа.

Осмјеси се расуше кроз таму рата,
заблеста планета у свјетлу злата,
ал' пуцањ резак кроз хладноћу врисну,
душа ратничка љубавну потисну
и мој друг кроз снен јецај прошапта:

– Мој народ вијековима мрачним крвљу вулкане гаси,
пелиновим сузама заљева ватре ратова
хранећи Неман месом, сировим, једрим,

разореним срцима прекланим, плавкасто ведрим,
и ових дана дједови мртви кроз живе бој бију,
и хране Неман, хране фантазију,
идите виле до црног ђавола,
ми крочимо са молитвом на уснама, са осмјехом бола,
с погледом што куша олује са неба,
о Боже, нама утјехе умјесто љубави треба.

Живко Карески Горноселец

ОЧЕВА КУЋА

Пре неколико дана, не знам зашто, навео ме је пут код Педана. Давно нисам био код „Трупца“. Успоравам корак, себи кажем: „Да не бих ишао према касарни, овде да скренем, да пут себи скратим.“ И баш ту, некад је прашњави пут скретао улево и узводно, поред речице, према циганској махали. Али, речице нема, на песковитом трагу који су остављале обилне, пролећне кише, сада видим асфалтни пут. Остала је само блага узбрдица испред Пере конобара и ту ми корак дочекује зид који ветрови и кише шибали, некад бело окречен, испред њега камен клесан за присести, двокрилна, дрвена капија, мало нагнута заједно са зидом, са две металне карике кроз које је провучена зарђала жица неколико пута заврнута. Некад, веома давно, тачно на тој узбрдици су деца из махале две-три вере, међу њима и мој отац, кликере играла. Сад је узбрдица празна, садашња деца не играју кликере, не знају „дамлије“, не играју жмурке. На камену испред зида, нема бака-Велике са својом сићушношћу и кроткоћом, с много година на леђима и безброј бора на челу и образима. Тако седећи, чак и лети огрнута ћураком и са коленима повијеним испод вунене прегаче, још мања и још слабија, нема да ми се из дубине душе топло осмехне, танким, бледим уснама; у ситним очима бисер-радосница да јој сине и спорим покретом да повуче изнад чела избледелу, некад црну мараму што јој покрива белу „паучину“, сакупљену на потиљку. Нема је да ми мали, кошчати длан пружи и каже „Добро ми дошао, чедо моје!“, а ја да јој помогнем да с камена устане. Некад обоје: она стара и немоћна, ја мален и слаб, ситним смо кораком прелазили камени праг капије. Сада дрхтавим покретима и немиром у души док ми р’ђа на прстима оставља траг, благо гурам једно крило капије, оно се отвара са шкрипом, тек колико да уђем у двориште. Наш корак, бакин и мој, некад је дочекивала, од ране зоре до поднева, више пута пометена и заливена калдрмисана стаза, да си могао да се огледаш у њој. Лево и десно, наопачке окренуте и у земљу закопане флаше од вина, а иза њих: бели јоргован, испод њега перуника, мало даље грличек и далије, шебој, хризантеме у неколико боја, лале и петуније, турски каранфил, ту и тамо кадифасте љубичице и ситни, мирисни каранфилићи. Стојим тако занемео и у мислима сам себи гово-

рим: „Овде, иза капије, била је дуња, али је некоме засметала па ју је одсекао... Јорговану је неко поломио гране...“Гледам: калдрму је прекрила зеленкасто-кадифаста маховина, флаше – негде поломљене, негде из земље ишчупане. Цвеће је одавно увећуло, а уместо њега – трава, ишчупај је ако можеш! И много, много маслачка. Само низак зид, на левој страни, према речици, остао је исти: од камена и ћерпича сазидан, облепљен блатом и покривен зарђалим плеховима и ту и тамо по који сломљени цреп. Изнад калдрмисане стазе и леја са цвећем, на високој скели, лоза подигнута да не би деца брала грожђе. Сочна, бела зрна само су осе јеле. Дижем поглед: лозе више нема, нема скеле, ни оса нема. И сада, као онда, калдрмисана стаза завршава бетонираним, четвртастим делом испред саме куће. Десно, тамо где се завршавала леја с цвећем, ископан је бунар из којег се такорећи по читав дан пумпала вода у бело, мермерно корито, ради заливања и прања веша, а и да би се калдрма опрала. Сада је бетон од леда, сунца и година испуцао, бунарске пумпе нема, корито пожутело...

Три камена степеника воде до улазног прага, кафено обоје-ног. Од тих степеника, друга три-четири воде у подрум. У малом предсобљу, тачно наспрам улазних врата, трокрилни, лаком премазан шифоњер да увек сија, без трунке прашине. Изнад степеника који у подрум воде, нешто као светларник, са малим прозорчићима, испод њега мали миндер колико да човек седне, миндер прекривен жутим ћебетом са неколико јастучића извезених, колико испод главе да се метну, али и да се виде вредне руке женске чељади. Дотрајали под, такође кафен и чист, прекривен је тепихом по средини.

Соба лево, одмах поред улазних врата, са светлоплавим зидовима и златастим шарама и прозори са решеткама од кованог гвожђа, окренути према дворишту, ка бунару. На средини собе: правоугаони, дрвени сто са сивим ногарама, прекривен белим, иштирканим чаршафом извезеним ситним везом. На средини стола, поврх чудесне бјелине, кестењастозеленкаста ваза од стакла, препуна перјем пауновим и разнобојним вештачким цвећем. Око стола шест дрвених столица, са плетеним јастучићима за седење. Изнад стола, на дрвеном плафону, окачен лустер са једном куглом. И пећ, са главом лава изнад вратанца, постављена у углу. На зиду наспрам прозора, на ексер окачена петролејка.

Између двају врата, у предсобљу, огледало на зиду, испод њега кеса за чешљеве, млечно бела, иштиркана и ситним цветовима у неколико боја извезена.

У соби десно поред зида, једно време – кревет од гвожђа, после отоман са наслоњачем који се по потреби спушта. Поред врата, лево, мали, округли сто, прекривен хекланом шустиклком од златножутог свиленог конца, са ресама до пода. На њему црно-бели телевизор. Изнад стола, на зиду мала икона Светог Николе и кандила које даноноћно гори. Поред малог стола кремастозеленкасти креденац са две мале и две велике фиоке, са застакљеним делом. На полици у њему, украшеном чипком, поређане шоље за кафу, винске чаше и чашице за ракију. Зид завршава зидним ормаром, без врата, иза шарене завесе од баркета у коме на великом ексеру стоји обешена синија и чаршаф који се простире испод ње кад се руча или вечера. У том ормару понекад стоји флаша са ракијом, тек да се нађе кад неки гост дође, а понека флаша сакривена иза бабине шкриње. Поврх шкриње савијена два мадраца, три памучна јоргана, опшивена белим чаршафима и неколико јастучница. На корак од зидног ормара, на другом зиду прозорчић, подељен на четири дела, са ручицом од порцулана и мали рајбер за затварање. Изнад прозорчића два ексера држе металну шипку на којој виси завесица, косовским везом извезена и уштиркана која само педаљ и по пада наниже. Испод прозора – пећ на дрва, увек чиста, као из продавнице донесена. У углу, на истом зиду где је прозорчић, зидани умиваоник и за судове и за умивање, и с вањске и са унутрашње стране облепљен белим плочицама. Иза врата чивилук на зиду, на плафону лустер као у и другој соби.

И из предсобља и из дворишта улази се у трећу собу. Унутра, без реда и поретка, годинама заборављени: мала каца са зарђалим обручима, велико дрвено буре у коме се некад држало вино, кутија од ципела са ексерима и чекићем, два-три рама на којима се сушио дуван, један велики чекић, грабуље, ашови, мотике, дрвени обруч од неких запрежних кола, стари бицикл... По зидовима окачени завежљаји са наном, босиљком и коњским репом, два-три кавеза, једне мање и једне веће мердевине... Поред дрвених врата од шупе, са временом се боре чутура, ћускија и стари зарђали кантар, окачен о кваку.

Читава та мала кућа, сазидана од непечене тугле и блата, понеком танком гредом између тугли косо постављеном да би зид био јачи, увек бледожуто окречена и покривена турским црепом – очева кућа које више нема. Преградни зидови су испуцали, неки се лево, неки се десно накривио и временом

пао... Решетке од кованог гвожђа са прозора неко је покупио... Старе греде су попустиле и пале, јер нема их шта држати, а црепови сви поломљени... Ни трага од дрвених плафона, од офарбаних подова, од камених степеника које је некад клесао мој деда Стеван – каменорезац... Чак је и у камени темељ неко руку ставио – крапом је из њега вадио камење... Гледам десно: на комшијском зиду, за дивно чудо на два велика зарђала ексе-ра, још увек стоје мање мердевине. Окрећем се лево, видим: три тополе, поред пољског клозета, нарасле високо. И стари орах, поред ниског зида према речици, порастао, удебљао се, раширио своју крошњу. Сад не знам да ли ми више тежи орахова сенка или туга за очевом кућом. У тешкој тишини послушкujem: нема више пијаног Илмије да се свађа са својом женом, да псује своју децу... Сад се сећам да је неко споменуо: нашли су га једне зимске ноћи, смрзнутог у речици. Најпре су му синови, после и жена његова отишли за Немачку, кућу су продали... Нема никог од Чурлинових, преко реке да позове, да нешто потражи, макар тек да се јави. Кажем себи: „Њихове кћерке одавно су се поудавале, једна у Охрид, друга за нашег човека у Америци, трећа у Струмици. А стари, а кућа њихова...?“ Нема кога да питам... Нема никог ко ће песму Цветину да прихвати као некад, да запевају моје сестре и Марија, и Васка, и Вера, и Блага. Сада никог нема! Можда ми туга зато више тежи?! И зашто да кријем сузу туговну? И од кога? Бар ће ми на души бити лакше. Тако себи кажем! Можда се заваравам, али тако ми се чини. А да та пуста туга тежи – тежи. И да бол боли – заиста боли. Много, неизмерно и тежи и боли. И за оца и за очеву ми кући.

Превео са македонског
Радослав Вучковић

Живко Карески Горноселец рођен је 1957. године у Прилепу. Таленат и љубав према уметности, преко својих стихова, разоткрива још у најранијој младости. Његове прве приче: *Одлука*, *Коме да кажем* и *Дилема*, настају 1966. године. Две године касније пише монодраму *Бисера* а затим следе: *Дарина*, *Све моје жене* и *Празна соба*. Монодрама *Те воде* награђена је на конкурс за оригинални монографски текст у Битољу, а наредне две године награђене су и *Последња нада* и *Срце за трунку љубави*. 2011. године штампа књигу прича *Искидани делови живота*. Објављивао је у Македонији и бившим републикама СФРЈ. Превођен је и награђиван. Живи и ствара у Прилепу.

Дејан Богојевић

КУЛЕ ЗИМЕ

Прилазе пси као што прилази дан
 „Добар дан добри пси“ – насмејан сам
 сведок светлости
 Остављам дубоке ноћи за собом
 Неме су жене дугих вратова
 И сасвим мирне

понорна језерца

Страшно говорити треба
 За жар за јачу линију осмеха
 Најтеже је ветрове удисати
 Као распојасане облаке без звезда

најтежа врата

(иза: саграђене куле зиме!)

ПРОПУШТЕНЕ МЕЋАВЕ

Празна кућа празна студен
 Празне руке у загрљају – слегнути осмех
 Празан крај празан отисак
 Са десетог празног спрата

Ако будеш некад сред дречавих боја
 Махаћу ти
 И бројке ће се сударати у збиру
 Пропуштених мењава
 Поново: – заледио се дах
 (виших што ретко ретко главни бивају... без
 плача свежи) (значајнији зачини)

Мој могућ дом из песме гори
 – Забринуто плачеш?
 – Као мрморни морнар за харпуном!
 Празан медаљон око врата Око без суза

Празна књига потамнелих корица
Празан чајник
Пун пртљаг пужића

Песка нигде нигде нигде – нигдина гна...

САМОВАО БИХ

Крваво ми је лице
Скорела течност затеже боре па их на топлоти
попусти као да се игра њима
Искривих леви крај усана
Припалих цигарету

У даљини видим шаке
Све су ми ближе и све су веће

Самовао бих у властитим сновима

Један сан – један живот
Проричем одрон крупног стења на њене бокове
Док јасни гласови постају питоми

Привија ме на рану
Сва обла – избрушена попут тмасте провалије

Не желим могући спас
Само сигурни сиромашни сновидни стих

(Уједа ме претешко клатно
Одано наредном греху)

Лице ми крваво не напада тмина ни врисак

БЕГ СВЕТЛИХ ОЧИЈУ

Затрепереле руке
Као насмејане светлости
Ти јасна биваш
Остајеш моја кожа дашак пута

И око што у мраку на смену гледа ка бегу

Под лицем си ми јасно изборана
Стврднута, бескрајна огорченост
Спуштам ране као зарезе на тврдом дрвету
До дна па их поново враћам

Без страха ван града ван свог живота потпуно
Сам

Чујем како добује глас
У хладним рупама

Да заспим бих близу куће
Да заспим изнад главе
Као господар светих очију

Сламка као башта на јутрењу светли

ШИПУРАК, ТАМНО МАСТИЛО

По влажној трави леди се дах
Куља из шипражја смех – шипурак смрти
И игра даље зајубори
Накратко свежином
Заморним дрворедима

Безглава ноћ без господара
И реч у увојцима (без романтичне музике
без бреза,
без меких маховина међу стиховима,
без прашине трагова, без ублажавања бола,
без слузи стиха)

На неколико језика сам био запитан
Не потиштен Не вољен Не слободан

Лицем преосталим
Као лагодним пејзажем
Посипам њено наго тело
Дрхтаву дугу сенке
И горим близу тамног мастила

Немања Драгаиш

ВОДА

Монсун је попио све мирисе праскозорја и зове ме.
Моли ме да оставим куле и ноћи које плачу када неко оде.
Моли ме да дођем и направим мали чамац од доброг дрвета
И упознам суштину воде која нема разлога да буде ишта друго.
Благослов је бити вода. Нечија си потреба и снага која условљава.
Никада не би могао настати од камена и од папира који трпи све.
Твој пут не би никад дошао крају, али то више није пут патње.
Вода нема слабости које је увлаче у четири зида и боје у тамно,
Не дише, нема господара, не окреће се. Само буди тишину
Пролазећи покрај успаваних, нијемих и оних покорних.
Њена арија је молитва радника на сушним пољима истока.

Отишао бих. Не бих се враћао да опет будем занатлија.
Крпим туђе мисли и понекад поткујем своје кад заспим.
Везујем у чвор два конопца који жуде да се раставе
А нисам више јак као ријеч када се први пут изговори.
Благослов је бити вода. Могао бих бити по први пут хладан
И не осјећати како ме стеже доба и како сам све старији.
Могао бих, ако будем достојан, заувјек остати биће које јесам
И које не мора разумјети туђе ватре које се шире разуздано.
Могао бих, али немам право да мијењам живот за вјечност.
Сваког јутра одлазим са мјеста на којем сам претходно уснио
Срећан што и даље чујем зов, а не одазивам се.

И у вину и у води, ја сам кап и могу нестати.

СЈЕЋАШ ЛИ СЕ АНЕ ФРАНК

Соба која се у немир претвара
И прозор који је из страха сломљен.
У дну погледа, суза залеђена.
Над аркадом, дуги булевари
Једна година, дјетињство
И слобода. Сјећање на њу.

Невине баладе, илузије
Маштања и снови од мастила.
Бацање новчића, цртежи од креде
И зидови од опеке, самоће
Сивила, љубави и осмијеха.
Сјећања на мај.

Странице дневника
Исписане надом и оним
Капима што сјуре низ лице.
Душа луталице међ' четири
Зида, скривена од сунца.

Вјетар носи прашину
И реквијем војничког корака.
Марго је већ јуче отишла.
Дан се нови скраћује за сан.
Рат се у смрт изнова претвара.
Вече амстердамско виси
На плафону васионе.

Сузе дјетета
У ријеку Амстел
Ноћас се уливају.

ЕЛЕГИЈА

Ријечи
 Које неће рећи
 Ријечи
 Које неће никад сазнати
 Које су украдене
 Од мудрости
 Вијековне
 Славе
 Дана
 Ума
 Дима
 Снова
 Таме
 И крви
 Вреле
 Ноћас биће тишина
 Писаће само о њеној музици
 Лагаће само о њеним корацима
 Срамотом ће њеном сва платна прекрити
 Несанице име ће носити на себи и у грлу своме
 Јабуку зрелу оставити да трули у пролазу двије капи
 И како ће само њен отац рећи да му је кћи испрошена
 И како ће њена мајка радо спремити дарове том просцу
 И он ће је опет руком својом мјесто слике на свој зид
 Окачити да му кандило држи и молитве услишава
 Да му музика буде и подове зором купа, милује
 Да остане слободна у кавезу малом његовом
 И да се од челика – челичи и пјева му
 Игра и плаче, а њена пјесма
 Није живот већ елегија.
 У путу који се од земље растаје
 У ноћи која све опрашта и то не казује
 У потоку који љуби небеса и поља зелена
 У севдаху, мераку, пепелу, мирису и у праху
 У мастилу црном и слову црвеном ненаписаном,
 У механизму сата, времена, ока и оштрог погледа
 У монотематичности, монотонији, мјери и намјери
 У оно мало међу умним зверињем исконске радости
 Живи онај што поклања себе и шири мудрости плам
 Свира виолину, кида жице и покреће свим прстима
 Дугме које музику свијести од снова туђих ствара
 Спаја дивљину вечери и сјене сјајне питомости
 Стане, пружи јој руку и поведе само њене очи
 Да ге не претекну све секунде, сви минути
 И године што брзо иду, умиру и јецајући
 Пишу епилог човјеку међу људима.
 ..... ACTA EST FABULA. ....
Умјесто аплауза – музика.

Мирослав Петковић

ПОЗОРИШТЕ НА ТОЧКОВИМА

На полупразној станици чекао сам последњи експрес, који је као по обичају, увек каснио. Тамно жуто светло са светилке која је једноличном фреквенцијом зујала као да је представљало оно загасито светло на позорници које се појављује у моменту када на сцену ступа главни глумац и започиње свој монолог од којег застаје дах. Онако на коленима, са повијеном главом, где након неколико тренутака ћутања започиње тихо нарацију која се постепено појачава, до тренутка урлика који хипнотисаној гомили подигне ниво адреналина до тачке кључања, и где се полуотворених устију пројектујете у ликове јунака који су непосредно испред вас и слепо им верујете. Тада, опијени харизмом великих бардова, постајете њихове марионете на катарзицином путу проживљавања њихових трагедија. Пале се светла, појављује се гомила нових глумаца који у урнебесно-хаотичној атмосфери пуној буке и френетичног испољавања емоција и страсти који вас из депресивне фазе убације у ону маничну... и онда опет настаје затишје пред буру.

Тако је некако почео и монолог у мојој глави. Контрадикторно, једнолична фреквенција уличне сијалице као да је несвесно давала неки револуционарни такт мојим узаврелим мислима, са критичким тоном и дивљом ритмиком која је, у таквом расположењу, што је јако битно наводила на акцију, а не на летаргију. Та иритирајућа фреквенција као да ме је енергетски напајала, на тако сиров начин да су ми идеје и мисли постајале све снажније и опасније – као удар струје.

Некако у истом тренутку када ми је цигарета догорела до филтера, појавио се експрес. Упала су се светла, и на сцену је ступила маса различитих карактера која је у мањој или већој мери глумила себе. Парадоксално, за разлику од позоришта, некако су убедљивији били они актери који су мање глумили. Ја сам неприметно пролазио поред њих са неком чудноватом ауром неочекиване силе која се изненада појављује и решава проблем. У маниру проблематичног јунака који у проблематичном времену трага за правим вредностима, мирно сам заузео своју позицију и немо посматрао ту гомилу играча која је игром случаја, судбине и спонтаности преузела улогу сценаристе и

редитеља. А ко је био у публици – парадоксално, понеки глумци и сам Бог.

Пошто смо били у скућеном простору, јасно се чуло бучно смејање, псовање, заузимање ставова, удварање, кокетирање, иронично реплицирање, певање, пецкање, свађање; и недвосмислено видно подржавање, згражавање и отворено испољавање критика. Било је ту и неколико статиста, али и доста кловнова и циркузаната. Каскадер је био за воланом, док се неколико полуобнажених старлета појављивало у моментима када се појачавала музика. Све је некако било спонтано, без фабуле, са неконтролисаним анархичним кретањем и са доста упечатљивих порука.

И опет се гасе светла, и почиње тишина. Тај фамозни моменат када сви сумирају утиске, доносе закључке или беже у снове. Загасито жуто светло пуног месеца лагано је испуњавало простор, и чула се углавном једнолична фреквенција мотора. Поново исти механизам са почетка приче, и нови монолог са конфликтном фреквенцијом набоја. И паффф... Станица.

Пале се светла, улазе нови глумци, неки нестају са позорнице... Али до последње станице остају само они главни глумци. Уморни, гладни, фрустрирани, јер морају да чекају још сат времена да би дошли до оазе зване кауч испред ТВ-а у дневној соби. Али истовремено и срећни јер од поноћи почиње викенд. У свету рада сваки петак носи онај чудновати осећај децјег предновогодишњег расположења, и то је једина позитивна чињеница којој сви тежимо већ од понедељка. Али чекајући сваки петак и дане викенда и не примећујемо да смо старији за пет дана пута...

На следећој станици ушла је група припитих ликова која је већ почела да прославља предстојеће дане викенда. Било је и неколико жена које су у име викенда себе частиле углавном непотребним стварима које су купиле само зато што су биле на попусту. Или гардеробом коју можда никад неће обући, али су је купиле зато што је била на попусту. Можда им сам чин куповине доноси макар мало радости у не тако срећним животима у којима нема попушта. Али ће у одсудном моменту, када се нађу испред ормана, неуротично прокоментарисати да немају шта да обуку, иако имају и превише гардеробе наталожене рационалним куповинама на попусту са параноичним оправдањем „да се не испусти“.

Ја сам и даље држао стегнуте песнице, са влажним длановима из којих се ширила неподношљива доза врелине. Али нисам био нервозан, већ сам се осећао прилично снажно и сјајно, спремно за неку нову акцију. Хедонистички део мене као да ми је говорио уживај почео је викенд. Онај скривени конформистички – одмори се за следећу недељу. А ја сам сваки петак доживљавао и проживљавао револуционарно, бунтовно... јер можда петком осећај бунта нагомиланог од понедељка достиже кулминацију, али је то мени некако био слављенички осећај. Можда ћу се већ у суботу понашати хедонистички, или у петак пред поноћ...

У експресу затишје, и то оно затишје које неодољиво мирише на буру. Да ли ће се спонтано нешто десити по чему ћемо да памтимо овај петак. Да ли ћемо да имамо неку фрапантну тему за разговор уз суботњу кафицу са комшиком. Да ли ће доћи до неке упечатљиве кулминације која ће обогатити наше дугорочно или краткорочно памћење. Да ли ће се нешто занимљиво (па макар то било и шокантно) десити у нашим (не)узбудљивим животима. Да ли ће до епилога доћи одмах после реклама. То сигурно не, јер се овде иритирајуће рекламе емитују паралелно са представом.

Дијагонално од мене приметио сам једног младића који је био попут боце у коју је бензин доливала људска глупост према којој је желео да се опходи пасивно. Ако би неко директно уперо акт примитивизма или агресије ка њему, запалио би му фитиљ чију дужину већ нисам могао да проценим. Крхког оклопа од стакла, које је лако пуцало, али управо та експлозија (или да будем прецизнији имползија) у парампарчад, могла би опасно да повреди неког, а да не причамо тек о пожару. И ја сам био склон експлозијама, али сам се опрезно трудио да не сагорим, већ да из тог пепела око мене изађем још јачи. И покушавао сам да сам себи запалим фитиљ, а не да то неко други учини ако је тако нешто било уопште могуће.

Један од неколико припитих младића посебно се истицао примитивношћу. Он не пије зато што је боем или геније на путу слободе или трагедије, он пије зато што му је потребно лажно самопоуздање да би пробио стеге свог конформистичко-традиционалног карактера, утемељеног у суровом духу оног послушног пса војника, који није ни витез ни херој, већ покоран према јачима, пас који чак и не маше репом. И оправдање за свој излет у какву такву условно речено слободу тражи касније у алкохолу. Лагано су почели комплекси да му излазе на површину, и

све што је хтео била је пажња, јер је у принципу био маргиналан тип коцкастог облика главе и ниског чела. На другачијем терену би можда своје фрустрације искалио према животињама или инвалидима, али овде је некако поткачио оног младића дијагонално од мене. Да је заиста пас, био би газди слепо одан до смрти. Али да у некој уврнуто немогућој ситуацији постане физички већи и моћнији од свог газде, већ следећег јутра би га појео за доручак. Најбоље оружје против таквих је игнорисање, јер му у тим моментима дајеш до знања да не заслужије никакву пажњу. И треба своју енергију усмерити ка неким узвишеним циљевима, или опаснијим противницима.

Но, неискусни младић дијагонално од мене није могао да одоли искушењу. Бум, и дошло је до конфликта.

У експресу се нико није померио са места, нити је имао намеру. Невероватно узбуђење у нашим тако досадним животима. Па ово можемо гледати само на ТВ екранима. Жене су биле фрапиране и шокиране самим чином насиља, али су истовремено биле свесне да ће сутра и наредних неколико дана бити главне глумице, јер ће бесомучно свима препричавати допуњене или измењене верзије самог догађаја. У неком моменту забринуће да се и њиховој деци не деси нешто слично, али у сваком случају ово је узбудљивије од бесомучног и помало стресног оговарања појаве, морала и начина облачења конкуренткиња у суровом антрополшком свету потенцијалне оплодње. А мушкарци ће уживо уживати у самом чину борбе, боја, рата, ширења који им је бескруполозно одузет неким тамо новим нормама и вредностима модерног светског поретка, и који морају бледо да упражњавају гледајући бокс, фудбал или акционе филмове. А то некако дође као мастурбација, или у најбољем случају као секс са кондомом, јер ипак је рат рат.

У том моменту у мени је прорадио неки унутарњи механизам који ме је без имало размишљања навео да реагујем и смирим ситуацију. Та органска реакција је некако увек јача од оног рационалног и когнитивног у мени, иако често може да ме одведе у неки непроцењиви ризик или непријатну ситуацију. Али спутавање те реакције довело би ме у сукоб са оштрим канцама гриже савести и понижавајућим осећајем да нисам имао довољно храбрости.

Устао сам са седишта и гласно викнуо. Један од примитиваца ми је одбрусио да седнем доле и да немам разлог да се мешам у туђе ствари. Тиме је гласно изговорио оно што је већина

у експресу помислила. То је истовремено био колективни став свих присутних. Боље да ћутиш и гледаш своја посла. Али овај лицемерни став се активира само у параноично-ризичним ситуацијама, које су узрок или последица бескрајно маштовитог космоса конспиративних теорија. У мирнодобским условима и те како смо заинтересовани за туђа посла, а и волимо да причамо онако мучки, иза леђа...

Имао сам осећај као да сам им покварио журку оног момента када сам кренуо ка епицентру. „Шта ли се овај прави паметан, замишља да је полицајац, или господин шофер“ – нико ово није изговорио, али се овај став видео на циничном изразу лица свих присутних, и та иста експресија се недвосмислено појављује на лицу када неком у полушапату саопште ту констатацију.

Иако ми је тело тектонски поигравало са епицентром у дну стомака, одлучно сам кренуо ка њима и нисам ни на трен размишљао о повлачењу. У стресним и још стреснијим ситуацијама од ове, некако увек хладнокрвно реагујем, али имам тај проблем да ме ситнице избацују из такта. Усмерио сам реакцију ка вођи чопора. Јер ако он поклекне, и остали ће се повући. Погледао ме је са неверицом и чуђењем како сам се уопште усудио да му приђем. На моје питање у чему је проблем, он је одговорио шта се мешаш. О нелогичности реплицирања противника тада нисам ни размишљао, већ сам применио руску тактику дресуре паса и звери у циркусима. На његов крик упозорења пошао сам још један корак ка њему. Тим потезом сам осетио да лагано добијам психолошки рат. Остатак његове екипе није гледао ка мени, него је непомично посматрао његову реакцију. Он је брзим и нервозним погледом испитивао да ли има подршку пријатеља, али га је истовремено збунио камени израз мог лица. Знао сам да у том моменту треба да заочим, јер већ водим. Ако бих га понизио пред друштвом прокључали би му комплекси. Он је био на потезу. Сви вербални механизми су се блокирали у њему. Спадао је у групу оних сирово јаким грубијана који у одсудном тренутку не знају шта да кажу. Једино што тада говори из њих је телећи поглед. У криминалу се такви типови користе као пијуни, само ћуте и извршавају нацртане задатке без трунке размишљања. И док је тензија достигала ниво који на скали већ залази у домен црвене боје, ето намрштеног шофера рошаваог масног лица и дебело набораног чела. Са чачкалицом у устима нешто је промрљао и запретио. Не, у очима публике он није био неочекивана сила која се изненада појављује и решава

проблем, од њега се то очекивало. То што је дошао мало касно и чекао да неко други прво реагује нема везе, по неписаној процедури он је тај који решава сваки проблем у експресу. Као што шалтерска радница може да се иживљава, јер у старту према њој имамо понизан клањајући положај тела из којег не можемо да заузмемо неки борбенији став, тако је шофер апсолутни господар у аутобусу јер контролише ситуацију. Сви воле да се увлаче шоферу, да причају са њим док их он благо игнорише, а често се нађе и нека плавушица да седне одмах иза њега. А нису ни шофери глупи: увек чекају да се оконча конфликт, да се мало смире страсти, па тек онда да реагују – као хијене.

А сутра ће се јавном мњењу публике из аутобуса овако анализирати ситуација: неки тамо дечко се закачио са неким момцима, онда је дошла нека ту будала да се прави паметна и убацује са њима, и ТАДА је дошао шофер и све их послао на своја места.

Наговештаји

Марија Жикић

Сањам. Сећам се будућности

Најбоље познаје себе онај ко за себе мисли да је ништа.

(Св. Јован Златоусти)

1.

Птица излази из јајета;
Излегнеш се из крви и воде,
зађеш под љуштуру,
изађеш из себе
на пут –

пут ка развоју крила,
очима покрчених, трновитих
планина.

Трн је пред тобом
због трња у теби.

Каменом на себе,
на туђе – не.
Туђи су,
земљу у себи не виде.

Крећем се по ужареном
средишту Земље,
распињем атоме свести –
ширим се ка кругу Васељене.

Себе сањам
у магловитом свитању,
под ноктима ветрова,
на петама митова.

И сањам.
Сећам се будућности.

2.
Сви ми преци бејаху – ја,
пред љуштурама – љуштуре,
у мени – боре.
Миленијуме сам стар.

Истежем укоренењу спиралу хода,
пут градим отисцима,
саткан је сав од таласа,
лелујав, немиран у миру,
неминовно осликан
облицима барке;

Куда и како ћеш пловити?

3.
На пут изађох,
а бејох у кори.
Љуском се гради рат,
челик, мач у оку
и ланци,
а не сутра.

Љуштуре нису ни јуче,
ни данас, ни сутра;
Нису ни два, ни три, ни пет,
а ни један.

Љуштура за живота
остаје само љуштура,
јер из љуштуре не подари
себи излаза.

4.

Хватам се по ваздуху,
немо милујем Васељену,
рукама чврсто држим земљу,
и певам плач.

Љубим прсте – храним се њима.
Све што додирнем,
и то за себе и према себи створим;
Растежем у себи човека,
прихватам све што може да лети,
и крила сањам.

Сањам борбе лавова,
по ветру расејани песак,
тело што трули у земљи,
чељусти гордих звери,
скелет – дрво живота,
вапаје за кровом дома,
бљесак,
глад,
и у ватри смех.

Певам, део сам открића,
грлим космичке стазе.
Све сам што постоји
и што је икада постојало,
а ништа нисам.

Сањам.
Сећам се будућности.

5.

Не мрзим ништа,
оплакујем све.
Сновима у надајућим коленима
носим покретљивост,
жилавом кичмом –
сигурност над ракама.

Веселим се;
Пепелом давних предака,

отеклим и надошлим водама,
речима на ветровима,
славама,
погребима,
ратовима,
прележаним болестима,
љубавима,
крвљу на земљи и крвљу под земљом
сањам,
сећам се будућности.

6.
Мајка – закључана брава,
теши, воли, страда,
али кључ никада не даје.

Потребан је бљесак
па да човек схвати
силни удар грома,
и Месија рече –
отвори се;
Ти си сам барка,
и ти си сам кључ.

Не знам ја законе,
и питања су одговори,
у камен пакујем себе,
разбијене главе,
празног трбуха
у већу глад јурим.

Пандора ми над вратом дрема,
у мени спава милион година,
прошних и будућих дилема;
Чека прасак ланаца,
граничних гоблена.

Јурим артеријама,
вратом до немирних очију,
тихо под снегом пева пролеће
и отвара се огледало.

Ни подсвест више не мора да виче,
трчим, грлим, прихватам;
Ја сам Ева,
грешна ми кожа
пред безбојним очима,
мајка сам себи самој,
рађам се у хиљаду људи.

Ја сам Прометеј,
ал' не кајем се
што глина не остах;
Још по Кавказу
ватру тражим,
брани ме
снага будућег огњишта.

Ја сам забрањена јабука
на рајском дрвету,
али већ се загризла јесам;
Љубили би ме
да не почех слушати
шта говори под кором
срж семена.

Ја сам молитва –
пут до Бога у себи.

Волим човека са вратима
изван црвеног хоризонта,
гребем педаљ по педаљ магле,
волим громовима
са ликом мирног сутона;
Волим,
једнога немирне косе
чекам човека.

7.

Ништа ми јасно није,
осим навика,
рат из немоћи настаје,
док мач си ти сам.

У крви се купам,
у безграничне хоризонте облачим,
тражим дете коме лет човека
није стран,
тражим фењере у петама,
и месечине под јастуком,
и певам,
и плачем.

Оплакујем људе,
ваљда их волим.
Надом под сузама,
огољене видим
бивше робове
задовољне делом илузија;
Хоћу ли им икада сврхе наћи?

Кажем: Свет је илузија.

Па, нек се грешком
назове моја љуштурса,
упорно сањам тренутак
када ћу лећи да умрем
преживевши саму себе.

И, гле:
сем имена,
од мене нико ништа више
упознао није.

Сањам.
Сећам се будућности.

УПОЗНАВАЊА

Љубомир Ћорилић

СУНЦЕ ИЗНАД ЈЕРЕВАНА

(Одломак из путописног записа по православној Јерменији)

*

Другог дана боравка у Јерменији, домаћини из Савеза писаца Јерменије показују нам јединствену *ризницу* рукописних књига и минијатура *Матенадаран*. Осим писаца света, из Азије, Аустралије, Африке, Америке, Европе, са нама су јерменски писци Бабкен Симоњан, Гагик Давтјан, Левон Анањан (председник Савеза писаца Јерменије), још неколико јерменских писаца из Јеревана и Нагорног Карабаха, а такође и из јерменског расејања, који живе у Русији, Ирану, Либану, Сирији, Америци, Израелу...

Матенадаран, јединствена ризница старих рукописних књига и минијатура

Ризница старих јерменских рукописних књига и минијатура *Матенадаран* носи име по творцу јерменског писма *Месропу Маштоцу*, који је био епископ Јерменске апостолске цркве, покретач преводилачке уметности у Јерменији. Овај упорни проучавалац источњачке цивилизације његовог времена учинио је за јерменску културу и писменост колико и Кирил (Ћирило) за словенску писменост и културу, пошто је у петом веку (405. године) одлучио да пропутује тадашње источне земље и на основу писама народа тих земаља сачини ново јерменско писмо и азбуку. Био је то подухват раван препородитељском подвигу. Од тог догађаја започеће ново цивилизацијско доба јерменске писмености и културе, као што је у Србији ново духовно и световно доба почело од Светог Саве, и касније, од Вука Стефановића Караџића.

Месроп Машитоц је нову јерменску азбуку и писмо творио тако што је, служећи се методом редиговања и прилагођавања, од словних знакова коптске, арапске и грчке азбуке сачинио јерменску азбуку. Она није отклонила фонетски знаковни вишак, као што је случај са Вуковом, српском азбуком, али је брзо постала доминантна у употреби међу Јерменима.

Посета *Матенадарану* пробудила је велику радозналост, посебно међу песницима из Русије, Белорусије, Цорције (Грузије), Украјине, Италије, Либана, Румуније, Сирије, Словачке, Аустралије, Словеније... И међу нама из Србије. Већ пред зградом *Матенадарана* застајемо видно изненађени њеном монументалношћу и карактеристичном јерменском архитектуром која лукове и рељефне розете фасаде извлачи у први план. Севају дигитални фото-апарати, бележе детаље и мотиве фасаде. Скоро истовремено почиње помало нападно инсистирање писаца из различитих земаља да за трајнију успомену сниме заједничке фотографије пред ризницом старих рукописних књига, јер, како бити писац, још учесник Фестивала поезије писаца света, а немати такав доказ о присуству ту, на месту где се баштини јерменско и светско рукописно благо.

Љубица Милетић бележи својим апаратом понеки детаљ, а највише детаља и мотива фасаде фотографише Италијанка Ана Сантоликвидо, увек дубоко посвећена земљама у којима борава, Либанац Абдо Лабаки и Украјинац Сергеј Грабар. Присећам се да је Ана, са исто толико страсти, упорности и пробирљивости, фотографисала занимљиве детаље зграда Београда на Београдским међународним сусретима писаца (2009), и детаље етно-зграда у Јадру, Вуковом завичају. Радо се одазвала те године мом позиву да, у оквиру Међународних сусрета, буде гост у Тршићу и Лозници, на песничкој манифестацији „Слово на Вуковом прагу“. Архитектура етно-села, која данас у Тршићу илуструје архитектуру села Вуковог времена, опчинила је Ану Сантоликвидо. Начинила је педесетак фотографија.

Ова насмешена, ониска и живахна „фигурина“ има врло изоштрен осећај за вредно и трајно. Не представљају јој сметњу ни бројни степеници високог степеништа уз које трчкара као девојчица која бере цвеће на јадарској или стишкој ливади. Видљиво је да није само задовољна, него и срећна што су јој домаћини омогућили да се нађе у близини тако вредне *ризнице*..

Зграда *Матенадарана* подигнута је 1959. године, према пројекту и под надзором познатог јерменског архитекте Марка

Григоријана. Символички, фасада *Матенадарана* је „позив у град“, насељен формама у облику кутије. Грегоријан је строго доследно и лаконски оживео висок лук на главном улазу, са дубоким „нишама“ рађеним у духу националне архитектуре дванаестог и тринаестог века. Постигао је тако ефекат који традиционално негује већина јерменских архитеката. Сачувао је везу савремености са вајкадашњим временима у којима је јерменска цивилизација грађевински предњачила у односу на друге националне азијске архитектуре.

Реч је о евидентној условљености стила градње специфичним природним материјалом – *вулканским сигастим каменом „туф“*, који је и данас основни грађевински материјал за подизање малих и монументалних објеката. „Туф“ је настао хлађењем вулканске лаве, оставши веома густо расејан по падинама планина, планинских венаца и дољама, у облицима камења великих и малих димензија. Имам утисак да гледам безбројне гомиле црносивог, по величини врло различитог камења неправилних облика, које је Сизиф гурао и остављао свуда разбацане, не могавши да их изгура на врх ових купастих вулканских планина.

Вулкани млађег порекла су формирали скоро цело географско подручје, дали тлу претежно вулканске, купасте облике, издиктирали их планинама, попут Великог и Малог Арарата, или планине Агарац, са четири врха, недалеко од Јеревана. Јерменски планински венци су међусобно повезани оштро усеченим вулканским долинама у које се, у време вулканске активности, сливала ужарена маса и ту остајала у форми охлађеног сигастог камена, или као зараван уравнотежена сопственом тежином.

Поглед на јеревански рељефни простор и необавештеном посетиоцу оставља утисак узгибане планинске конфигурације, формиране необузданом творачком силом. Планине и побрђа се не простиру као у пределима који су настали набирањем, у смеру правилности смена са долинама и просецима, већ се, најчешће, сударају у доста хаотичном распореду, изненада израњајући као из каквог ждрела, или се уздижући на неочекиваном месту из вулканске долине. Тамо где је било постдилувијалних ледника и вода, и фромираних речних корита са изливним обалама, настале су пространије равнице и усеци, али су то случајеви који су, такође, услед неочекиваних и несмирајних активности вулкана, изненада престајали.

Скоро свуда у јереванском крају, вулкани су примарно одредили и састав земљишта. Вулканске громаде и ситнеж су црносиве боје, а тако и веома танак земљишни слој, који је још и црвенкаст, сребрнаст, браонкаст, жут, због минералног састава. Чине га богати садржаји гвоздене руде пирита, живе, бакра, никла, ванадијума, волфрама, олова, цинка, па и сребра и злата. Вулкани су до те мере одредили рељеф Јерменије и судбину Јермена, да је, може се рећи, у овом простору формирана јединствена „вулканска култура“ која и данас профилише многобројне облике народног живота, и живота уметности. Она је, у естетском, и сваком другом смислу, утицала и на уметничке форме и израз. Свакако да је тај утицај највидљивији у грађевинарству, архитектури, вајарству, али ништа мање ни у сликарству, или, књижевности, на пример.

Само на неколико метара испред *Матенадарана*, подигнут је споменик Месропу Маштоцу, који потписује вајар Григор Чубарјан. Са обе стране главног улаза инсталирано је шест базалтних скулптура, међу којима су и скулптуре оснивача јерменске националне историографије *Мовсеса Хоренација* и великог научника *Ананија Ширакација*. И скулптуре су посве сагласне архитектонским идејама и формама зграде *Матенадарана*.

Матенадаран је отворен 1. марта 1959. године, као *ризница и научно-истраживачки институт*, по много чему јединствен у својој врсти. *Слична ризница и институт* налази се још само у *Јерусалиму*, а и она је, претежно, збирка јерменских експоната старих рукописних књига и минијатура.

У јереванском *Матенадарану* чува се преко *шеснаест хиљада јерменских рукописа* и више од *сто хиљада архивских докумената*, од тога, око *две хиљаде рукописа* је на *арапском, персијском* и другим језицима. Тај податак потврђује вишевековну везу са арапском, персијском и другим културама. Све су то експонати од великог научног значаја и историјске вредности. Они су примарни извори за проучавање историје и духовне културе Јерменије, суседних земаља и народа Кавказа и Блиског Истока.

Осим што имају научно-историјску, знатан број изложених рукописа и минијатура има и велику уметничку вредност. Кустоси *ризнице* врло радо истичу *уметничку вредност* „Лазаревског јеванђеља“ из 887, „Ечмиадзинског јеванђеља“ из 987. године и „Јеванђеља – Мугни“ из једанаестог века.

У *Матенадарану* се чувају и бројне појединачне копије древних рукописа светске књижевности чији су оригинали неповратно изгубљени. Човечанство може да се данас сретне са њима само у јерменском преводу. Већина их је исписана у кожи која лежи опремљена у сребрном раму.

Љубица Милетић и ја се не одвајамо од преводиоца на српски, истакнутог јерменског писца и Почасног конзула Србије у Јерменији, Бабкена Симоњана. Тражим да буде непрестано уз мене, пошто, осим јерменског и српског, одлично зна и руски језик. Неопходно је да преведе руске речи и објашњења која посве не разумем у доста брзом ритму предочавања података. Плашим се да, бележећи, шта не пречујем и превидим, да ми не оде у ништа путописни запис који намеравам да оставим. Симоњан каже да не бринем. Он пажљиво прати да ли и колико разумем објашњења на руском. Беспрекорним српским језиком прави допуне кад год је то потребно.

Поставка у две етаже тражи ванредну концентрацију. Ако желите да упамтите порекло, време уношења у поставку, значење и значај обрађеног предмета, морате одбацити од себе све друге мисли, макар то били и договори за сусрет са неким јерменским пријатељем којег сте изненада стекли. Једноставно, посета рукописној заоставштини света је најважнија. Неопходан је посебан труд ако пожелите да сваки предмет рукописне поставке ставите у одговарајући историјски контекст, да се присетите историјских околности времена коме припада. Јер, и поред све амбициозности, уважена госпођа кустос није у могућности да вам предочи све најважније историјске прилике без којих се много шта не може разумети чак и ако помишљате само на историју писма и књижевности. Јављају се и отежавајуће околности, које збуњују, разводњавају причу. Писци често прекидају излагање, упадају госпођи у реч, постављају неприкладна питања, понекад сами дајући одговоре, односно, нетачна и непрецизна тумачења. То ми, у неким случајевима, ствара збрку у глави, па морам брзо да мотам филм изнова повезујући оно што су ми таквим понашањем збркали.

Код експоната сачуваног древног семења биља и сам правим збрку. Присећам се неких скорашњих новинских текстова у којима је писано о поспремању око педесет хиљада врста семења биља у посебне велике подземне капсуле у Норвешкој, да би га човечанство сачувало у случају „пропасти света“. Реч је, наводно, о заједничком пројекту америчких и руских научника који не споре извесност катаклизматичних промена услова

живота на земљи. Не знам откуд ми кураж да питам о томе госпођу, па и да ли се, можда, као у Норвешкој, не пуни семењем каква подземна капсула и у јерменским планинама. Средовечна жена – кустос – први пут чује за тако нешто, изражавајући неверицу у тачност информације о норвешкој капсули. О јерменској капсули нема ни говора.

Упркос извесним потешкоћама да прибележим важније податке о рукописима који ме занимају, због тога што су описани јерменским алфабетом, успевам да упишем у нотес податке о најзначајнијим експонатима. Фасцинира ме рукопис књиге јерменског филозофа Давида Анахта, на јерменски језик преведени Аристотел, први роман о Александру Македонском, превод са грчког „Молитвене хришћанске књиге“, први јерменски „Богослов“, први јерменски „Законик“.

Матенадаран чува доказе и о почецима јерменске школе, у петом веку. У његовој поставци се може видети први „Словар јерменског језика“, први школски уџбеник – Буквар, преведена Еуклидова „Геометрија“. Ова поставка чува доказе и о првој јерменској позоришној представи изведеној још у првом веку, потом, прве медицинске рукописе.

Дословно песничка земља, која има петнаестак музеја посвећених песницима, чува у *Матенадарану* и рукописну књигу чудесног (првог) јерменског песника Григора Нарекација, који је живео и стварао на обали језера Ван. Њега ће, касније, до ових времена, следити други јерменски песници: чувени Микајел Налбандјан, Ованес Тумањан, Аветик Исаакјан, Ваган Терјан, Јегише Чаренц, Ованес Шираз, Силва Капутикјан, Маро Маркарјан, Геворг Емин, и други, који су врло пажљиво неговали јерменске књижевне традиције. Савремени песници Јерменије и Нагорног Карабаха, сматрајући Јерменију и Нагорни Карабах јединственим националним књижевним и културним простором, не чувају само сећање на име и дело својих књижевних претходника, него веома промишљено приступају и моделима њиховог певања, узимајући, као што су чинили и они, националне теме за кључне теме певања, уз сва настојања да свој пев модернизују европским и светским поетичким програмима и формама.

Захваљујући добро опремљеној Библиотеци штампаних књига и поставци *Матенадарана*, Јерменија има научно-истраживачку институцију у којој се на најстручнији могући начин проучавају јерменски алфabet, изворни текстови везани за све

облике језика и књижевности, палеографија, историографија, средњовековно сликарство. У том институту обавља се и научно превођење споменика културе писмености на руски и друге језике света. Свим истраживачима је од значајне помоћи и *Банбер Матенадарани* („Билтен Матенадарана“), који излази на јерменском језику, са резимеом на руском и француском. Извесно је да ће и неки учесници јереванског Међународног фестивала поезије вратити се у „Матенадаран“ да и сами истраже области језика и књижевности које могу бити предмет њиховог изучавања, или упутити друге истраживаче да потраже релевантне изворе у овој јерменској веома реткој истраживачкој институцији.

Посета песника света *Матенадарану*, у време кад се по Јерменији шири опсењујући доживљај пролећа, кад цветају трешње и кајсије, вратила нас је, или нека ми буде дозвољена нескромност, вратила је мене у векове и миленијуме које често имам у виду кад пишем песме, књижевне огледе, или, као сад, док изнова прелиставам знање о вековима који су прошли. То је стање духа чије порекло ни до данас нисам успео да одгонетнем. Да ли је реч о најобичнијој људској радозналости или чему другом не могу да разликујем. Изгледа да ме је енигма постања, послања и опстанка света одувек окупирала и нагонила да спознајем трагове људских векова и цивилизацијских култура. И опет нисам знао за рукописну збирку *Матенадарана*, упркос уображењу да сам макар дочуо за најважније изворе цивилизацијске писмености и културе народа света. Тек после ове посете *ризници*, схватио сам колико је, заиста, крхко знање, и колико је поезија сведена у могућностима да просветли свог песника, осим овако, посредно, путујући с њим. *Певајући само о доступним темама и мотивима, бавећи се само тренутно познатим формама, песник своди своју поетичку биографију на сиромашно ја-искуство и постаје притвореник сопственог херметичког система и ограничености. Зато свет не разуме песника, зато песник не разуме свет.*

Све време прегледања *ризнице* старе рукописне књиге и минијатуре у *Матенадарану*, *Љубица Милетић* је показивала, чини ми се, дубље интересовање за експонате него остали. Загледала их је по неколико пута, слушала објашњења на руском језику (који говори), понекад понешто мрмљала себи у недра, а онда се опет враћала витринама које није најбоље сагледала. Видео сам и по разговорима са њом да њу историја и духовна култура Јерменије посебно интересују, да је увелико овладала

јерменском историјом старог века. И њено препричавање детаља из сарадње християнског цара Константина и јерменског цара Трдата, испољене Трдатовим слањем индијских видара да Константину излече ногу и Константиновим слањем помоћи Трдату у дукатима и војсци, у сукобу са безбожним Персијанцима, јасно указују да је њена спознаја историје јерменског народа узрасла до поетичког препознавања. Томе би требало придодати и њену књигу песама *Ветрови Арарата*, објављену поводом Јереванског Међународног фестивала поезије, у преводу Бабкена Симоњана и Гагика Давтјана. Као песничка разгледница њеног јерменског бића, књига „Ветрови Арарата“ потврђује да је спознала поетику јерменских тема и зато домашила високе вертикале вредности.

На повратку из *Матенадарана* у јеревански Хотел „Ани“, затиче нас информација да се, предвече, селимо педесетак километара даље, у *планински град Цахкадзор*, где нас Србе (Љубицу и Љубомира), у Дому писаца Јерменије, чека осмодневни, а остале писце света тродневни боравак. За писце света и јерменске писце Фестивал поезије траје пет дана (до 21. априла), а нама је боравак у Јерменији продужен за још пет – због посебних програма који ће нам бити приређени у Јеревану, и књижевних догађаја и посета које ћемо приредити ми јерменским љубитељима поезије.

Вјачеслав Купријанов

У ЈЕДНОМ БИВШЕМ СВИЈЕТУ

* * *

У једном
бившем
свијету
забрашили
хранити се
било чиме, осим
птичијим млијеком.

И послушни
умрли.

У живих остали
власти,
потврдивши ту забрану,
кришом
једоше месо,

а прогнанима
у далека мјеста
непријатељи забранили:

остављени
на хљебу и води.

* * *

На развалинама
бившег
благостања

видјеле се слике
на којима се развалине
нису видјеле

књиге
у којима су аутори тврдили
да све иде на боље
у њиховом свијету

и новине
у којима се говорило
да су најбоље у свијету
слике и књиге –

баш у њиховом
бившем
свијету

ПЈЕСМА

У једном
бившем свијету
Једни имали пјесму
и од њих је узели
Други
И тада створили Једни
другу пјесму
и с њом пошли
на Друге
и узели од њих своју прву пјесму
и заједно узели живот од Других
Но сад нису знали Једни
шта им је драже –
пјесма ради које су
ратовали с Другима –
или пјесма која
их је повела на Друге

због те недоумице
ишчезли с лица земље
Једни послуже Других
у једном
бившем свијету

* * *

У банкетној сали раја
 угодном, као црвени кутак⁸ полицијске станице,
 одиграва се пријатељски сусрет
 пјесника и полицајаца, тачније
 пјесника које су премлатили полицајци
 и полицајаца које су овјековјечили пјесници.
 Лакирани лакеји
 улијевају шампањац у конзерве,
 чује се лоша музика харфе,
 по зидовима се у чопорима пењу
 потомци мишева, окићени орденима.
 Стидљиво
 кроз зидове улазе закашњели
 с вијенцима на главама,
 с цинчаним сандуцима под мишком.
 Сједи Пушкин и
 бесједи с Бенкендорфом⁹
 о племенитости арханђела Гаврила.
 Промичу новинари,
 бившим носовима потурају да оњуше микрофоне,
 питају о плановима за убудуће.
 Полицајци пријекорно климају лобањама,
 пјесници сагласно кимају
 декадентским гривама, нараслим
 у загробном свијету,
 снабдјевен камером Гоја
 објективно снима
 историјска руковања.

Вјачеслав Глебович Купријанов (Новосибирск, СССР, 1939) завршио је 1967. године Факултет страних језика. Тамо се стао занимати преводом поезије, дипломиравши на преводима

---

⁸ У совјетско вријеме то је био дио просторије у некој организацији који је служио у агитационе и пропагандне циљеве комунизма (прев).

⁹ Александар Христофорович Бенкендорф (1781–1844), руски генерал, један од војсковођа у рату против Наполеонове војске 1812. (прев).

Рејнера Марије Рилкеа. Радио је у издавачком предузећу *Художественная литература*. Преводио је поезију с њемачког (Рилке, Хелдерлин, Новалис и др.), енглеског (Витмен и др.), француског и шпанског те поезију бивших совјетских република (Јерменије, Летоније, Литваније и Естоније).

Од 1961. године објављује своју поезију, а прозу (приче, есеје, критике и романе) од 1970. године. У то вријеме је био један од врло ријетких руских пјесника који пишу слободним стихом. Прве збирке објављује тек почетком осамдесетих и одмах су наишле на добар пријем у критици.

Пет збирки изабраних пјесама му је изашло на њемачком језику, три на српском, три на бугарском, двије на холандском, и по једна на енглеском, пољском, македонском и тамилу.

Добитник је бројних награда у Русији и иностранству. Од 2002. године је члан редакцијског колегијума поетске библиотеке *Из стољећа у стољеће – Словенска поезија XX – XXI стољећа*, те је учествовао у раду на антологијама македонске, српске, хрватске и бјелоруске поезије. Члан је Руског савеза писца и Удружења књижевника Србије.

Живи у Москви као професионални књижевник.

Максим Амелин

ИТАЛИЈАНСКА СИМФОНИЈА У ТРИ СТАВАКЕ, С МОТОИМА И ПОСВЕТАМА

Италија је раскошна земља!
У њој душа и стење и жуди...

Николај Гогољ: Дубиа

Ко је видио Напуљ – том је умријети!

Василиј Тумански¹⁰

---

¹⁰ Василиј Иванович Тумански (1800–1860), пјесник.

I АЕРОДРОМ „ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ“

Самом себи

Тамо гдје је од горе до доље љевак¹¹,
 заврнута жега, позелењелим
 утопљеником¹² уздиже се – душа,
 оптерећена успутним тијелом,
 мојом зове се, но сама горда,
 узбудила се и пренијела туда.

Италија, скрпљеним покривалом
 металној птици лежи под крилом,
 језерава и неравна, о небилом
 не сања ни не памти о билом,
 сва у стварном, ужурбана сва –
 послана јој благодат Божја.

О ти, земљо сонета и октава,
 гдје владају цврчци и цитати,
 „раскошна“ – троструко Гогољ има права.
 Ако није Гогољ у праву, али не пута три
 поздрављам тебе! И због твоје
 свакидашњости, што видим, то појем.

Ни клас усред поља бити,
 ни у хору глас, ни косом, као и сви
 на глави не жеђам – море види
 Тиренско у зракама на писти
 за слијетање, забринуто, несигурно,
 невољко на уснама осмијех стално.

II ХОТЕЛ „ГЕА“

За Н. Ф.

Усред непрестаног Рима,
 на Виа Назионале,
 у хотелу на првом,

---

¹¹ Леонардо је био љевак.

¹² Алузија на споменик Леонарду са завртњем у руци, прекривен зеленом патином, у близини римског аеродрома који носи његово име.

досад непоновљиво
јели, силазили и спавали,
као први пут, заједно,

јуче били у походима
и сутра планирамо исто,
све ћудљиве обишли
брегове – мирни одмор
и слатко на кревету чистом,
огромном спавали.

Језиком штурим под небом
смјеса англиша с италианом
мицали правила као кнедлом,
вином и пицом с особитом
глађу и с постојаном
борили се жеђи, потом –

мушкарац и жена, није ли смијешно?
као муж и жена година десет,
недољубљеност у Москви је
надокнађивана умјешно,
не измјерит, ај, не извагат
дан за два, ноћ за двије.

III Скулптуре Силена¹³
у Капитолској галерији

Ирини Јермаковој

Безимени чувар угледне баште,
брадат, чупав, висок,
с крзном пребаченим преко рамена
накриво,

козоног, великих сапи, копитар,
многогроздну између рогова корпу

---

¹³ Пратилац и учитељ Диониза из грчке митологије, бог шума и воћњака. Врло је похотљив и приказиван је с огромним пенисом. Неки дијелови тијела су му коњски. Често је пијан од вина.

подупире лијевом, у десници му виси
грозд грозђа –

што ти туга челом прошла, Силене?
Зашто си мрачан и погнуте главе?
Ох, и ко, реци, не стида, не срама –
уда завјетног,

изравно прослављеног потицаја
ко је лишио тебе? Због какве кривње?
Зар су твоје набројане шале
за казну?

Заборављен – одбачен од мноштва плашљивих до тада нимфи, што сад му се дрско подсмјехују – јурио за њима, не јурио, свеједно је, јер треба, стигавши, тући се, а зашто. Изгубљеном од изгубљенијих још мање не испуните крхотином крила влаготочног – ни за шта похотљиви евнух не одговара, ненаоружан мужником не треба, зато је и постављен у галерију – музе да га грде.

Максим Албертович Амељин је рођен 1970. године у Курску. Дипломирао је на Факултету за књижевност „Максим Горки“ 1994. године. Од 1995. године почео је радити као комерцијални директор издавачког предузећа „Сумпосиум“ из Москве. Од 2008. године је главни уредник у издавачком предузећу „ОГИ“ из Москве.

Објавио је збирке пјесама „Хладне оде“ (Холодни оде, Москва, 1996), „Дубиа“ (Санкт Петербург, 1999), „Горгонин коњ“ (Коњ Горгоны, Москва, 2003) те књигу сабраних дјела „Подчињена ријеч (Гнутая реч, Москва, 2011). Осим поезије пише и есеје.

Лауреат је награде „Антибоокер“ („Незнакомка“, 1998), награде часописа „Новый мир“ (1998), пјесничке награде „Антология“ (2003-2004), велике награде „Московский счет“ (2004) за збирку пјесама „Горгонин коњ“, „Знамя“ (2010), Солжењицинове награде (2013) те награде „Человек книги“ за најбољег уредника. Живи у Москви.

Јевгениј М'Арт

НОБЕЛОВ ЖИГ

Године 1949. Егас Мониз¹⁴ је добио
Нобелову награду за лоботомију.

Дарвину је
успјело да зачара Човјечанство
у мајмуне који говоре.

Фројд је
начинио за разум
кавез Подсвијести,
гдје су у супи за доручак
резанци „либидо“
Маркс се
осветио потомцима
заиста историјским
матери
-јализмом.

Вунт¹⁵,
страдавши од атеистичке разрокости,
дошао на идеју
о животињској искључивости човјека.

И сад двоноги
сједе у свом мајмунарнику
иза решетке прецизних нерава
љути
и ни у чему не учествују?!

Господо учена,
да нисте случајно видјели,
гдје се изгубио Нобелов жиг
с ријечима:

---

¹⁴ Егас Мониз (1874–1955), португалски неуролог (прев).

¹⁵ Вилхелм Вунт (1832–1920), њемачки физиолог и психолог
(прев).

„ОВА НАГРАДА
ОДГОВОРНОСТИ
НЕ О С Л О Б А Ћ А!“?

ЕЛБРУС

Ошамахо – Гора Среће
(један од назива Елбруса)

Врага је Земља округла!
Она је неравна и угласта.
И можда ме није сљедовало
наћи се на једном од њених углова;
и није нужно било искусити страх,
балансирајући на једној од њених ивица;
и било је могуће не поћи тамо,
гдје се вјетар над облацима
у дивљем плесу о нечем спорио са крајем обронка...

Гдје си сад,
мој ликујући откриваче
горњих свемира,
који си се населио
у мојој души?

Оставио си ме
негдје на рубу пустиње,
гдје се пут више не пење гордо,
већ жури
како може брже,
како може даље од подножја гора
у јесење мртве степе.
Као кроз отворен прозор
бацила се из мога срца!

Али опет ћу се вратити у та предгорја!
Још ћу доћи до самог неба!
Ја још осјећам на свом лицу
твој блажени осмијех
тамо
на врховима Среће
ништа не ваља не округлој –
угластој Земљи!

СВЈЕТСКА ЛАФИЦА

у почетку уз минђуше узела
ципеле
уз ципеле затим узела хаљину
уз хаљину – торбу
уз торбу – другу боју косе
уз косу – другу боју очију
затим сасвим промијенила очи
уз то и облик носа
на крају уз нос
одлучила узети друго лице

главу узети није могла

Јевгениј М'Арт (псеудоним) је рођен 1977. године у Обнинску, у Калужкој области у СССР-у. Завршио студије права и радио у струци у Москви. Живи у Корольеву (Подмосковље). Учесник је поетских фестивала. Неколико пјесама му преведено на српски језик и објављено у часопису ТРАГ (Врбас). Објавио збирку *Узвратна посјета* (Ответный визит, Обнинск, 2004). Пјесме објављује у периодици и зборницима. Аутор је краткометражног филма у жанру видеопоезија *Мјерач душе* (Метршток души, 2005).

Превод са руског и белешке
Жарко Миленић

ИЗ ПОЕЗИЈЕ НЕМАЧКОГ ЕКСПРЕСИОНИЗМА

Георг Хајм

АПРИЛ

Рано зеленило сетве с кишом гране,
Вукући се, на далека, ниска брда крене,
Прхну поплашене две велике вроне,
Ка жбуњу тамном, кроз јаруге зелене.

К'о на мирно море кад облаци стану,
У плавети мир брегове прекрива,
Преко којих ретке кише кану,
К'о сребрна копрена, што дрхти мутно сива.

ЈЕДНОЈ ВЕЧЕРИ

Пријатељ је за клавиром био.
Сред клонулог мрака у одајама
Светлуцање сена се збраја.
У његовој коси, још дан
Жари се од плама.
Из црвеног сјаја
Света светлост траје.

Свира, у себе тоне,
Узвишен и чист преда мном постаје.
Опијени звуци из таме звоне.

Гасе се светла што сјаје,
Звук се слама,
Ноћ се жудно шуња одајама.
Тихо је плакао он.
Скривене у грању липе,
Сове крештаво хуче,
У уху ми клонуло звоне, к'о из јама
Кад се на мене навали
Смрт, што тамо немирно јауче.

Георг Хајм (1887-1912) Рођен у Хиршбергу као син адвоката. Студирао права. Од 1910. постаје члан „Новог клуба“, књижевног кружока који су посећивали Бен, Краус и Елза Ласкер Шилер. За живота му излази само једна збирка *Der ewige Tag* (*Вечни дан*). Јануара 1912, за време клизања по залеђеној реци Хавел, покушавајући да пријатеља Ернста Балкеа извуче из воде, Хајм се удавио. Радници на доку су посматрали сцену, али нису могли помоћи.

Ернст Штадлер

ПОДНЕ

Летње подне на беле терасе стаје
Уз крхке се, беле, степенице пружа,
Сводови златни и решетке сјаје,
Тихо хрска шљунак. Вуче се мирис ружа

Из уморне баште. Дуж ограде почива
Уснули ветар уз травњаке црвене,
И кроз лишће скривено лебдећи се слива,
Божија слика изнад благе сене.

Трепери бршљан, лабудови лелујају,
Заре се у бездану рибњака зеленог,
Лете снени, сунчани, лептири у сјају,
Туђи и велики под мирисном мреном.

ИЗ СУТОНА

У капели косих сводова, срушени ходници стари,
И плоче пламом горе к'о бисер зелен ил' мак,
Над трошним камењем стоје мраморни олтари.
Видех, к'о златне воде вене ноћни мрак.

Са њишућих врхова расплињава се трома пара
И виси у ваздуху као магле таласаве,
Трепте оклопи у скерлету попут ћилибара,
К'о морска чуда пливају кроз мирисе плаве.

Древне Мадоне из смркнуте нише,
Смеше се из златног круга, уморне и блажене.
Жуборећи снови сплетом ме зауставише.
Благо песме шумеће певају за мене.

Ковитла пролеће тихе увојке гугутаве,
Опојни мирис летњих ноћи будио ме није,
Бледо се из даљине бела звона јаве,
Зелено са купола златна светлост лије.

Ернст Штадлер (1883-1914) Рођен 1883. у Колмару, Алзас-Лорен. Студирао на Оксфорду. У то време објављује прве песме, у почетку под утицајем Штефана Георга. У погледу форме најтрајнији утицај на њега имаће Витмен. 1914. године појављује се његова књига *Der Aufbruch* једно од најрепрезентативнијих дела раног експресионизма. Убрзо након почетка рата гине у близини Ипра.

Јакоб ван Ходис

ЛУДОГЛЕД

Не блеји лампа.
Крхка женска рука из зида је долазила.
Беше бледа, вена плавих.
Скупоцен јој прстен на прстима надувеним,
Ужаснух се, кад пољубих руку.
Топла је и жива била
И огреба лице мени.
Кухињским јој ножем на жилама рез направих.
Велика мачка полиза нежно крв што се просу.
Но, један човек косе накомтрешене
Пуже уз дршку метле уз зид стављену, косу.

СМАК СВЕТА

Шешири грађанима с главе лете,
Свугде у ваздуху врисак стаде,

С кровова се радници руше у комаде
На обали читамо: плиме прете!

Олуја стиже, дивље море скоком пени,
Да масивни насипи се згуше,
Скоро сви су прехлађени,
Возови се са мостова руше.

Јакоб ван Ходис (1887-1942) (Анаграм од Ханс Давидсон) Рођен 1887. у Берлину. Након гимназије студирао архитектуру. Пријатељовао са Георгом Хајмом. 1911. године објављена је Ходисова песма *Смак света* која му доноси јавно признање. Са групом пријатеља основао *Нови клуб*, кружок у ком су се дружили писци расправљајући о уметности. Негде у то време јављају се и први знаци душевне болести, која је узимала маха. Борави по психијатријским установама. Са доласком нациста на власт његова породица емигрира у Палестину, но он остаје у Немачкој. 1942. године убијен је у Собибору заједно са свим болесницима депортованим из психијатријске болнице.

Препев с немачког и белешке
Бојан Белић

Погледи

Жарко Ђуровић

ПЈЕСНИЧКА ЧУЈНОСТ ТИШИНЕ

(О дјелу и личности Стевана Раичковића)

Стевана Раичковића знао сам као двадесетогодишњака. Ви-так и разбарушене (плаве) косе ишао је улицом подигнуте главе и лака хода. Имао је навику да ходајући застајкује и да прикује поглед за излоге, не због изложених предмета у њима, него што је у излозима „провјеравао“ стаситост своје фигуре.

Везивао је пажњу само за изузетне и шик жене, окрећући се нападно за њима, а оне, видјевши га згодног, нијесу остајале равнодушне према погледима незнанца.

Такав утисак о себи није квариио „добром капљицом“, која је била раних поратних година пратећа особина младих београдских пјесника – боема у првом реду Слободана Марковића и Бранка В. Радичевића.

Дружили смо се у кафанама. Највише „Под липом“ и у „Гр-мечу“, у Македонској улици. Радо је читао тек написане пјесме, говорећи да највећу загонетност види у природи – у травама, небу, птицама, рјечном току и дрвећу. Истицао је да преко њих комуницира са универзалним сликама свијета. За њега је *тишина* представљала најдубљу човјекову интиму.

Тих година код нас је владао манир хорског пјевања. У пје-смама је било мало интимитета. Лирско се губило у општим мјестима. Лирска фраза била је тврда за уши. Раичковић је био један од ријетких који је његовао особен и мек лирски тон. Пун унутрашњих укрштаја и нијанси. Он је већ тада доказао да ста-ра форма није истрошена ако у њој налазимо нове дубине и свјежа језичка језгра. Дубина мисли и питомост звука основни су постулати његове поезије. Од најраније младости до година

најпуније зрелости. Нијесу му биле угодне ничије празничке ријечи, макар их изговарали њему драге особе. Опмињао их је да поравнају неспоразуме и протјерају бијес из ријечи.

И код њега је било понекад превршене границе у поступку. Али само „кад алкохол у глави проври“. Истина, то је било ријетко, али било је. Једне ноћи, у улици Св. Саве, у којој је становао поломио је више лептирских стакала на колима, да је дошло до туче између власника кола и друштва у коме је Раичковић био. Раичковић је једнако викао да само признаје лептире на ливадама.

Често је загледивао у имена власника радњи. чинила су му се веома необична: *Накарада*, златар, *Леро*, израђивач машини, *Пузигаћа*, кројач. У Македонској улици једног дана запази за њега необично име: *Гурије*. Изгледа да је тај до рата ту имао крчму, која је у поратним годинама промијенила намјену. Била је радња за израду кључева. Раичковић је крстио књигу за дјецу баш тим именом: *Гурије*.

Пјесник је радио у културној редакцији Радио Београда. Са њим су радила позната књижевна имена: Никола Дреновац, Михаило Ражњатовић, Воја Царић и Слободан Џунић. Раичковић је уређивао поезију и текућу критику. Обухваћени смо „казивањем поезије у етар“ – Славко Вукосављевић, Радован Благојевић и ја. Раичковић је свима одредио истовјетан хонорар. Ускоковић који се сматрао главном шаржом у Радију, глумцу је повећао, а нама смањио хонорар. Ријеч је о Љуби Тадићу који је читао поезију. Он се узбунио. Рекао је да је диоба неправична. Не може он имати већи хонорар од писца. Укупни хонорар, да не буде забуне, скупно смо потрошили у кафани.

Тада је била на помолу нова група писаца: Жика Лазић, Бранко Миљковић, Божидар Тимотијевић и неки други. Миљковић је био најбучнији у томе кругу и са најмање пара. Иако се либио плаћања (због беспарице), није му било страшно вријећање колега. У тренуцима такве хировитости, Раичковић је једини имао ауторитета да га уразуми. Као да се држао оне Поповићеве максиме: *Волите се људи*, Миљковићеву дрскост Лазић није могао да отрпи, па је од њега добио батине. Божа Пиле примао је Миљковићеве увреде мирно. Овај је налазио разлог томе. Пошто је Пиле далеко од Петла, мора да ћути!

Кад се ситуација заоштрила до усијања, Раичковић је напуштао друштво. Свака генерација личи једна на другу.

Последње три деценије живота Раичковићево свратиште била је „Славија“. Ту су се окупљали многи познати писци. Било им је драго да буду са Високим Стеваном. Имали су сто који је „гледао“ на Толбухинову улицу. Да ли су године учиниле своје, али тамо, за тим столом, није било препирки. Највише је било медитирања. Раичковић је најмање причао. А кад би му се „одвезао“ језик, то је било мудросно медитирање, увијек уважавано.

Једно вријеме смо се састајали у Градској кафани, на Тргу Републике, оживотворујући у разговору приче о пјесничким склоностима. О његовој љубави према Тиси и мојој према Зети. Говорио је да ријеке, ако их осјећамо блиским, с невјероватним умијећем буде дух. У њега уносе милост зачарења. Каже да треба бити обдарен способношћу размишљања. А то се само може у природи. Тамо се укида граница између спољњег и унутрашњег свијета. Допадала му се мисао једног француског естетичара који истиче *да желети значи замишљати, а замишљати је што и имати*. То се најбоље путем пјесме дозна. Моћ дознавања најприје се у визијама отвори. Оне су жижа из које се мисли разастуру. Тако је, каже, поета, настала *Камена успаванка*. И друге пјесме баладичног спектра.

Знао је дуго да сједи са саговорником и да ништа не прозбори. Медитира у себи и за себе. И кад осјети да је протекло вријеме ћутања и да треба ићи кући, са смјешком би рекао: *Доста смо се наразговарали!*

Раичковића је знала да обузме и безимена ствар ако се иза ње *скривао* неки облик понора бодлеријанског типа. Из понора извире свијет пјесме. Њена суштост. Дакако, дозвану памћењем. У антиципацији допушта да се дубински отјелотвори.

Не знам ниједну Раичковићеву збирку поезије која се није бавила тихим разарањем властитог бића. Можда је то њен прави кардиограм. И кад пјесма молитвено звучи, не дајући јој повишен тон. Своју природу тишином брани!

Тишина је синоним за једну другу чујност. Рекао бих чујност за разне поларитете. Из њих се рађа надахнуће. Једнако за миље природе и усамљеништва. За њега прошлост не представља раздаљину. Она станује у бићу као њен врли господар, не затворивши врата за собом. Оно што има визијску арому, не пролази. Зато Раичковићева поезија еманира трајање као главну идиомску компоненту.

Пјеснику је дато да упија простор. У бићу се смањује обимом, али он ту живи, истина без лика, као доживљајна констан-

та. По много чему значајнија од пуке физичке слике. Па иако се радило и о физичкој слици, Раичковић ју је пресвукао имагинацијским слојем. Ако бисмо ближе одредили карактер његових пјесама, уочили би да је то *немир мира*. Таквим га је учинио визијски супстрат. А шта је тај супстрат у моћи? Да скупља и шири завичај субјекта. Да га поетски артикулише.

Гледано са те тачке гледишта могли би установити да је дух освајач простора. Свега онога што се у њему нашло – од биљне вегетације до подарених разломака свјетлости. Па ипак, не смијемо занемарити на њихов свепржимајући додир са бићем. Са његовом чулном и другом атласиком. Тамо се ситуира лирска разноликост и пунина.

Ако у поезији Миодрага Павловића, његовог исписника, налазимо прекомјерну напрегнутост стиха, код Раичковића сре-тамо благу тихост. Попут стишаног мора. Код њега осјећање не сахне ни у једној прилици. Посебно кад походи богата станишта природе. Ако се овдје мисли на страст, мисли се уједно и на израз воље. Сједињени напајају поље духа. Кад пише о травима, небу или птици, поета се усредсређује на мисао која ће, садржајем и тоном, тему својеврсно експлицирати. И мекоћом се може исказати њихова јакост. Раичковићеве пјесме су потврда таквог респектног услова.

Запазио сам на књижевним вечерима да Раичковић не прави никакав уступак слушаоцима. Он чита сонет, за који знамо да је сложене структуре и да само упућени у поезију могу да уђу у срж онога што је поета казао. Марковић се естрадно понашао за пултом, помажући се појачаним нагласком и мимиком, док је Раичковић стихове мирно казивао, не мислећи на ефекте читања. Читао је само за пробирљиве слушаоце. За оне који знају шта је етерична супстанца пјесме. Ако публика није била на висини задатка, читао је за пјеснике из екипе, стављајући им до знања да пјесма исказује дубину, а не естрадну реторику. Није било мало случајева да своју поезију читају Раичковићу, а не публици. Био је прави мјерач вриједности њиховог верса.

Понашао се господствено у свему. Некима од колега је говорио да бука не припада мисли. Држао се Андрићевог гесла да се што мање збори. Тада више значе изговорене ријечи.

Пјесничко *дозивање* тишине означава потребу за издвојењем, у много чему. У издвојености се тражи смирење душе као прижељкиване среће. То не значи да су нестала разна кушања

унутар бића, али су она својом издвојеношћу добила нову предметност. Из шире сфере селе се у личну сферу. У њој се, дакако, умножавају унутрашњи свјетови, нудећи нам своја скривена огледала. И свој одсјај у њима. Одсјај осјета или њој сличне опсједнутости. Није битно да ли се наведеним свјетовима исказује стање кризе или неког другог нутреног прожимања. Битно је да се они не изгубе. Поетска рефлексивност даје им моћ трајања. Одабира занос тренутка који је чини дубљом и сензибилнијом. То нас наводи на мисао да тишина има глас, само га треба привести контемплацији. Некој врсти посебне филтрације чулних и других стања. Та стања заправо дају магнетна својства пјесми.

Она су уочљива у Раичковићевој збирци пјесама „Дјетињство“, да би у његовом каснијем пјесништву добила изразитију црту. На контемплацију се рачуна као на обавезујуће начело пјевања. Дато у чистом осјету. Таквим осјетом субјект у правом смислу стиче осјећање свога постојања. Сједињавањем осјета и осјећања остварује се пунина пјесме. То је онај тренутак укидања супротности између субјекта и свијета, јер се стапају у једно ткиво: *Око мене само шуме влати/ Све је тако тихо. Тихо све је.*

Тишина асимилује околицу. Предаје га оку проматрача. Његовој доживљајној амплитуди. Са сањалачким дискурсом, будући да је сањалачко увијек у функцији магновења. Што је оно овдје тихо, треба разумјети. Тихост отвара двери понорности лирског израза. Она је најизразитија у култним збиркама поезије „Пјесма тишине“ и „Камена успаванка“.

Тишина не лишава већ збира страст. Води је некој врсти зачарења. Највише кад је љубав у питању. Поета воли скривита мјеста, јер одатле може боље да осмотри „небо, пуно боје“, да се гости очаравајућим миром: *У зеленилу има чудног мира и дрвеће је вечна нежност.*

Игра рјечне воде, шум влати, бескрајно небо представљају памтљиве слике ка којима душа креће. У тренутку заноса не постоје друга кретања. Зато што се пјесник концентрише на њих као на знакове властитог задовољства.

У поетски оквир смјешта се и психолошка страна заноса. Кад је више творачких елемената, визија мора да покаже сувереност владања. А то може ако их поетски везује у складан креативни склоп. Раичковић је познат по тој врлини. Његов свијет лелуја између визије и стварносних маркатација, не остајући дужан ниједној од ових гравитација. Напротив, пјесник их дуби и мисаоно ослојава.

Тихост у његовим пјесмама дозирана је блаженством. Међутим, она је стално на линији живота. Неки облик трансценденције који би хтио да докучи тачку вјечности, иако је она човјеков недосег. Пјесник је свјестан само чина пролазности, којој, ако се може, треба отети тренутке љепоте. Они се траже у њедрима природе – у трави и небу, које овај истински лирик походи кораком и оком. Само је у томе миљеу човјек сам себи довољан. Такво пјесничково осјећање није ли један од видова чисте ванвремености, упијене чулима у свој својој тихости.

Ванвременост у таквом стању духа „пресложавач“ се у пуну животност. Избија изнутра – из самог бића. А биће се управо препознаје по атласу своје интимае. У њу је Раичковић инкорпорирао тишину као неумитну саставницу езгистенције. Дао јој узастопност резигнантног манифеста: *Болне очи хоћу да посејем.* Природа је схваћена као (п)обожење и зато јој поета хрли као чину спаса. *Иако овдје не треба песма/ Ја добро видим: брда се плаве/ И морам да кажем: Сред зеленог/ Моје је срце тише од траве.*

Ако бисмо ближе одређивали природу Раичковићеве поезије, прије свега ону прожету природом и њеним даровима, онда се тај приступ „великој господарици“ не може одиграти без контемплативног уплива. Аутор „Песма тишине“ је пјесник природе, у коју је уткана дубока осјећајност. И та, друга страна, у изобилју се преноси у ауторов свијет. Не као спорадична већ као круцијална креацијска одредница.

На моменте нам се учини да Раичковићева поезија инклинира радости. Иза таквог привида уочавамо друкчију заокупљеност – резигнацију. Она има дубоке засјеке, лирски танано резбарене, али у својој основи индукују осјећање очајања. Карактеристична је у томе смислу пјесма „Самоћа“, у којој ће поета, на њему својствен начин, обраћајући се својој мати, изрећи ријечи вапаја: *Потражи моје очи/ У звезданој прашини/ И неспокојни говор/ Сломљен/ У гнезду лишића.*

Неуобичајено је да се меким влакнима стиха исказује драма бића. А то поета у свим приликама чини, дајући пјесми особену родљивост и њежне нагласке. Тиме стихови стичу елегички супримат и врлину узвишеног важења. Рилке је „упражњавао“ такав вид пјевања. Нијанса се даје не само тренутку збивања него и његовим унутарњим узроцима, што значи да пјесник акумулира и обједињује више семантичких тангенти у творачки чин.

Из оваквог геста можемо извући закључак да поета доживљајни радијус суверено шири и степенује на многе темате, код којих издвајамо тишину као доминантну супстанцију пјесме. Из ње, као из каквог врела, извире мноштво индиката различитих врста – филозофских, визуелних, хипнотичких и других. Поета их промовише као прворазредну провокацију. Не само са становишта спонтане исповједности, него и са становишта појмовно-значањских супстрата дисовске заумности. Ријетке и драгоцјене. Осјећање резигнације у премоћи је над другим осјећањима, јер је испуњено пунином. Окренута су самоспознаји, из које Раичковић извлачи оно што називамо *понорним*, будући да у понору бивакују тајне бића и свијета. Оне с разлогом постају плијен творачких визија. Поета им путем тихости обезбјеђује дубински слој, емитујући га као избрушену лирску јестост и љепоту. Њиме идентификује све оно што се у бићу наталожило као стрепња. Од заборавља или неке друге зле силе која се надноси над егзистенцијом – да је поништи. Духу је дато да одложи такав најав. Да га преименује у мирење са кратковјечјем живота.

Пјесников поход у природу, у њене широке засторе, представља жељу, рекао бих фаустовску, да се вријеме заустави, да се стекне разлог постојања, јер: *Ту више нема бега/ Свет је затворио круг/ Па нека и биљка/ и птица/ Буду као човек/ Друг*. Овдје се пјесниково *ја* поистовећује са бићем природе, тражећи у тој постулатији виши ред ствари – најдубље извориште живота.

У нашој поезији имамо више пјесника којима је природа трасирала творачку путању: Војислав Илић, Јован Дучић. Њима се придружује и Раичковић, али са дубљом визијом од поменутих. Код њега слика природе добија постојанију појмовну и значењску носивост. Успомене садрже одлике реверзибилности и тихог усијања. Њих највише налазимо кад су запућене мисли као кључу догодбене игре. Било да је ријеч о води, небу, зеленим драперијама пејзажа. Кроз све то поета провлачи идеју о неопходности срастања једног феномена с другим. Посебно властитог бића и природе, с обзиром да се тим срастањем умножавају осјећања и визије.

Раичковићеве пјесме о тишини посједују ритуалне призвучке. Њима се не дозива толико догађај колико лично осјећање. И кад се ради о травама и кад се ради о води, која је такође велика ауторова опсесија (Пјесме о Тиси). Познато је да је осјећање

поуздано као поетска резонанца и кад је ткано од афективног сјећања или неке друге измислице.

У Раичковићевим пјесмама постоји обиље усхита кохезионог спектра и значења.

Међутим, у једном дијелу ауторове поезије налазимо назнаке да их исписује душа рековалесцента. Она увијек има дубљи слој и проточнију рецептивност него кад је твори полетно и ведро биће. Отуда ведрост дјелује као изненађење. У посједу је меланхолије, а она је по своме склопу резигнацијске типности. И у тој врсти пјевања Раичковиће је на чврстом тлу.

Пјевајући о далеком и осамљеном дрвету, поета ће подсети на њега исказати у болном и етеричном тону, по оној узанси да *далеко, уз помоћ успомена, постане блиско: До тебе је стигла моја тишина/ Сва осамљена/ И пуста.*

Најважније је истаћи да *тишина* није *празнина*. Ни даљина – одсуство. Да је којим случајем тишина празна, не би имала саговорника. Саговорништво са њом је подигнуто до степена филозофских премиса, импрегнираних имагинарним наплавом. Дакако, ткан тананом лирском пређом.

Тако се Раичковићева тишина преобраћа у меланхоличну гласност и датост. Њега судбински узбуђује додир са флорним окружајем. И кад је у питању меморалијска или нека друга слика. Битно је да им је чулни доживљај појачао осјећајне скале и да их је као такве мајсторски пренио у версични облик. Пријемчив по афективним диспозицијама, које у суштини богате пјеснички занос и успостављају непосредну везу с експонираном предметношћу пјева.

Раичковићево везивање за материју, ма каква она била, опсјењујућа је. Ваљда зато што емотивни импулси на прави начин барометрирају стање властите душе. Најчешће се то чини кроз *тихост* која је иманентна пјесниковој природи. Она цјеловитије овладава бићем и његовим свијетом него гласни нарацијски изливи. У примјеру овог поете има најдубље одлике плодности и љепоте.

Лаза Лазих

ДЕ, ПОИГРАЈ, МЕДВЕДЕ

Иако велика већина људи, готово сваки појединац на свету, живи у некој врсти ограничене личне слободе, чак се и сâм вољно стара да себи сагради и одреди ту ограниченост и да је рационализује, човек је пре свега биће слободе. То је његов прадревни и ваздашњи статус, *Das Urgrund*. Живот има своју меру, свој размер, свој услов, свој захтев. Живот није највиша вредност, али док је ту, његова одређења, његов услов и његова суштина траже своје, жива бића осећају ту потребу увек јасно, мера људског живота јесте растегљива и прилагодљива до невероватних величина, али природно стање човека није никојим положајем човека негирано, оно је неуништиво, те човек своју слободу губи једино својом смрћу, а смрт, можда парадоксално, није негација битности, већ само трансценденција. Инстинктивно, човек брани свој пуки живот грчевитије и енергичније него своју слободу, али никаквим условом при којем му се она укида човек се не мири, неће се и не може помирити. Човек је дат на слободу својим рођењем, органски он је осамостаљен, драстично, резом кржаве оштрице, у неким религијама и културама овај чин се понавља још једном, касније; човек је дат животу као чист, слободан, препуштен својим безграничним могућностима, које му пружа велики свет васионе. Законодавство организованих друштава, племенски, верски, правни и државни законици, по ономе како то поједини вредносни системи схватају и кодификују, подржавају „правицу“, но, изгледа, претежно по принципу *око за око зуб за зуб*; преступнике, непожељне, неприлагодљиве, или једноставно *друкчије* особе, кажњавају као непријатеља – смрћу, сакаћењем, изгнанством или затвором, робијом, а те су казне освета. (Као што је на америчким бомбама које се бацају на побуњеничке територије написано: „Ово ће да боли“.) Без обзира колико је преступник, рецимо злочинац, казну заслужио, судије (наредбодавци) делом не разумеју саму казну, делом не маре за то, делом се искаљују, а делом су уверени да је губитком слободе осуђеник лишен баш оног што је за људског створа, ма ко он био, у ствари, најдрагоценије. Бедном ветропиру и силецији који се опио, некога повредио и начинио неком власнику материјалну штету, три дана у апсу није ништа (можда зато што је он већ роб своје несреће), али озбиљан затвор,

робија, и без букагија и малтретирања од других затвореника или чувара, претставља за људску личност непојамну муку и своди заточену особу на створење без икаквог средства за напajње животом, те га оставља да му мозак, ум и тело сахну у положају који творац није ни прописао, ни утврдио, ни препоручио. Власт у свету решава претежно вапијуће социјалне проблеме, за тешке проблеме вапијуће тежње људске душе налазим да није толико заинтересована. Слобода није политички слоган са револуционарних застава. Слобода није доза уређе-ности грађанских друштава. Слобода је строго лична особина, врлина коју поседује сваки човек. Та особина или врлина може се развијати, разбистравати, довести до сопственог потпуног климкса, односно неометеног темеља. Томе се ближи човек који је лично сазрео кроз индивидуацију и широко схватање света, одан улози људског рода у спасавању врсте, с једне стране, а с друге – стојећи на страни Духа у помоћи надсилама света доприносити да се постигне достојанствен живот на целој планети и за све. Неслободан човек може много да учи и да научи, али слободан човек је онај који је себе самог, свет, живот и Бога схватио на вишем нивоу. Говорећи о слободи не морамо говорити само о отсуству слободе у казним установама. Човек сâм собом може себи бити гвоздени кавез без излаза. Најпрефињеније уређена имовина, луксуз што обилује свим земаљским добрима, власништво данашњих могула који су покорили друге појединце, или чак своје и туђе народе, може да представља за свог власника такође, мада сада златну, тамницу са седам катанаца. Телесни чувари не обезбеђују нам слободу. Слобода је у нама, или није. О томе размишља сваки човек. Так у породици и школи, девојка у фабрици или без посла, зрео човек зависан од ужег друштва у које је запао, од дугова и од уцена, или флегматични малограђанин, матрона везана за постељу под чијим јастуком држи ковчег тврдице, старац који у лето спокојан седи на клупи у парку и који је у младости препешачио Босну, Хрватску и Далмацију, учени филозоф утопљен у море идеја по којем плива црвена бова са заставицом на којој пише: смрт. Не, не размишљамо о слободи, ми је осећамо и знамо, као неки свој орган који повремено побољева. Савремени човек је фрустриран. Који није заробљен својом оскудицом – заробљен је својим жељама. Пут до ослобођења је као пут ослобођења човечанства од засад неизлечивих болести, на пример рака. Не налази га философија, не налази га наука, не налази га дрога ни сујеверје, не налазе га демони силе. Слободу налази

само појединац, развијен човек стао на своје прâво, старо, примално тло, човек који босим ногама стоји на трави, у младом лишћу ловора и босилјка, скромности и покајања, самоизградње и сами-лости, у цвећу свеобједињујуће мудрости баштине.

*

У страшним, грозоморним, нељудским мојим сећањима понекад ја видим језивог балканског жутог медведа у чијој је раскрвављеној губици алка која је повезана с кратким ланцем, а који је, опет, спојен са дугачком дрвеном рудом. Медвед је грдосија. За мене, дете, био би то и да је мањег раста. Око овог чудовишта су окупљени ужурбани мали људи, тамни, бронзаних лица, необријани, ознојени, са згужваним старим шеширима и шареним марамама око врата. Животиња нема корпу на њушци, као данашњи домаћи пси, опасни и озлоглашени по својој раси и педигреу, скоро сасвим припитомљени, а чији власници данас готово парадирају водећи их по шеталиштима. Не, медвед има разјапљене чељусти, ружичасте и забалење зубе, очњаци су му оштри, дупља ужасна, а уз то неразговорно и ојађено мумла, настојећи да окрене главу од своје неминовне, јаке руде за коју је везан. Несрећна, још елементарна, љута звер, очигледно је тек одскора у рукама људи. Зацело је купљена недавно од неовлашћених ловаца путем клопке негде на Голији или у Босни, у околини Олова. Веште ловокрадице спутају медведа, већ и тада донекле ретку животињу, пуну снаге, и он сад покушава да се осврће без мрве разумевања о томе зашто је, онако силан, спутан и готово непрекидно, чак и пред публиком, тучен и ударан у најосетљивији део лица. Очи су му жутобраун, готово бих рекао лепе, у њима је, ако се као дете услед сажалења не варам, у њима је много ватре, очајања и нечег као лудило, па ипак, наспрам целе ситуације, можда је у њима још понајвише милости. Ја сам малишан, ја тек разбирам свет, тек откривам каква све чудеса постоје, али игра уличних медведара са својим заробљеним и заузданим хранитељем ужасно ме узбуђује и уноси у мене немир, нешто што је слично прљавости живота. Ја сам згрожен, у страху, па ипак ја стојим пред овим призором. Деца увек истрчавају и хрле на место где игра мечка. Не знам како се друга деца, моји другари, осећају, изгледа да ја мислим само за себе, али видим да нису раздрагани и разонођени овом средњовековном забавом. Још није био почео II светски рат, још се све дивљачности човека нису исказале, али (мислио сам касније) ова медвеђа игра допринела је одљуђењу човека, доприносила је стању неосетљивости, злочиначкој неодговорности и немилосрдности људи као врсте. Као на улица-

ма медијевалних вароши, Цигани су водили свога Мишка, од градских скверова и чистина до малих тргова и утрина и на неартикулисаном јаду и ропству планинског дива зарађивали, мада веома ситну, ипак коју пару за преживљавање породица, номада без дома и домовине. Моја мати, која ме је иначе пазила и која није дотрчавала попут свег околног периферијског света на ову сурову позорницу, није тада, у дану о којем говорим, а који се истински, да не може истинскији бити, збио, те сам стрепео двоструко. Мада је тачно да за себе нисам скоро ни знао, посматрајући ову гротескну игру немилосрдног поступања људи према животињи, ја сам, патећи и сам, био на страни опасне шумске звери. Ја сам, вероватно, већ тада био интелектуалац, појам звери за мене су биле углавном аждаје, але из народних прича, покоји одљуђени тип из романа и приповедака о нагрђеним Франкештајновим синовима или звонарима Богородичних цркава, највише, можда о фикцијским монструмима из митологије, о химерама. Први пут видех на тргу близу наше куће, истинит однос дивљих животиња и још дивљижих људи, ових последњих било је задоста и у публици. Док су смркнути Цигани, некако ипак без ентузијазма, и веома нервозно, пазећи, цимали своју сироту звер, певајући свој незаборавни напев чергара уличних забављача *Де, поиграј, медведе*, а десетак таламба, даира и бубњева раскошно шарених и суморних ромкиња, жена везаних за ову компанију, ударале узбуђене и ипак колоритне, занесене тактове (што су, заистину, донекле и омамљивале тужну и дезоријентисану зверку), све ово приказане претворило би се у уникум суровости и просташтва у тренуцима кад се прејадни медвед, који се иначе на две ноге у шуми дизао само у походу на жртву, заиста поводио, чак и табанао својим чудовишним шапама као да игра. Расположење, уплашеност, нездраво узбуђење или осећање понижења дигло би се нагло у узвицима публике када би овај син планине, готово откидајући се од руде, пустио свој замумлани јаук, или кад би корак два кренуо у недозвољеном му правцу. Снажан Циганин који је држао дрвену руду право, и повремено, одржавајући безбедно растојање, скривајући то, ударао рудом у њушку медведа, изгледа да је тај посао радио вешто и сигурно. Слободна пратња, неколико других Рома, и нешто млађих чланова извођачке групе, настојали су да сцени, тобожљој игри, наметну распознатљив ритам. Све се претварало у цупкање и у круг неподобне, непријатне игре праћене музиком и вревом. Ја сам се помало повлачио, док је било деце која су, привучена неком страсти,

која се у људи буди приликом опасности, и прилазила, чини ми се, сасвим близу играча. Стари Гага се окретао лево и десно дајући тиме на знање публици да се не приближава. Док је ритам таламбаса бивао све жешћи, све бржи, као да се назови игра приближавала својем врхунцу. Медвед је играо и дизао своје предње шапе, рукнуо је напред једно два-три пута и окупљена маса почела је да урла. Медвед је заправо почињао да цвили, а његови господари су, изгледа ми, помишљали да им је улична представа сасвим успела...

*

Не волим зоолошке вртове. Видео сам, такође као дете, Београдски врт. Он је мени и данас тужан. Највише су ми тужни мајмуни пред којима се публика, мала и велика, најслађе забавља. Видео сам још неколико Зоо-вртова у градовима Европе, не свиђа ми се ниједан. Допада ми се париски зоолошки врт, али и он би био далеко лепши, и финији, а свакако хуманији, кад у њему не би било животиња. У XXI веку не треба да постоје вртови у којима се животиње муче, зацело као људи затвореници у казаматима, само што оне то не умеју да нам кажу. Има и животиња улизица, које се толико припитоме и одроде да више не би биле у стању да живе у слободи. Водећи унуку по Врту, не говорећи ништа, ја бих се, угледавши слона, увек питао: „Шта ће он ту?“ Мада зоолошке баште све истанчаније имитирају услове у којима животиње живе у природи, мени се чини да слон у њима нема где да се окрене! Камиле и друга створења чија је кожа и длака, чији је дигестивни тракт, и све остало, удешено према клими у којој врста живи, одају страшне мирисе, сигуран сам да ми ти мириси не би сметали да су онакви какви су у природи. Природа је створена за жива бића и она су створена за природу, у својем поднебљу. Чему пресељавања? Забава, дидактика, очигледна настава? У добу јасних и приступачних информација, кад сваки седмогодишњак може да види најређе павијана или егзотичне птице свих врста на свом малом екрану у сопственој соби, и да чује све податке о било којој звери свих векова, не треба више мучити животње, заробљене и без одбране. Сва жива бића, без изузетка, заслужују слободу, без икаквог мудровања. Иначе, тако ће кроз пар векова машински људи приказивати примерке *homo sapiensa*, људе, чеда слободе, у људским вртovima, као што се приказују птице у крлеткама, муве под чашом и јеленци набодени на игле у научно обрађеним збиркама, или за новац.

Милица Миленковић

ТРАГОМ НОВИХ ИЗАМА: ИМАТЕИЗАМ

(О песмама *Здес и днес* Ђорђа Сладоја, *Има те у ромору* Радошина Зајића и *Има ли те* Бранислава Зубовића)

Српска поезија у првој деценији и на почетку друге деценије 21. века грана се у два правца: један је урбани, а други рурални, један је епски распричан, а други лирски концизан. С правом овај други правац може бити одређен као комбинација световно-духовног и природно-руралног лиризма. Ове су ставке, са својим хришћанско-паганским окосницама, део поезије којом се наше песништво данас богато служи, црпећи из темеља, како религије тако и традиције, мотиве и теме за своје певање. Песма ту постаје *надградња* и ако прелистамо образложења жирија за све оне популарне поетске награде што носе имена наших великана књижевности, стичемо утисак да је варирање једног те истог тематско-идејно-мотивског оквира постало готово правило. Награде се *деле на равне части* те је и то један од показатеља не само сличности и разлика што постоје данас у нашој поезији међу песничким књигама већ и немогућности, често пута неинформисаног жирантског одреда, да до краја у једној песничкој књизи пронађе особеност и иновативност којих смо толико као читалачка публика постали жедни и жељни.

Онај први поменути правац користи урбану лексику, не презајући од најскарднијих могућих израза прикупљених на улици и пијаци, не презајући да досегне за незначањским комбинацијама речи при том губећи стих (!) и разбијајући мелодију (коју чак и у прозним делима високо вреднујемо). Са друге стране, ова друга грана нашег песништва досеже високе уметничко-естетске просторе и јесте једна од оних на којима ће наше будуће генерације налазити најразноврснија стиховна умења и умећа. Све док се хоризонт очекивања читалаца не промени, на уштрб ове поезије или њену двоструку корист.

Али постоји једна тачка пресека која спаја ова два правца, која представља базу на коју једни одговарају субјективним криком, а други објективним понирањем у колективно наслеђе. Та значењска раван која постоји и када покушавају да је дисквалификују као *значањску* јесте *раван стварности*. Не пред-

ставља онда ништа зачуђујуће то што је Бранислав Zubовић своју књигу песама насловио *Опште прилике* (2011), жанровски је одређујући као *лирску трагедију у три чина са прологом*; такође реално је и Ђорђо Сладоје окарактерисан као песник који наш свакидашњи удес види у одсуству вере; и даље, песник Радошин Зајић који своје *Песме мирјане и тајне слова* (2012) стихотвори у славу Бога. Све то епифанијски одређено и извезено на платну стварности: код Zubовића у узнемиреној запитаности (*Има ли те*), код Сладоја у усрдној молитви (*Здес и днес*), код Зајића у сигурном тврђењу (*Има те у ромору*).

Када је Лаза Костић, познати романтичар наше поезије, испевао чувену *Santa Maria della Salute*, била је већ 1909. година и увелико се модерна конституисала у нашој књижевности. Али он је тада дао песму која ће постати пример естетски вредне песме, која није морала да сруши каноне и правила и да изнађе нова безнађа како би постала уметничко дело љ и изнад хоризонта очекивања читалаца. Ова песма жанровски неухватљива и молитва је, и ода, и љубавна, и рефлексивна песма. Намеће се адекватно питање: нису ли наши песници увидевши формулу трајања ове песме, на различите начине покушали да је *искористе* или су ти исти песници без икаквих узора и идеала били наведени да и њихове песме настану по сличној или истој формули? Пре ће бити, свакако, ово друго. Јасни пример јесте Зајићева песма *Има те у ромору* о мртвој драгој (мотив из периода романтизма) која својом духовном страном задире у филозофске просторе, конкретно нашу религију, па постаје комплементарна песмама Сладоја и Zubовића чији је корелативни однос одређен инверзним стихом који је, пак, први уочио Перо Зубац:

Ако га (Бранислава Zubовића – М.М.) у једној песми рима није *повукла* скреће пажњу на свог песничког сродника (Ђорђа Сладоја – М.М.) по неким од ових питања, а целовитију свог улога у откривење указује знаљцима савремене поезије на песника кога поштује и слично њему опева поклонички биљни свет и братство нишчих и малих под звездама. То сродство и сабрану наклоност он записује у једном од кључних својих дистиха у песми *Има ли те*:

*Тек нисам се нагледао чуда
осим у нама има те свуда.*

Ово *осим* може да се тумачи у Zubовића двојако, а у песми Ђорђа Сладоја нема двозначности:

*Има те у тикви,
У мрким махунама.
Мрави су на те свикли.
Свуда си осим у нама.¹⁶*

Управо ће *има те* постати анафора у песми Радошина Зајића чиме се овај поета прикључује претходној двојници по епифанијској опредељености за спознање твари и певање о њима.

Епифанија (επιφάνεια грч.) има два значења: у општем смислу представља објаву Бога и с тим у вези стоје празници везани за хришћанску религију (у православљу биће то празник *Богојављање*, који се у католика означава као *Света три краља* – долазак мудраца на поклоњење Христу, прва објава Божјег рођења); у књижевном смислу означава уметничко »откровење«: *1. тренутак надахнућа уметникове свести у којем се низ ранијих искустава и увида кристалише на основу неког случајног опажања које их доводи у фокус смисла; 2. изражајно дејство неке књижевне појединости које просветљује смисао дела као целине.*¹⁷

Управо појављивање и објављивање Бога у поменутих песмама пренесено је у већу и ширу раван, раван природе, те неминовно подсећа на проверовања од којих *анимизам* означава обитавање демона и духова у предметима, стварима и слично. Полазиште наших песника свакако јесте религија, они то и доказују директним и индиректним обраћањем Господу, али је њихова идеја о животу проширена наведеном паганском окосницом и продубљена најсавременијим схватањем шта *Бог* заиста јесте. Стога и Сладојева *тиква* (стих: *Има те у тикви*) није ништа друго до метафора празнине и јасног тврђења да празнина сама по себи не представља ништавило и непостојање или, јасније, одсуство Бога. Такође тај тако често пута помињани Неверни Тома постао је готово сваки човек, што Зубовић наглашава стиховима: *Да те свако види и онда када те нема/ да те и ја видим у звезди Витлејема*. Зубовић, како сам наслов песме и показује, у грчу је питања, у тражењу одговора, он твр-

---

¹⁶ Перо Зубац, *Зрео и самородан песнички пев* (Бранислав Зубовић: *Опште прилике*, Народна библиотека „Данило Киш“ Врбас, 2011) у: *Књижевне новине*, јун, 2012.

¹⁷ Више у: *Речник књижевних термина*, Институт за књижевност и уметност у Београду, Београд.

ди исто што и Сладоје, али са дозом сумње попут апостола Томе – лутање и једног и другог (искушеника неверника и песника неверника) доводи нас до сазнања да се духовна бића и духовне ствари не могу видети материјалним очима: отуда и њихова с(а)кривеност у тикви, мрким махунама (Сладоје), у пепелу, *У бистрој души, потоку, реци и храсту/ чак и у руској зими и сламнатом пласту* (Зубовић),

.....
у облаку што се креће
у немирном песку
у славском хлебу и вину
у слободној птици
у њеном крилу
у вреску и напрати
 .....

(Зајић)

С правом све три песме упућују на веру и одсуство вере што мотивише како запитаност лирског субјекта, тако и његову молитву, али и његову могућност да путем речи дође у додир са објектом комуникације: у случају Сладоја и Зубовића тај објекат је Господ, а код Зајића мртва драга. И, наравно, тај апострофирани објекат комуникације јесте *нем* јер не даје одговора, он је једино *свеприсутан* као духовно бивство. Док епифонемом на крају песме *Здес и днес* Сладоје закључује своју молитву: *Господе, иже јеси,/ У заперку и лози/ Ако ћеш – сад помози!* дотле Радошин Зајић поентизује своје стихове о мртој драгој: *Налазим те у свакој речи/ У помисли што лечи/ понекад те видим/ са осмехом/ пред свецима/ блажену на Небесима.* Уједно, овим стиховима просветљују смисао свог дела као целине што јесте епифанија у књижевном смислу. Код Зубовића низ опажаја и искустава бивају доведени у фокус смисла:

И где ли ће душа наћи спаса
Ако већ на тебе не набаса.

У шевару у Хутовом блату
У мртваји негде у Банату.
Циганској авлији с горње стране
Где гатара вида души ране.

Тек нисам се нагледао чуда
Осим у нама има те свуда.

Ова тројица се слажу у једном: апострофирају и тврде постојање духовно свеобухватног бића (Господа или мртве драге¹⁸) двома речима *има те*, сабраћа Сладоје и Зубовић ишту и моле за спасење што је мотивисано њиховим односом према Богу, а Зајић потврђује свој емоционални однос или своју духовну интелигенцију која му као и поменутим песницима дозвољава спознање присуства *духовних* у природи, атмосфери, речима и стварима. Корелативни и комплементарни односи постоје у различитим сегментима наведених песама: Сладоје и Зајић епифанијом откривају смисао свога дела као целине, ту им се Зубовић, свакако, придружује, али се и удаљава позивањем на искуствено доживљавање стварности (навођење топонима) које му веру предочава као амбивалентно чудо, које постоји и тамо где мислимо да живи једино празнина, сујеверје или празноверје. Једино те вере нема у човеку, иако *створи Господ Бог човека од праха земаљскога, и дуну му у лице дух животни, и поста човек душа жива* (Мој. 2, 7).

Ове три идејно исте песме (*Здес и днес, Има те у ромору, Има ли те*) окрепљујуће су лирске рефлексивне целине које плене својим истанчаним осећајем за веру, спас, *post mortem*. Са сигурношћу можемо тврдити да ће мелос вере ових песама и идеја универзалне особености и те како утицати на све оне тумаче и историчаре књижевности који се дотакну литерарног опуса ова три аутора. Њихове песме попут звезде Витлејема јесу смернице ка расветљавању идејних и дубинских аспеката *иматеистичке* поетике – како њихове тако и читаве једне гране која управо настаје као сума српске традиције, религије, претхришћанског и постхришћанског периода, али и стварности у којој дух једног народа живи и трпи зао удес одсуства вере и Христа.

---

¹⁸ Мртва вољена жена је *међу свецима, на Небесима*, што директно иницира постојање Господа и загробног живота.

Невена Анђелковић

ПРОЖИМАЊЕ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ

(Перцепција романа *Дервиш и смрт* кроз теорију естетикерецепције Х. Р. Јауса)

У историји естетичке мисли књижевност се разумевала на различите начине. Нове идеје о књижевности покретале су нова питања и отварале нове проблеме и виђења. Једна од главних мисли и тумачења књижевности је књижевност као мимесис, затим као експресија и као уметност речи. Како би читаоци боље разумели комплексну естетику рецепције, у фуснотама ћу дати неколико уводних напомена о аутору теорије, Хансу Роберту Јаусу (*Hans Robert Jauss*)¹⁹. Примена теорије естетике рецепције Х. Р. Јауса на роман „Дервиш и смрт“, обухвата анализу унутрашњег и спољашњег плана Селимовићевог дела.

Будући да књижевност није само чин производње, већ и чин рецепције (читање, тумачење, доживљај), а као готово дело је производ, све је то резултат стваралачких операција аутора и тиме је дело везано за име ствараоца. Текст је динамички процес који се одвија у следу нанизаних језичких знакова, а изражава се у читању, активности у којој ти знакови имају коначну актуелизацију. Активним чином рецепције читалац их дешифрира и повезује у текст. Моћ текста је у томе да провоцира одговор и покреће производњу нових текстова. Текст је увек укључен у систем у коме доминира одређени тип говора, активан је и

---

¹⁹ На тек основаном универзитету у Констанцу, 1967. године, Јаус је изложио своје гледање на постојећи однос између историје књижевности и науке о књижевности. Његово излагање постало је основа за нови методски правац који је истраживању књижевности отворио велике могућности и перспективе. Он тврди да проучавање књижевности треба упутити неким новим путевима, које образлаже и пре свега истиче да историчност књижевности почива у развоју оних искустава са којима читаоци приступају делу. Свако дело евоцира одређен хоризонт очекивања, а реконструирајући тај хоризонт читалац може да одреди уметнички карактер дела. Иновација и модернитет чине основно мерило естетике рецепције. Ову тезу, о иновацији и модернитету као основној естетичкој норми, Јаус ставља у систем дијахроније и синхроније.

комуницира са другим текстовима. Читалац (реципијент) чује и препознаје тај разговор међу текстовима. Из те перспективе књижевност није само производња текста, нити само рецепција, већ је процес међусобног повезивања текстова, чиме се ствара појам интертекстуалности.

Ханс Роберт Јаус и књижевност

Теорија естетике рецепције омогућава да се смисао и форма књижевног дела схвате у историјском развоју његовог разумевања, као и да се сазна историјско место књижевног дела и његов историјски значај повезано са искуствима књижевности. Књижевној еволуцији враћа смер, зато што се становиште историчара књижевности сматра средиштем, а не циљем, овог процеса. Теорија естетике рецепције не омогућава да се смисао и форма књижевног дела појме у историјском развоју његовог разумевања. Она изискује да се појединачно књижевно дело уврсти у његов „књижевни низ“, да би се сазнало његово историјско место и значај у повезаности искустава књижевности. Описивање књижевне еволуције као непрестане борбе новог са старим или као смене канонизовања и аутоматизације форме, умањује историјски карактер књижевности. Али, промене књижевног низа прерастају у историјски след кад се супротност старих и нових форми спозна кроз њихово специфично посредовање. Јаус²⁰ је следбеник прашких и француских структура-

---

²⁰Х. Р. Јаус је докторирао на раду о Прусту, откривши нов методски приступ између историје књижевности и науке о књижевности. Проучавајући књижевност он иде новим путем и своја сазнања обликује у седам теза. Истиче да историчност књижевности није у повезивању литерарних чињеница које су нам предочене као историја књижевности, већ са развојем искустава читаоца дела. Без читаоца не бисмо имали историју књижевности а ни књижевност не би имала историју. Зато Јаус на писање историје књижевности гледа као на заблуду објективизма и позитивизма, јер се у њој говори само о делима и писцима. Према Јаусу уметнички карактер дела можемо одредити без публике која има одређен облик рецепције, и свако дело евоцира код читаоца хоризонт очекивања. Начин на који дело бива или не прихваћено, одражава промену хоризонта. Иновација и модернитет су основна мерила естетике рецепције, зато што захваљујући њима можемо кориговати гледање на дела из прошлости. У методском погледу Јаус хоризонт очекивања везује за дело, а не за однос између дела и очеки-

листа, код којих постоји превага значаја синхроније над дијахронијом. Теорија рецепције код њих је комуникацијска функција књижевности која не искључује трагање у правцу дијахроније (однос између историјског смисла и тренутног значења дела, као и између основног скелета дела и значаја у историјском развоју). Структурализам је Јаусу помогао да призна сјединљивост синхроније и дијахроније (система и процеса). У тумачењу текста, да би се дошло до његовог смисла, стоји вечити дијалог између дела и читаоца, а тај комуникациони однос тумачи се ван социјалних и историјских условљености. Ово мишљење Јаус прихвата уз херменеутику (јединство сазнања, разумевања и тумачења где се тежи и открива структурална повезаност као однос пошилаоца и примаоца порука дела). Овакво трагање захтева испитивање супротности између естетских и историјских момената и у хоризонталној и вертикалној равни дела. Важна је и дијалектичка повезаност неке појаве у књижевности у прошлости са садашњим искуством. Јаус признаје да су Хабермас (Јурген Хабермас) и Гадамер (Ханс - Георг Гадамер) пресудно допринели да се потврди језички карактер људског искуства, а тако и комуницирање као услов разумевања смисла. Према Јаусу херменеутички облик, а не метод апликације (издвајање одговора који су у складу са историјски условљеним интересовањем интерпретатора), дефинишу хоризонт очекивања. С обзиром на то да је свако сазнање историјски условљено и као такво ограничено, тако у дијалогу са делом себе одређујемо управо уз помоћ тог дела и у односу на њега.

Рецепција уметности није само уживање у лепом, већ захтева да се разликује форма и сазна поступак. Постигнуће формалне школе је да се процес опажања у уметности показује као циљ самоме себи, осетљивост форме, као њено специфично обележје, а откривање поступка као принцип теорије свесног

вања публике, заснованог на естетичком искуству и непостојања литерарне традиције публике. Јаус проширује поимање хоризонта очекивања на систем онога шта дело очекује од читаоца и очекивање читаоца и приступа делу. Марксистички теоретичари књижевности са акцентом на грађанско и марксистичко схватање, не значе много у области теорије књижевности и естетике рецепције. Разлика је у схватању између класичног хуманистичког гледања на књижевност, историјско-позитивистичког и естетичко-формалистичког те је изграђен нов методски поступак.

одрицања од историјског сазнања. Откриће формалистичке школе је и да књижевни карактер књижевности није условљен само синхронијски, супротношћу поетског и практичног језика, већ и дијахронијски, супротношћу према ономе што претходи књижевној раду и према претходној форми у књижевном низу. У марксистичкој и формалистичкој методи тумачења књижевног дела остало је отворено питање односа науке о књижевности са проблемима књижевне историје. Њихови методи поимају књижевну чињеницу, у оквиру естетичке продукције и приказивања, и на тај начин одузимају књижевности димензију рецепције и деловања. Читалац, фактор публике у овим теоријама има ограничену улогу и тумачен је на исти начин као и аутор.

Спољашњи план анализе дела „Дервиш и смрт“

Роман „Дервиш и смрт“, када се појавио као ново дело, по Јаусу није био апсолутна новина у инфомативном вакууму, већ је био нов у отвореним и скривеним симболима, сигнаlima, наговештајима и познатим обележјима који предиспонирају читаоца на сасвим одређен начин рецепције. Дело буди успомене на већ прочитано, доводи у одређени емоционални став и буди очекивања везана за простор о коме се пише (Босна), и народу чије верске и моралне карактеристике објашњава. Растојање између датог хоризонта очекивања у овом роману, чије прихватање има као последицу „промену видокруга“ код овог дела историјски опредељеног јавља се спектар реакција, разумевања, спонтани успех и шокираност. Због хоризонта очекивања ово дело спада у ред класичних (врхунских) дела. Естетичка дистанца, између дела и очекивања читаоца, мерило је његовог уметничког карактера. Роман „Дервиш и смрт“ се није јавио као апсолутна новина у празном простору времена у коме се радња дешава. Ово дело, код читаоца евоцира хоризонт очекивања, јер у троуглу дело – писац – читалац, читалац није пасиван. На основу естетичких норми, према Јаусу, јавља се дијахронија, јер дело означава дати историјски моменат и развој. Овај роман је функционално повезан са делима која су настала пре њега. Дело има и синхронију јер постоје дела са том структуром настала у исто доба. Овај процес и систем у Селимовићевом делу открива део ширих процеса и система тј. историјска кретања у целини, где је био присутан страх од власти. У делу нема психолошког тренутка изненадности и новине, више има допуна и доградње

у односу на друга дела из тог историјског периода („Тврђава“ и „Тишине“...).

Роман „Дервиш и смрт“ је дело мисаоности без филозофских претензија, изванредно уметнички изведено, дело моралних дилема, без моралних закључака. То је дело дубоке анализе моћи власти и њене силе, где је човек њена жртва и њен саучесник. Роман „Дервиш и смрт“ је роман свих моралних и социјалних разлика, дотиче проблеме који нису ничији понаособ већ свачији, и то не само у овој малој касабџији већ и шире. У Босни је битно питање смисла и моралних вредности, ангажовање у политици или не. Насиље и стах од власти, полиције и политике су битне компоненте које чине ово дело.

Дело је слика епохе, њеног моралног профила, који важи за све епохе, па нема историјских ознака нити инсерата везаних за време дешавања. Везано је за људске судбине у једном малом месту где живе људи са стварним искуствима, извлачећи параболу за историју. Писац не тумачи историју већ моралну сложеност износи кроз живот и говор својих јунака. Лично и генерацијско искуство писца допринело је настанку овог дела. Стил је модеран јер садржи ноту препознатљивих догађаја из времена преврата, чистки, суђења по унапред припремљеним пресудама. Тај декор је препознатљив за наш простор, а из периода социјалистичког времена. То је дело доказ могућности критике савременог човека и стварности, критике његовог политичког морала, уцена, шпијунаже, пресуда и убистава.

Склоп романа је дијакрон и синхрон зато што је део ширег процеса, система и историјског кретања у целини. Читаочева улога је велика, јер он у своја разматрања уноси и ону функцију дела која обликује друштво. Дело је херменеутичко јер постоји линија одашиљач – порука – прималац, па се у свести читалаца мењају мишљење и норме. Да би се продрло до смисла дела ствара се дијалог између читалаца и текста због тога што свака рецепција подразумева, у делу које се рецепира, тражење граница и могућности за њихово разумевање.

Роман „Дервиш и смрт“ је творевина и стварност живота и догађаја, а обликована језиком карактеристичним за босанско подручје. Језик је без вулгарности, дестилиран и јако сензибилан.

Књижевно приказано стање света, друштвено историјска стварност у доба дешавања о коме роман говори, видљива је стварност, без улепшавања и без идеализације. Ово дело из

прошлости и даље делује зато што је надмашило реликте прошлости и кадро је да потомцима „нешто каже“.

У овом роману продуктивна и рецептивна страна естетичког искуства ступиле су у дијалектички однос, дело не постоји без свог деловања, суд читалаца је условио продукцију аутора. Тако је историја књижевности процес где наспрам аутора, који индивидуално ствара, стоји читалац као активан и као посредник који се у историји књижевности не сме занемарити. Роман „Дервиш и смрт“ код читалаца ствара катарзичну идентификацију, јер га пребацује у улогу јунака великих моралних вредности који страда.

Унутрашњи план анализе дела „Дервиш и смрт“

Идеја власти и личности, индивидуалности, приказани су у новој светлости, која оживљава ликове овог дела. Ахмед Нурудин, главни јунак романа, чини везу између друштва и природе, културе тог доба, идеолошког, теолошког и биолошког ткива егзистенције људи из овог романа. Егзистенција Босне виђена је као особитост, јер је повезана кроз европску призму цивилизације (Дубровкиња). Та призма одражава пројекцију живота кроз дубровачки одраз донет из Европе. Ликовима Ахмеда Нурудина и осталих, који живе у малој босанској касаби, Дубровкиња и њен муж дају нову привлачност. Слика моралног психолошког стања главних јунака, који нису ван домашаја завичајне психологије, осим Хасана, који у Босни своју судбину везује шире изван граница супротстављајући се завичајној психологији и моралним начелима.

Посматрајући унутрашњу структуру дела она је „муслиманска“, зато што су ликови муслиманске вере. Они живе у правој, чистој муслиманској средини. Главни лик, Ахмед Нурудин, интелектуалац, дервиш, и његово размишљање и деловање везани су за најмодерније проблеме данашњице. Нурудин је типичан представник модерно ангазоване друштвене свести. Он се смело бави и открива проблеме страха, слепе послушности и терора власти над народом, исказујући свест да се једино прихватањем таквих услова врши људска судбина која стоји изнад сваког човека.

Нурудин се налази у тамници одакле пишући приповеда све оно што се догодило и што га је довело до страдања. Он је дервиш, носилац вере, живи и понаша се по логици стила жив-

љења муслиманско-источњачког човека. Начин понашања и мишљења, као и реакције на догађаје, а нарочито неправде сасвим су у складу са његовом личношћу. Он је високо моралан човек, поштен, посвећен вери која му је важнија и од свег „животног“. Сазнаје, случајно, да му је брат Харун који је млађи од њега, ухапшен. Не зна зашто, и не чини му се важним, јер верује да његов брат није могао учинити ништа лоше. Жели да спасе брата јер верује у његово поштење и лојалност власти, и трага за начинима како би му помогао. Трага, размишљајући коме и на који начин да се обрати за помоћ. Сплет околности и случај га доводи код ћерке Алијаге Џанића, који је некадашњи харем поклонико да се у њему сместе дервиши. Она је и сестра Нурудиновог пријатеља Хасана, бунтовника, младог богатог бега, који живи ван правила рода коме припада, са својим ставом о животу и отпором према лицемерном и неразвијеном средином касаве. Млада жена, сестра Хасанова, удата је за кадију Ајни ефендију са којим нема деце. Кадија је моћан јер је власт, Нурудин креће код његове жене, која је Хасанова сестра, како би сазнао због чега му је брат ухапшен. Хасан је, према мишљењу породице одбацио њихов традиционални начин живота и прихватио живот пун авантура. Породица и цела касаба на њега гледа као на „црну овцу“. Свако понашање ван оквира средине се кажњава, па Хасанова сестра тражи од Нурудина, кога сматра човеком од вере и морала, да упозори Хасана да ће га отац лишити наследства. Отац им се, рекла му је, разболео због срамоте коју је њен брат својим понашањем нанео породици. У том трену види своју шансу, да помогне кадијиној жени, не би ли од ње заузврат тражио услугу. Нурудин је одустао, зато што је требало да изда пријатеља и зато што је схватио да би Хасанова сестра и без његовог разговора са њим, а користећи очеву болест, и моћ свога мужа, иначе узела сву имовину. Тражећи начине, моралне и прихватљиве, дервиш губи време и не зна оно што цела касаба зна. Брат му је већ удављен у тврђави. Хасан се враћа са пута, са својим пријатељима, Дубровкињом и њеним мужем. Путујући од Турске до Босне, гонећи стоку, ненамерно не питајући никога, сазнао је да је Харун убијен. Знао је да је затворен и убијен због нечега што је ненамерно и случајно сазнао. Страдао је зато што је нашао документ о пресуди некоме, пресуди која је била унапред написана. Неко је осуђен за дело које није постојало у време кад је пресуда донешена. Хасан је образован човек, високог породичног положаја, који је све одбацио и који тргује стоком од Турске до Дубров-

ника. Сви га осуђују, отац који га воли јако је разочаран послом којим се бави, а његова сестра, удата за првог човека у касаби, сматра да је осрамотио породицу. Хасан је поштен према себи. За време школовања у Турској доживео је разочарење, после ког је потпуно променио свој начин живота. Он верује у љубав, заљубљен је у Дубровкињу и пријатељ је са њеним мужем. Примитивна босанска средина јавно осуђује то дружење, не само што је удата већ и што је друге вере. Хасан је разведен и слободан, без потребе за материјалним. Бившој жени, којом се оженио из сажалења, све је оставио. Неки су га због тога сматрали великим човеком, а већина будалом. Дервиш и Хасан су пријатељи које везују дубока морална начела и дубока размишљања о животу. Обојица верују у поштење и вредности које у касаби нису битне. Дервиш, трагајући за информацијом о брату, среће разне људе који му, софистицирано, источњачки глатко, говоре кроз *Куран* истину о брату, али он не препознаје да му говоре о брату и његовој судбини. Кад је сазнао да му је брат убијен, родила се у њему жеља за осветом и жаљење што га није посетио у тамници док је био жив, што му није дао наду, што му није показао да га воли и да жели да му помогне. Срећом, група људи из Турске долази у касабу да преноћи у текији. У необавезном разговору Ахмед Нурудин сазнаје да је син његовог пријатеља утицајан човек у Турској и ту вест решава да употреби за своју освету. На први поглед намешта свог пријатеља, чији је син утицајан човек у Турској, да га ухапсе, зато што је наводно учествовао у припреми завере против власти у касаби. Тако га ухапсе. Ахмед Нурудин јавно саопштава, својим говором да хапсе погрешног човека и тим јавним чином одбрани пријатеља. Бол због братовљеве смрти, посета оца који је из села дошао да моли за синовљев живот, оптерећују Нурудина. Почине борбу са собом и да преиспитује сопствене моралне вредности, за које је сматрао да су га уздигле изнад осталих. Нурудин узима Мулу Јусуфа за свог писара, за писање званичних докумената. Он као сенка мотри на Нурудина. Њега је дервиш довео у касабу још док је био мали дечак, сироче, без мајке. Нурудин је ценио његов дар за лепим писањем. Међутим, Мула Јусуф је постао кадијин човек, цинкарош. Дервиш је у њега сумњао, али га је волео. У тренутку Нурудинове тежње за осветом, Мула Јусуф користи своје писање и злоупотребљава га. Зато што се осећа кривим за смрт Нурудиновог брата и због тога што осећа да дервиш зна да је он учествовао у томе. У то

време у касабџи неко убија главног човека, кадију. Крећу јавни протести у моменту кад је Нурудин читао молитву убијеном брату. Начин на који је говорио о правди и поштењу, о издајама и лицемерју, о тортури власти над народом покренуо је код суграђана потребу да се супротставе и искажу незадовољство. Мула Јусуф је помогао да се Нурудин ухапси, а због завере, побуне и смрти кадијине. У то време оптужују и Хасана да дружећи се са Дубровкињом и њеним мужем потпомаже њихов „шпијунски“ посао. Наводно су код Дубровчанина пронашли писмо у којем пише о тортури власти над народом и буни која мора да се догоди. Хтели су да га ухапсе, али пошто је побегао уз Хасанову помоћ, оптужили су и Хасана за саучесништво. Ахмед Нурудин је оптужен да је написао то писмо. Нурудин је одбио да призна да је било шта писао и потписао. На налогу да се Хасан ухапси и оптужи био је потпис Ахмеда Нурудина, који је фалсификовао Мула Јусуф. Захваљујући следећем налогу, са Нурудиновим потписом, да се Хасан пусти из затвора, он је пуштен. Ахмед Нурудин је и за то оптужен, а и показали су му документ писан његовим рукописом да ослободе Хасана како би он био у прилици да побегне. Дервиш је тврдио како је те документе фалсификовао његов писар Мула Јусуф који је радио за власт. Тако се Ахмед Нурудин нашао у чудном положају. Неки су му се дивили због пријатељства са Хасаном, други су га презирали. А онда је стигло наређење из Цариграда да се Ахмед Нурудин убије у тврђави због издаје власти и непријатељства према њој. Пре Нурудиновог хапшења он среће дечака из свог села. Њему су га послали родитељи на школовање зато што је уважен човек вере и поштења. Дечак му прича о селу, о тузи оца и мајке због Харунове смрти. Дечак му враћа успомене на село, одрастање, и жену која је била љубав његовог живота. Та жена је дечакова мајка. Због њене удаје и издаје отишао је млад из села и постао дервиш. Та жена га је чекала из рата, верујући да је погинуо удала се. Он се вратио из рата, а она је већ била удата. Једну је љубавну ноћ провео са њом. И сада, када је срео дечака, кога је мајка послала њему, верује да је дечак његов син и да је судбина да ће дечак и после његове смрти наставити његов пут вере и морала. Жели да верује да ће дечак бити нови дервиш и нови носилац вере. Мула Јусуф који је издао и уништио Ахмеда Нурудина, се обесио. Није могао да поднесе што је издао човека који га је школовао и штитио. Дервиш чека тренутак погубљења. Чека зору и плаши се јер је сам,

разочаран, немоћан и издан. Призива мртве да му кажу како да умре без страха. Схвата, као и смрт, и живот је бесмисао.

У циљу да објасни везу између књижевног дела и публике Х. Р. Јаус употребљава термин „хоризонт очекивања“. Он је извео закључак да свако књижевно дело настаје како би задовољило укус публике, јер ако дело није прихваћено од стране читалаца, не може ни да опстане.

Роман „Дервиш и смрт“ Меше Селимовића спада у класичне романе зато што има сва својства дела које је безвремено, препознатљиво у историјском тренутку и потпуно животно. Доживљај читаочев досеже до нивоа поистовећења са главним јунаком дела, који је високо моралан и као такав погодан за идентификацију. Његово страдање као и његова морална борба против неправде, ропства, лицемерја, неморала представља тежњу читаочеву да саучествује са њим.

Пошто роман „Дервиш и смрт“ и данас има читалачку публику, то значи да однос између овог књижевног дела и публике није пасиван већ се може сматрати енергијом која ствара историју. Збивања у овом књижевном делу се објективизују, дело је препознато те на тај начин упућује читаоце на одређени облик рецепције и евоцира одређени хоризонт очекивања. Пошто је хоризонт очекивања препознат, роман „Дервиш и смрт“ може се сматрати уметничким делом. Према начину на који је прихваћен. Читаоци Селимовићевог романа у потпуности препознају ликове зато што им је простор, догађаји као и однос према власти познат. Тако роман испуњава основно мерило Јаусове естетике рецепције, модернитет. Јаусова теза о модернитету, као основној естетичкој норми, стављена је у систем дијахроније и синхроније. Дијахронију препознајемо у функционалној повезаности романа „Дервиш и смрт“ са делима написаним пре овог дела, док синхронију препознајемо у хијерархијским структурама дела насталих у доба када је роман писан. Роман „Дервиш и смрт“ може се препознати и као дело ширих процеса и система и у том смислу историјских кретања у целини.

Тумачења

Радивоје Микић

СТОЈАН БОГДАНОВИЋ: „О да“

(Стојан Богдановић: *О ДА*, КК Б. Миљковић и Апостроф, Књажевац/ Београд 2013)

Песничка књига *О да*, иначе девета у опусу Стојана Богдановића, показује да је реч о песнику који, више од свега, воли да читаоцу покаже тачку гледишта са које се у некој његовој песми гледа на свет и појаве у њему. Да је тако показује већ прва тематска целина у књизи и прва песма у њој, песма *Акропол*. Градећи једну сасвим особену врсту песме која је, у исто време, и нека врста путописа и скуп културно-историјских реминисценција, Стојан Богдановић настоји да читаоцу пружи онолико информација колико је, по његовом уверењу, довољно за активирање представе о једној специфичној друштвеној заједници и њеном месту и улози у развоју европске културе. Али сви ти елементи у Богдановићевој песми образују само оквир у који он смешта једну расправу о људској природи. Суштина те расправе је у настојању да се на самог човека гледа из једне хуморно-ироничне перспективе, пошто се једино тако и сама људска врста и њена историја могу видети са наличја (*Акропол је оно место на земљи/ Где су под ведрим небом изложени докази/ Да је човек од мајмуна постао свиња*), пошто само тако може да се дође до онога што је песнику важно – до могућности да се приступи демистификацији и историје саме и њених важних актера. И мада Богдановић ту демистификацију најпре везује за простор старе Грчке, касније ће њоме бити захваћена и наша историја и савремени свет и водећа сила у њему и краљев-

ске и властодржачке фигуре, али ће, у једном броју песама, бити видљива и аутоиронија којом лирски субјект настоји да депатетизује и саму фигуру песника и његову улогу у свету.

Стојан Богдановић је, једном речи, модеран песник који залазећи у прошлост не жели да пред наше око враћа оно што је било, већ жели да нам омогући да боље видимо своје време и прилике у њему. Зато се и јављају паралеле (*Са Акропоља се види цела Атина/ Са Трема на Сувој планини/ Види се цела Србија*, а нема сумње да лирски субјект у Богдановићевим песмама на свет гледа баш са те тачке, из шире схваћеног завичајног простора који у Богдановићевој поезији симболизује оно што је основно, оно од чега се полази и чему се и враћа у тренуцима највећих искушења) које читаоцу треба да скрену пажњу на основни предмет песниковог интересовања – а он је везан за нашу земљу и прилике у њој, и то како данас тако и у прошлости. Ваља рећи и то да Стојан Богдановић спада у песнике који лако мењају тон у својим песмама и зато могу да час са пуно ироније говоре о власти и њеном насиљу над људима (о томе најбоље сведочи песма у којој је реч о томе шта је краљ све спреман да учини да би стекао и одржао своју власт) а час да се, са пуно топлине, окрене завичајном пејзажу и почну да дочаравају неки приказ из детињства и ране младости, приказ у чијем ће се средишту наћи и они најдражи (фигура мајке често промакне кроз свет песникових успомена), али и они житељи Великог Боњинца који могу да послуже као слика особене људске судбине и особеног гледања на свет и живот. Отуда није нимало чудно што ће Стојан Богдановић у једној песми рећи да су отац и мајка *највећа црква*, једнако као што ће се у неким другим песмама послужити фигурама најдражих да би илустровао како баш они најближи гледају на човекову улогу у свету (о томе сведочи песма у којој мајка каже да су сина послали на студије у Београд да учи *за господина*, да буде неко ко ће имати бољу судбину).

Али, оно што ће на читаоца најснажније деловати је свакако Богдановићева склоност да у своје песме, врло често, уводи једно хуморно-иронично становиште. То становиште читалац осећа и у стиху *Заставе су биле извешане као старе гаће* и у песми у којој је прича о Исусу Христу и његовом страдању испричана као тзв. народска прича у којој нема додир са узвишеним и сакралним већ је свака појединост виђена са наличја и претворена у симбол живота који је лишен сваке дубље логике.

Понекад се хуморно-иронично становиште у Богдановићевим песмама користи чак и тамо где га, барем на први поглед, не бисмо очекивали – у разјашњавању позиције лирског субјекта у свету и животу. Кад у једној песми жели да човекову разумску страну (главу) прикаже не као вођу кроз свет и живот него као место хаоса, Стојан Богдановић из свог језичког памћења призива реч трмка (архаизам, али данас углавном дијалекатски еквивалент речи кошница) да би тако активирао и једну у колективној меморији похрањену слику хаоса и нереда (кад је негде нешто узаврело и лишено сваког јасног поретка каже се да ту ври као у кошници). Чак и кад у неким песмама у видокруг лирског субјекта призива фигуру бога, Стојан Богдановић богу надева народска имена (Бошко, нпр.) и тако укида одвојеност божанског од свакодневног и профаног. Посебно су код Богдановића ефектна она места у песмама где он саму поенту заснива на дејству прадокса. У једној краткој песми лирски субјект говори о томе како је раније волео да путује и упознаје непознате светове, а сада кад се примакао оном путовању са кога нема повратка, он не жели да крене на пут. Тако, у ствари, читалац долази у прилику да види како Стојан Богдановић хуморно-иронично становиште једнако користи и онда када говори о империјалним земљама и културама које су богатиле своје музеје крадући оне које су држали под својом влашћу као и онда кад се подсмева и сопственим манама и предрасудама.

Песници нашег времена су, у много чему, депатетизовали и свој поглед на саму песничку уметност. То је учинио и Стојан Богдановић и у томе треба видети и разлог што се у бројним његовим песмама са много подсмеха говори о романтичарском погледу на улогу поезије или на значај критике и статус саме књижевности у савременом свету. Али читаоцу неће промаћи ни околност да су у неке Богдановићеве песме уведени песници као симболи једне сасвим необичне судбине (такав је случај са Зораном Вучићем), судбине која је повезана и са самим животним окружењем на Тресибаци и са ширим политичко-историјским контекстом у коме се не обликују само судбине појединаца већ и читавих народа. А овакве песме показују да Стојан Богдановић не спада у песнике који немају поверења у своју уметност већ да је реч о песнику који, кроз хумор и иронију, жели да укаже на чињеницу да делује у свету у коме су вредности померене са свог места, свету у коме су оне започеле процес самоиспитивања. У томе, између осталог, треба видети и сасвим посебну димензију поезије Стојана Богдановића, димензију

која је унета у наслов који може бити схваћен и као посебан облик потврђивања/одобравања и као деформисани начин писања назива једне књижевне врсте (ода), што, у ствари, значи да се Стојан Богдановић превасходно труди да помери језичку перспективу у својим песмама и да нас тако натера да и саме речи и његове песме гледамо из новог и другачијег угла и да тако његову поезију видимо као резултат настојања да се изрази песничко искуство настало у хоризонту времена бројних инверзија и криза.

Душан Стојковић

ПРОГОВОР ИЗ ПЕСНИЧКОГ НОВОЈЕЗГРА

(Оливер Милијић: ВИРУС. ЈЕЗГРО. ИКОНА,
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг 2013)

Српска поезија веома често је налик на стармало чељаде недодирнуто новим, и свежим, струјањима. Потпуни традиционалисти, старомоднији и од јучерашњих и прекјучерашњих старомодних, воде у њој коло. Но, Богу хвала, и у њој постоје песници који доносе – послужимо се Игоовом опаском датом приликом појаве *Цвећа зла* Шарла Бодлера – *нови дрхтај*. Оливер Милијић је несумњиво један од њих. И међу модерним песницима постоје они који су то мање, као и они који су то више од других. Песника о којем пишемо убрајамо у другу категорију. Могуће је сасвим да се његова збирка неће читати много, али ће због тога губити, и изгубити, они потенцијални читаоци који се ње не лате, једнако као и они који се уплаше модерности коју она доноси. Наши критичари као да су заборавили како изгледају Рембоови *Боравак у паклу* и *Илуминације* или Малармеово остварење *Бачене коцке*. О дадаизму и надреализму да и не говоримо. Ако они не знају, Оливер Милијић итекако зна. Он је један од ретких, а правих, неоодаиста које српска поезија у овом тренутку има. И сам Милијић, индиректно, показује како више цени наше дадаисте од наших надреалиста. Међу другима, кудикамо више оне које ови други нису хтели да приме у свој „кружок“, или како Поповић каже *друштванце*, него њих саме. Посебно, и заслужено, Риста Ратковића.

Ранија Милијићева збирка звала се *Заблуд(н)е* (1994). Песник уређује арт фанзин *Вирус. Језгро. Икона*. По њему је и насловљена збирка о којој пишемо.

Наслов збирке је довољно индикативан. Творе га три именице. Рубне су антиподне: вирус и икона. Притом прва циља и на (хипер)модерно – компјутеризацију (указујући како и она није сама по себи оно што би без икакве резерве могло да се прихвати оберучке), а друга на традиционално, али и сакросантно (указујући како ни оно што је прошло – под условом да се то икада и збива, када је о правој уметности реч – не пролази једном за свагда). Но, икона је и компјутерски појам. Може ли ново значење неке, било које, речи сасвим да потре оно које

њено изворно значење јесте? Сам центар, по логици ствари, јесте језгро. Милијићева збирка покушава управо ту, средишњу, *језгровиту*, позицију да запоседне. Њен творац зна да из авангардно прошлог (ако авангарда, фениксовском рађању и препорађању непрестано склона, икада пролази) очува оно што је отворено ка будућем, увек у најави, још не дошлом. Права књижевност сасвим је налик на уробора, онога који грицка властити реп. У сваком Џојсу има и Хомера. У сваком Броху и Вергилија.

Збирку отварају вишестубичне песме. Њихова вишестубичност је особене врсте. Ризомска. Не може се предност нипошто дати једном лирском ступцу у односу на онај други. Оно што је исписано десно преселиће се у некој другој песми лево. И *vice versa*. Стихови ће постати једна лутајућа, намерно нецентрирана, лајтмотивски покретана, помало усплахирена, сасвим динамична, и експресивна, стиховна маса која, својим кружењем, враћањем и одскакањем, ускакањем и прескакањем, малим и нијансираним, варијантним променама, открива како куца песничко било, како струји лирска крв. Имамо песме организме. Миголовие живе. Снимке унутрашњег немира без којег праве поезије нема. Милијићеве песме читају се разнокрако. И ред по ред. И стубац по стубац. И различитим ишчитавањем онога што је организовано у стиховне целине. И унакрсно. И исцела. И на махове. И уз застајкивања када се нешто цитира. И цитирано интерпретира. И сударањем цитираног са певаним. И сударањем понуђеног са одсневаним, домаштаним, асоцијацијама побуђеним, и пробуђеним, у самом читаоцу. Ако ове песме језгро имају, оно, нападнуто стваралачким вирусом, не разарачким компјутерским – никаквог језгра нема. Или, боље још, оно се налази свукуда. Нема центра, али нема ни рубова. Песма је *свелесма*. То исто и читава збирка постаје: једна песма која, ваљајући се, настаје.

Поновљене су исцела неколике песме. На пример, она насловљена „Метастаза речи“. Јесте ли то метастаза сама? Она до које се приспева када се вербално папагајише? Када се и до „мисаоне“ папагајизације пристигне? Јесу ли исте песме на другом, другачијим, местима у збирци исте песме? Има ли истости уопште? Или су оне, или смо ми које су оне – само – рембоовска, другост?

„Језгро“ прве песме збирке „You tube poetry“ могли би бити стихови исписани болдом. Приметна је њихова хуморна и критичка димензија. Доносе обрачун са масовном културом, теле-

визацијом, квазиинтернетизацијом, медијским заглупљивањем. Нимало случајно, у тој песми налећемо и на следећу „дефиницију“ постојања: *Вирус / логос / постаде / тело*.

Оливер Милијић не кроти песму. Допушта јој да иживи своју страстност. Открије, и отелотвори, своју – поетску – жудњу. Еротско које се гнезди у језгру Милијићева певања омогућава песми да се очули, да се засвечули. Имам утисак да наш песник стално погледује у теоријске, у бити песничке, текстове Ролана Барта.

Ударна, критичка, песничка слика ових песама је она по којој су метафоре *лажне лажи / истинскије од истине* („You tube poetry“). Али то важи (свака слика у Милијићевој поезији је амбивалентна, са дуплим дном) за језик квази-слике. Оне која допире из комерцијализованих до даске, пинковских, љубичастих, уживо сниманих тв шоу програма у којима је све намештено и лажно до крајњих могућих граница. И испод њих.

Песме су пуне експресивних, потенцијалних, неологизама: *виришите; вртибог; вртлогбог; гнездишите; заборавишите; затворник; зачовечити се; збитак; змајчица; изродитељ; изумњак; колодворишите; кружишите; лобањишите; немица; оплодишите; питалишите; плодивода; полудница; поноришите; поноћишите; савладар; сањарник; тајнишите; трагати га; трореч; химеријада; човечишите; чудилишите; чудомора*.

Ту су и речи из других језика: енглеског, руског, бугарског, чешког, грчког, латинског, словеначког, (особеном ијекавизацијом) хрватског. Но, нема језичке вавилонске пометње. Милијић, који је и један од најистакнутијих сигналиста новије генерације, на самом крају збирке, као својеврсни песнички бонус, поклања графичку песму оформљену, на вербалној равни, из делова раније присутних песама. Уводи тако у игру и планетарни, универзални поетски језик који уклања све међе и уметнички збори особеном симбиозом неколиких уметности.

Песник се указује и као флуидни цитатни песник. Веома је широко његово поетско братство. У њему су и Сократ, Томас Хобс, Браћа Грим, Жил Верн (једна се песма, хуморно, зове „На путу око полусвета“), Десанка Максимовић, Франц Кафка (уместо Јозефа К. пред нама је Јозефина К, а њено име преузето је из познате Кафкине приче „Певачица Јозефина или народ мишева“), Самјуел Бекет и *Чекајући Годоа* [није ли сваки модерни, одистински модерни, песник Годо који ишчекује Годоа, није ли он *Уробор – Годо / мисао, / која се топи* („И кад умрем...“)], *Левијатан* Риста Ратковића, дадаисти [једна је песма

насловљена „Дада (коњ запаљених крила)“; песник је опегазио реч по којој је читав правац добио име а која би, додуше само по једном тумачењу, могла да значи и „коњић“] и Артур Краван међу њима, Борислав Пекић, Петер Хандке (један Милијићев циклус је, комбинацијом наслова Пекићеве новеле *Одбрана и последњи дани*, истоименог албума групе „Идоли“ и Хандкеовог кратког романа *Голманов страх од пенала* добио наслов „Одбрана голманова и последњи дани, визуелни приказ“). Али и Апокалипса, југословенска химна „Хеј Словени“, Весна Змијанац, стихови из песама Дарка Рундека, Зорана Предина и Екаторине Велике. Али и шпанске сапунице, љубавни огласи, савети... Милијићеве песме, пуне анафора и осталих звучних фигура, неухватљиве у свом премећају, и дометању, лирске су играљке, разлетеле асоцијативне, али – не и ретко – и философске, игре.

Седмоделни текст без наслова који претходи графичкој песми грађен је на начин игре глувих телефона. Кренуло се од текста на српском да би се он, наизменичним пресељењем у енглески па потом српски језик, и тако редом, претметнуо у нешто сасвим различито од онога од чега се кренуло. Но, и то је поезија. То је поезија. Стихови се могу преводити једино тако што се изравно не преводe. Сваки песнички превод мора да буде оригинал или није поезија. Не постоји оригинал фалсификата. Путовање у поезију је путовање *кроз* поезију.

Несумњива је оштрина Милијићевих песничких слика. Урањање једних у друге. Њихова назубљеност. Хуморност. Атак на метастазу речи која је завладала модерном српском поезијом: све се може рећи о свему тако што се ништа неће рећи ни о чему. Што бољи, по критичарима, типични српски песник је све немљи. Прави ћутник. Но, не витгенштајновски, онај код којег ћутња / мук суштинскије проговара од самог говорења, већ онај који се у њу склања јер до речи није ни доспео.

Оливер Милијић није, ни по чему није, типичан српски модерни (не)песник. Његова поезија је само његова. Ова одлична збирка учиниће све што је до ње да она постане и наша.

Мирослав Радовановић

КУЛТ ВОЉЕНОГ БИЋА

(Иван Лаловић: *Лептирице и остала чуда*,
Народна библиотека *Данило Киш* Врбас, Врбас 2012)

Иван Лаловић је у својој збирци “Лептирице и остала чуда” отворио бране имагинације и омогућио улазак и узлет у сфере сновидних слика и визионарских представа. Његова љубавна поезија заправо је типологија чулних утисака које су основ имажинарне представе. Чулност није везана искључиво за непосредну реакцију чула већ за разгранат систем утисака и њихову формализацију унутар синтезе вањских облика и подражаја и унутрашњег култа вољеног бића. У Лаловићевој поезији приметна је симболичка трансформација реалности, тј. материјалне чињенице природе и света окружења које се трансформишу у сновидне слике, у инкарнације духовних принципа:

*Она је боје језера
у летњи сутон,
чији мали, поносни цветови
доје моја надахнућа.*

*Топола лепа и стасита.
Из њене крошње одмеће се
тек рођени ветар
да венчава дан и ноћ.*

*Мирише на велике тајне,
на недокучива дела
природе.*

*Њене су усне зреле малине
и нуди ми их у јутра
на таште.*

(Она је боје језера у летњи сутон)

Функција песничке слике доживљава потпуни преображај и досеже евокативну чаролију и уплив у дубљи и савршенији ток ствари и мисли. Магијска операција преображаја појмова заснована је на ширем искуственом и доживљајном домену. Свет реалности и маште добија изглед аутономне творевине несводљивих величина и значења. Лаловић остварује свет сугестивне и непоновљиве магије у коме се меша појавно и суштинско, природа као исходиште вољеног и обожаваног бића:

*У коси ти јутро
јужних мора,
на рамену лепи лептир наде,
у шакама грумен достојних даљина.*

*Ти данас можеш да будеш
путоказ, светионик ил повољан ветар,
темељ за раскошне светове
испод дечијих капака,*

*можеш да будеш
застава отаџбине, мирна лука, завичај.
Музика због које се мире две војске.
(Повољан ветар)*

Трансформаторски елан, знакове, симболе и обележја претвара у затворене светове женске лепоте. Стваралачка имагинација је доминантна одлика која спаја и преображава познате ствари у имагинарне просторе, у осећајност срца која тежи апсолутној апстракцији познатих појмова. Природни облици досежу сфере симболичког сугласија, мешају се простори конкретног материјалног и имагинарног у чијој коначници свет предмета постаје прибежиште песничког духа:

*Добио сам једноставно запаковану
у бели папир тржнице,
ићућурену у привидној немости,
шкољку, отрнуту из мора,
са стопала алги,
пегаву од подводног сунца.*

*Шаптала ми на уво
нестварне речи.
У њој све лажи*

*претварале се
уз звукове истине
које се, сада,
мигоље по столу,
као итенад тек оштењена
у трави.
(Шкољка)*

Лаловић отвара перспективу једног синтетичког концепта поезије који одговара чудесном и комплексном устројству чо-вековог унутарњег света. Предметни и природни облици теже откровењу вишег духовног поретка сазданог на култу жене и љубави. Идеал лепоте и бесконачности потопљен је у реални свет из кога зрачи. Песниково биће афирмише дух у односу на материјални свет. Афективно љубавна тежња постаје једини израз и самоодређење у свету обичних и препознатљивих облика. Символичне формуле надрастају реалне датости, перцептивни утисци стварају тајанствене аналогije. Имагинација успоставља блиске и тајне односе међу стварима, облицима и њиховим симболичним набојима. Видљиви свет, као складиште природних слика, постаје имагинарна инспирација за творбу нових облика и непролазних вредности. Бесконачно фантазијско поигравање Ивана Лаловића резултира асоцијативним повезивањем најразличитијих слојева предметности и имагинарне тежње:

*Кад распуститиш косу
у буктињу се претворе
слогови, знакови интерпункције,
метафоре
мојих првих песама.*

*Косу кад распуститиш,
горе млади борови
у сребрним витражима
ноћи.
(Кад распуститиш косу)*

Апстрактна идеја продире у слој визуелних представа и даје комплексне визионарске концепте жене и љубави. Ствари и сновиђења из видног поља досежу визионарске евокације са помереним значењем. Банална појавност, као услов аутентичног доживљаја, пренела се у сферу трагања за непознатим и новим што зрачи слојем чудесне песничке визије. Песник остварује

поезију која је саздана на сугласју различитих чулних импресија везаних за недељиви тоталитет света. Песничка фикција сведочи о јединству разноликости и повезаности облика што је резултат аналогија природних облика и имагинарних надградњи:

*Часивник ми не треба.
ко часе броји
приповеда о смрти.*

*Срушио сам бедеме
времена
ванредним стањем њеног погледа.*

*И све док буде
говорила Шантића
немирним хуком Неретве
у мени клепсидра
остаће непокретна.
(Часовник)*

Милијан Деспотовић

ЈЕДНА КЊИЖЕВНА АМАЈЛИЈА

Гордана Влаховић: „А возови су пролазили давно“

Приповедно тумачење пролазности кроз сложене дијаграме, није ништа друго до путовање кроз време. Постајањем његовим субјектом, и пишчева дораслост једна је врста чињенично-есејистичке контактности са приликама и људима, у којима настаје сасвим нови доживљај. А свако време има свој воз. Како оно, тако и возови неумитно пролазе, негде се „мимоилазе“, а негде са стране, у просторима тако расеченим, оним и овим временом, било стварно или метафизички, траје живот за који је своје интересовање исказала и Гордана Влаховић²¹ у књизи „А возови су пролазили давно...“²²

„Ауторка је виспрено изаткала мозаик прича (седамнаест) из прошлости Врњачке Бање и околине с почетка двадесетог века када се тек стицала слобода од аустроугарске окупације, да би се осветлила садашњост јер се неке приче дешавају у овом времену, као и свременост емоција, хтења, посртава појединца стешњеног друштвеним, историјским, биолошким узусима. Поред тога ту су и две приче из сасвим другог амбијента, из Метохије које својом симболичком асоцијативно отварају тамне двери данашње метохијске тамнице у којој су или изоловани, као живи зазидани поједини Срби и Црногорци, или их више уопште нема.“²³

Ова књига је дужан омаж мајци Нади која ће у књижевном писму ове врсне списатељице остати моторичка снага да се живот изнесе собом теретан, али и да се схвати његова пролазност и сам грч јер, „душама и онако нико није ушао у траг“. И

---

²¹ Гордана Влаховић (Руђинци, код Врњачке Бање, 1946), пише приче, огледе, есеје, бави се књижевном критиком. Објавила шест књига. Живи у Крушевцу.

²² Гордана Влаховић: „А возови су пролазили давно...“, Свет књиге, Београд, 2012.

²³ Мр Милица Јефтимијевић Лилић: „Живот је текао, односно, оставио за памћење“, из поговора књизи „А возови су пролазили давно...“, стр. 122.

оне некамо лутају кроз време пазећи на принципе повезаности као вагони закачени за воз спознаје, а сваки вагон има своје суштинско својство, руке, прсте, лице, говор. То је воз човекове природе, којим Гордана путује кроз време уназад са препознаницама из овог времена. Отуда њене приче имају и историјску и социјалну и теолошку потку. Сусрет ликова из стварности („Прсти“) у сваком смислу припада есејистичкој прози јер нас својим прожимајућим карактером који је трансцендентан, ослобађа ометајућих чињеница о пролазности али верујуће води ка савршеној истини. Тај свесно прихваћен склад је заснован на народном веровању кога се јунаци Горданиних прича сећају и тумаче шта је коначно „траг случаја“ а шта судбинска предодређеност. А време тече. Тек понекад блесне дугин траг, траг слућене среће који у „Врњачкој реци пије воду а у Морави се умива“.

Топоними, географски простор којим воз путује, лица из историје, промене које су дошле у животу људи али и неке наде и обећања које су „личиле на писање прстом по води“, дају посебну читљивост овим причама пуним радње и заплета, али и чињеница, нпр: „Први писак маја 1910“, а онда кратак извештај „Политике“ од десетог маја исте године. Те чињенице само су костур за опис живота са леве и десне моравске стране. Бања постаје и остаје место збивања чији актери ту долазе и заувек остају, то су важне личности из наше историје, а возом „одлазе“ заробљеници Аустроугара. Све то отвара духовну улогу мајке или мајки наших чији молитвени гласови „из давна времена чувају наду и повратак“. Тако се из приче у причу, уз непрекинуту пажњу, духовне енергије као ослонца, развијају драме на овим просторима, историјске, социјалне, љубавне, политичке... Упадице које списатељица прави само говоре о нашим различитим погледима и тумачењима неког времена остављајући да о томе судимо сами, и прилагођавамо одговор онако како коме одговара. Постоје овде и таква места у причама где се перцепције концентришу уз одрежжђен доживљај, али са кратким задржавањем се иде даље. Као да Гордана жури да таквих места и чињеница о чима „нанесе“ што више, свесна да ће читалац имати потребу да сам уочи како иза те почетне слике постоји и још нешта друго што може да се открије. То друго, просто магично вуче пажњу и читаочево око које као умни воз жури овом књигом. Оно што је важно знати то је да су те чињенице минуле, дакако важне за разумевање и овог тренутка.

Занимљиви су ликови које у своје приче уводи Гордана Влаховић, то су углавном „подпругани“ они којима је моравска

дубока орница света, а проласком воза урбанизују своја занимања, одлазе у конобаре или железничаре (а било је и „дођоша“), „за земљу су били сви везани; за бразду би брату очи ископали, али мало их је само од земље живело. Било је, и сопствену со су са лица лизали у муци да се прехране, надничарској и сопственичкој, и нису знали, низу хтели да знају, дневним умором смождени, како су им деца крадена јаја продавала ресторацијском момку Ратку, а овај их кувана продавао гостима у вишесатним промајним чекањима.“

Воз уз „помоћ“ сиротиње, имао је, како би данас рекли улогу менаџера лековите воде са извора Снежник из Врњачке Бање. Неки су је, у пролазу, први пут пробали из чаша које је сиротиња нудила када би воз застао на железничкој станици, уз повике: „Тазе , са Снежника, топла, лековита, народе попиј за здравље.“

Ни возови емоција нису празни. Они не касне, али пролазе, неки прођу и више се не враћају. Уместо њих остају приче, казане и пређутане, записане или заборављене. Помислим како има тешких судбина које се пређуте, у трпњи. Њих слуги, у неким дијалозима својих јунакиња и Гордана: „Не можеш на силу човеку јад ишчупати. Осим кад ти сам јад излије, што погледом, што говором.“ Али у овој књизи има једна прича („Уз пругу ка Ђурђини“) у којој „сусрећемо жену спремну да се након судбинске ускраћености избори за своју страсну везу, а кад вољени мушкарац хоће да се отргне и ожени се, будући доста млађи од ње, она му сама пресуди секиром, и потом целог живота окајава учињено. Неке друге жене смерно проносе своју неиспуњену `енскост, трпе наметнути живот и допусте себи тек понеки хир у трагању за унутрашњим миром.“²⁴

Књигу затварају „и две различне (Метохијске)“ приче: „Кула“ и „Кад у неким годинама“, које за мото имају запис Данила Николића: „Можда је Метохија имала оно што ће нам бити неопходно. Што даље у време, све више, све потребније... Како смо то изгубили? Некако неосетно, полако, неминовно. Метохија је наше детињство, наша младост.“ Ове приче о догађању из старине као да смо јуче чули, невоља увек сличи, а смештене су у пећки крај, надомак Старе Србије, тамо где нас је све мање и где се наш дух претметнуо у крв, а крв које где, у

²⁴ Мр Милица Јефтимјевић Лилић: „Живот је текао, односно, оставио за памћење“, из поговора књизи „А возови су пролазили давно...“, стр. 122.

другост необјашњиву. Метохијски несмир и но}и гутају невине животе притисцима које чинише и чине Арнаути према Србима да се са огњишта одлази, а не оду ли бивало је како и данас бива. У дивљем свету, дивље се живи, а дивљач се озверава. Рашчанска кула код Пећи, а бивало их је много на Косову и Метохији, прича је о историји српског страдања и свака глава овог старог народа има бар један роман о свом животу. Страдали су у власти и од власти. Они што су од духа имали само страх и оружје градили су и граде сопствени змијарник, кога су напуштали људи и долазили на север. Одлазили а душе им остајале, змијари муче муку са тим душама, оне им нису на дохват, и ове приче су казивање о њима, о лепоти, нади, страху, о утрини која је „појела ошев гроб“, али није сећања. Она се и даље опиру дивљем ступњу у еволуцији живота који још увек траје на овој планети, па и овде. Нехотице, док читам ову књигу којој припада мера драгоцености, због језика и због памћења и сећања, завирујем у календар који су и Срби заборавили. Данас је 10. јануар 7521. године. Нисам сигуран да насилно физичко увећање води ка било чијој слободи, посебно не оних који ни свог корена ни календара немају, али имају змијарник и отету кулу надомак Проклетија. Боже, јеси ли сам исписивао неке топониме? - питам се. А пругом ка доле, од Куршумлије већ, обраста драч и боца, али не боца памћења.

Књига „А возови су пролазили, давно...“ исписана је у сагласности са језиком сећања и памћења и она у човеку нашем проналази непрекидни смисао да кроз искуство оштримо своја чула верујући да ће на свако зло, спустити се, бар божанска рука уклањања јер, зло нема трајне шансе у плашљивој уобразиљи. Не деси ли се то идемо ка општем нестајању. „Насупрот пролазности израња прича као сламка на пучини личних и друштвено-историјских немира. Гранају мисли о нужности анализирања узрока губљења појединачних и колективних, на вјетрометинама, гдје су жртве невини, наивни и неопрезни. Разговор уз међусобно увачвањ у прич оплемење овоземаљки кратки жвот, у нестајању.“²⁵

Ова књига је, на неки начин отпор том нестајању, она настаје из унутрашњег подстицаја, а он нам отвара очи које су већ полузатворене. Зато је књижевно писмо Гордане Влаховић једна од амајлија вечности.

---

²⁵ Ружица Комар: „Рефлексије наративних токова“, из поговора књизи „А возови су пролазили давно...“, стр. 133.

Сенахид Незировић

РОМАН РАСКОШНЕ ЛЕПОТЕ

(Чедомир Љубичић: БОЈА СТАРОГ ЗЛАТА, роман,
Мали Немо, Панчево, 2012)

Релативно млади београдски писац Чедомир Љубичић (рођен 1969. у Београду), веома је познат широј књижевној јавности у свим републикама бивше Југославије као песник, прозни писац, књижевни критичар, те писац радио-драма, сценарија за филм, ТВ, позориште, учесник бројних књижевних фестивала и аутор низа текстова у нашој књижевној периодици. „Пробио је лед“, појављујући се у свету литературе поетским првенцем „Бензинска драперија“ давне 1994, да би уследиле још четири књиге песама: „Идеолог светлости“ (1997), „Неронове шибнице“ (2003), „Поноћни извештаји“ (2006), и „Прасак малих мисли“ (2009). Упоредо с оволиким бројем објављених књига поезије, успео је штампати и три романа: „Пошаст у гостинској соби“ (2002), „Игуанополис“ (2005) и „Дијалог са хоризонтом“ (2008), те књигу прича: „Крвни притисак и танга гаћице“ (2007). На основу свега реченог, мора се признати да је реч о веома плодном књижевнику, пореклом из бивше југословенске републике БиХ, односно дела који се по Дејтонском мировном споразуму зове Република Српска, а који живи и ради у Београду. Наравно, био бих неправедан ако не додам интервјуе овог даровитог писца од којих се нарочито издваја последњи вођен са Тајјаном Дебељачки, за фебруарско издање магазина „Диоген“, ове године.

Предмет нашег интересовања, овај пут, је његов роман „Боја старог злата“, објављен у библиотеци „Награда Мали Немо“! То само по себи говори да је аутор Ч. Љубичић добитник прве награде на, шестом по реду, конкурс у ове издавачке куће за 2012, и то у конкуренцији 160 рукописа! Импресиониран сам, пре свега, необично лепим изгледом књиге која оставља изузетно конзистентан утисак.

Одмах треба истакнути кохерентност овог дела, на чему се може позавидети аутору, који четрдесет и једну целину хармонично разврстава у три поглавља. Свако, од четрдесет и једног „поглавља“ је насловио тако да његов израз постаје гномичан, спајајући реализам и онеобичавање. Чедомир Љубичић нас

„уводи“ у свет свог дела мудро изреком Оскара Вајлда: „У животу вас могу задесити само 2 истинске трагедије: једна је кад не добијете оно што желите, а друга – када то добијете“, сугеришући на тај начин вишеслојност и загонетност збивања у делу који „носе“ многи јунаци. Интензитет мисли омиљеног Љубичићевог мудраца не јењава ни касније. Сиже романа представља ефектна прича о људима и њиховим судбинама. Заплет почиње потрагом способних протагониста, за откривањем шифре за отварање трезора краља Александра I Карађорђевића, односно енигматичним нестанком 57 камиона злата, у априлу 1941, на путу Никшић – Требиње. Писац нас уводи у детаље садржаја пошиљке обавијене велом мистерије тзв. „конвоја богатства“: 204 сандука злата укупне тежине 10.200 кг злата; од чега 166 сандука златнога кованог новца и 38 сандука са златним полугама тежине 1900 кг! Трагична животна путања краља завршава се атентатом у француском градићу Марсеј, 9. октобра 1934. године, после чега су се ретки бавили феноменом никад откривеног налогодавца убиства што је у најмању руку неприродно да рука правде не стигне злочинца!? Отуда се овај роман може читати и као наставак, у континуитету, тужне историје народа који се никада није одрекао воље да живи слободно и уздигнуте главе. Писац, Ч. Љубичић то овако формулише, у једном дијалогу: „Наравно. Лепо си приметио да је једна од највећих српских болести, осим промаје, носталгија за владањем одређеног владара.“ (стр. 35), а ја бих додао и: владара који није био тиранин властитом народу! Са фином лакоћом, писац нас уводи у причу протагонисте, мењајући место радње вођен логиком збивања, но изнад свега остаје као доминантно да је он врсни зналац догађаја до ушију заљубљен у кафане и улице Београда! Прича мора негде почети, а он бира топоним Сењак и даје тако верне описе са доста личног шарма. Његов први актер, млади Тадија Календић, уметник-ерудита и вагабунд, који је као и сваки докон човек: „депресије, мамурлук и лоша расположења лечио шетњом“ (стр. 9). Он је у љубавној вези с Уном Младинић, ауторком поетског рукописа и ликом чије интенције и осебујни карактер расветљава, спрдајући се са господином Мајсторовићем. Дијалози, као функционални елементи стила, по којима препознајемо Љубичића, настају док се нижу занимљиве реминисценције са Нестором Нићифоровићем. А онда следи понирање у доба древне Хеладе (остварено курзивом) и резидуум света Пантеона који представља стуб европске култу-

ре и цивилизације, тако да се хронолошко и ретроспективно приповедање смењују. Има ту простора за есеје о вину и алкохолу, светски познатом бренду кубанских цигара и топонима Београда. Да би све било у апсолутном складу са темом, Љубичић инкорпорира афоризам: „Чим жени пружиш прст, она ти одмах стави бурму“ (стр. 87), или наилазимо на пословицу: „Путање је злато, мислио је, ништа мање вредно од оног којим је био опседнут већ педесетак година“ (стр. 93), па се детаљисање одмах наставља: „Само је повремено повукао рукаве сакоа и бљештаво беле кошуље да би погледао на свој ручни златни сат *Вашерон Константин*.“ (стр. 95). Врхунац је када наиђемо на податак о налив-перу чије перце је било од злата: „Никола Зечевић је у руци држао налив перо *Милтон Рејнолдс*, покушавајући да га сели од малог прста до палца са оном префињеношћу којом је то чинио Ото Бургермајстер са својом муштиклом.“ (стр. 99). Много је дигресија и ретардација у роману „Боја старог злата“, које се доста хармонично уклапају у мозаичну структуру дела, попут оне о Дубравки као контрасту Уни Младинић или причања о агентима-шпијунима у цивилу или официр(чин)има... Епистоларна форма (нешто више од 20 писама различите дужине али са истоветним лајтмотивом!), визуелно је остварена курзивом и додатно обогаћује подтекст романа. Књижевно-уметнички проседе овде је врхунски реализован срећном синтезом аналитичког духа и смелих антиципирања, те увођењем префињене ироније која само понекад опасно дестабилизује реализам приче. На тај начин остварени су – кулминација и расплет: у облику катарзе налик оном код А. Ковачића из дела „У регистратури“, са знатним богаћењем у форми кафкијанске опализације. Нема сумње, Љубичић пише са емпатијом и мајсторски тка дијалоге философских трактата, почев од егзистенцијалне угрожености младих, преко опсесивног фудбала и страсне привржености кувању, до чисто уметничких, и доста ме подсећа на америчког нобеловца Џона Апдајка, код нас познатог по своме чувеном роману „Парови“...

Као нарочита вредност у роману јесте и његов језик! Реткост је прочитати дело у коме долази до пуног изражаја врхунска писменост као што је случај са „Бојом старог злата“! Чедомир Љубичић има меру када користи туђе речи попут англизама или турцизама који доприносе атмосфери тензичности у делу. Овај роман је доказ успеха у мукотрпној изградњи слојевитих, стилски беспрекорно обликованих и многодимензионалних мисли којима је писац бескрајно проширивао значења. Дошао је

у време када се питање „златне грознице“ поново актуелизовало у свету и код нас тако да се може читати са уживањем. Дивна је околност што књижевне интенције Чедомира Љубичића иду приљубљене уз њега, попут сенке. Стога се „Боја старог злата“ и може прихватити и разуме(ва)ти као роман раскошне лепоте; егземплар како приповедати у времену интернета, брзог живота и других замки, те меандрична по(р)ука савременом читаоцу жедном добре литературе. Отуда ће роман остати да траје у памћењу као творевина где наратор – „*искусни песимиста*“ долази у додицај са дометима врхунске прозе.

Живко Аврамовић

ЧИСТОТА И САВРШЕНСТВО

(Татјана Дан Ракић: ПАСТРМКА ИСПОД КОЖЕ,
Прометеј, Нови Сад 2012)

1.

Недавно се из штампе појавила прва књига појешке песникиње *Татјане Дан Ракић* (Пожега, 1962) *Пастрмка испод коже*, особена и самосвојна песничка књига и по свом изразу и исказу. Несумњиво, књига која је право освежење у савременом српском песништву.

Татјана Дан Ракић одавно се бави песништвом, али није желела да се на брзину огласи својом самосталном књигом све дотле док није проценила да њено певање није довољно „зрело“ да буде укоричено. И успела је да и читањству и књижевној критици сада подари аутентичну и квалитетом омеђену стихозбирку.

*Песничка књига Татјане Дан Ракић Пастрмка испод коже привући ће у у почетку пажњу читалаца својом брижљивом композицијом. После уводне песме следе три циклуса за којима долази закључна песма. Бројевни односи песама у циклусима, такође, прецизно су изведени. Али пажљивији читаоци, читајући песму за песмом, свакако ће се зауставити, спрегнути дах и кренути знатно даље симболичком токовима Татјаниних песама. Сами стихови ће им наметнути тај пут у тишини – својом снагом и сликама. Емоцијама и маишовитошћу – записао је у првом пасусу рецензије *Дах трајања* уважени Васа Павковић.*

2.

Како сам рецензент каже, Татјана Дан Ракић је брижљиво водила рачуна о композицији књиге и на тај начин успела да у три круга јединство књиге оствари на најбољи могући начин.

Први круг Татјаниног певања *Дах* обухватило је десет песама. Она у *даху* успева да снагом емоција води дијалог са Песмом, својим унутрашњим *Ја*, да се обрати ономе кога воли, то су њена особена сновиђења, која и кроз измаштани свет тачно осликавају песникињин став према свету, животу, битисању, немирима, разним појавама... *Не дозвољавам/ да ме нема./ Ево ти мој дах!/ Послужи се!/ Само ми га/ после врати,/ да могу/ да дишем* – каже песникиња у песми *Дах*. Треба се, можда, овде запитати да ли су ове песме *дах живота* или много дубља сли-

ка о битисању, уздасима, светлошћу, љубављу... То ће нам открити Татјанино певање... А њене песме, у основи кратке форме – умеју много да *прикажу*. То је, ваљда, и основни циљ поезије. И језик и песмина „одежда“ Татјанине поетике у присном су дослуху са њеном поетиком.

3.

Пастрмка испод коже, по коме је књига насловљена, као средишњи циклус (20 песама), је сав, чини се, у знаку чистоте, чистоте духа и света, бистрине очију и човека, *чистотом* оличеном у поетски симбол *пастрмке*. Водом, бистром, исконски чистом у којој *пастрмка* обитава... Водохујем реке која је својом бистрином равна *мекој, свиленкастој души*.

У овом циклусу много је правих, антологijsких песама. Нека их открију они меродавнији од моје маленкости – антологичари, јер ја имам *властити калеидоскоп* песама Тањиних стихова

Спавала.../ Моја ноћ/ била будна./ дрхтурила./ као топли ластавић/ у гнезду мог/ наручја./ Раскравили се/ топли снегови/ испод коже. Мој избор је и песма *Роса у мојим устима* која је овде у целини цитирана... Колико је само поетских слика у овој краткој песми. Језик је у Тањиној поетици савршенство, без имало скромности треба рећи.

Трећи део ове збирке, Буђење, поново се враћа ефектном минимализму с почетка, указујући да се Татјана Дан Ракић у овом часу најбоље сналази у захтевној краткој форми, кад њене идеје лавирају између *гноме и упечатљиве слике*. Можда је најбитнија песма **Накит**: *Од свег/ накита/ вечерас/ на себи,/ имам само/ дамарање свог срца – каже Татјана Дан Ракић, а подвлачи рецензент Васа Павковић.*

Почео си/ да побољеваш,/ од туђих/ светова. Није ли и ова песма под насловом *Туђи светови* још један песнички медаљон поетесе Дан Ракић?

Поезија Татјане Дан Ракић пуна је симбола који осликавају бит и суштину њеног особеног лирског гласа. Циклус **Буђење** (16 песама) је тежња да се увек *будно сања*. У својим сновима поетеса обликује живот и свој свет и то чини маестрално. Одавно је њена душа сакрила многе тајне на које Татјана сада песмом налази одговоре.

Нека на крају овог текста буде поново цитиран Васа Павковић: *Песничка збирка* Татјане Дан Ракић **Пастрмка испод коже** је *веома успео прилог нашој савременој песничкој сцени*.

Лепоту књиге употпуњују и репродукције слика Никола Жигон.

Баштина

Јакша Динић

ИМЕНСКИ ПАР ЗЛОТ : СИКОЛЕ

Села Злот и Сиколe су стара села Тимочке Крајине. Злот се налази на Злотској реци, левој притоци Црног Тимока. Данас има двадесет и четири засеока, 3.700 становника и највећи сеоски атар у Тимочкој Крајини, од преко 24.000 хектара.²⁶ Заселак села Злота, који данас носи име Злаћа, спомиње се у турским пописима из 1455,²⁷ 1466.²⁸ и 1560. године,²⁹ а и неки други засеоци, као што је на пример Кобила, такође у првом сачуваном попису Видинског санџака од 1455. године.³⁰

Сиколe је данашње крајинско село, које лежи у источном подножју планине Дели Јована, близу Салаша, а административно припада општини Неготин. Први пут се спомиње у турском попису 1530–35. године, у данашњем облику. У следећем попису (1560) заведено је као Сикол, а 1736. године као Сикули.³¹ Старину села потврђује топоним Градиште о коме се прича да

---

²⁶ Ј. Динић, *Топоними Црноречја*, рукопис у Одбору за ономастику САНУ, Зајечар 2011, стр. 272.

²⁷ Д. Б. Лукач, *Видин и Видинсиат санджак през 15–16 век*, Софија 1975, стр. 71.

²⁸ Бојанић, *Фрагменти једног збирног и једног опширног пописа Видинског санџака из друге половине XV века*, *Miscellanea II* Историјског института, Београд 1973, стр. 25.

²⁹ Д. Б. Лукач, *Видин* 106.

³⁰ *Idem*, стр. 66.

³¹ К. Јовановић, *Неготинска Крајина и Кључ*, Населња и порекло становништва књ. 39, Београд 1940, стр. 186.

је на њему био град из времена Латина, затим топоними Рудиште и Селиште, два Црквишта, једно код Селишта, где се познају остаци од неке цркве, а друго старије, о коме се ништа не зна, као и три стара гробља, од којих се за два не зна из којег су времена, а на трећем је до скоро било камених споменика.³²

Са доста основа може се тврдити да имена ова два села, у крајњој линији, воде порекло из средње Италије, од имена тамошњег племена *Сикули*. То се племе први пут помиње у двадесетчетвртом певању Хомерове *Одисеје*, у ствари помиње се стара Сикулка (γυνή Σικελή γρηῦς ... μήτηρ γρηῦς Σικελή)³³. Према Дионису из Халикарнаса најстарији становници Рима били су Сикули. Њих су одатле протерали Аборигини (лат. *Aborigines*).³⁴ Тит Ливије казује да у време када се Енеј искрцао на тле Лација Сикула више није било на том подручју. Ту су владали краљ Латин и Аборигини, који су оружјем кренули на тројанске придошлице (*Latinus rex Aboriginisque qui tum ea tenebant loca ad arcendam vim advenarum armati ex urbe atque agris concurrunt*).³⁵ Сикули су пребегли из Лација у јужну Италију и на источни део острва Сицилије, коме су дали своје име³⁶. Ти су се догађаји одиграли на прелазу из другог у први миленијум п. н. е., тј. на прелазу из бронзаног у гвоздено доба. У време Пелопонеског рата Сикули су били на страни Атињана.³⁷

³² Idem.

³³ Homer, *Odyssey* (Ancient Greek Text), 24, 211; 24, 389.

³⁴ Dionysius of Halicarnassus, *Roman antiquities*, of the Loeb Classical Library edition, 1937, Book I, p. IX, 1–2; XVI, 1.

³⁵ Titi Livi *ab urbe condita libri*, editio acera quam curavit M. Müller, Lipsiae, I–II 1905–1906, I, 1.

³⁶ Diodorus Siculus, *The Library of History*. Translation by C. H. Oldfather, C. L. Sherman, C. Bradford Welles, Rusel M. Geer, F. R. Malton, 5, 2. Моћ Сикула да дају местима, па и читавим областима, називе према своме имену лепо је запазио и описао Диодор Сикулски у вези са настанком имена острва Сицилије. Он каже да се то острво у најстарије време, према свом троугластом изгледу, звало Тринакрија, после доласка Сикана названо је Сиканија, а након досељења Сикула почело се звати Сицилија. Ту моћ имаћемо прилике да пратимо и касније, када су своје име и имена места из свог завичаја проносили по Балканском полуострву.

³⁷ Thucydides, *The Peloponnesian War*, English ed. Thomas Holbes, book 3, cap. 103.

Могуће је да је у току тог егзодуса, или неком другом приликом, један део Сикула прешао и на Балканско полуострво и населио се у данашњој Далмацији. Плиније Старији у делу *Naturalis historia* писаном у првом веку н. е. спомиње на месту данашњих Каштела, између Трогира и Сплита, насељено место *Siculi* (in quem locum Divus Claudius veteranos missit),³⁸ а неколико редака потом и *Siculotae*,³⁹ народ који у насељу Сикули живи. Године 6–9. н. е. на Балканском полуострву беснео је Далматинско-панонски устанак против римске власти. Војсковођи Тиберију, каснијем цару, било је поверено да устанак угуши, а устаничку област пацификује. Пацификовати значило је да један део побуњеног народа мора да буде расељен и на новим стаништима ангажован као радна снага у рудницима, у пољопривреди или у одбрамбене сврхе (ако се пресељава у пограничне области), као и да му се одузме земља, додели ветеранима и да се на њој оснује колонија.

У процесу пацификације Тиберије је не само део Делмата него и *Siculotae* (Сикуљане) пребацио у средњу Босну, на подручје североисточно од Сарајева, а цар Клаудије је на њиховој одузетој земљи, касније, населио ислужене римске легионаре.⁴⁰

Народи који се селе обично са собом носе имена места из свог родног краја и дају их насељима или географским облицима у ново насељеном крају. Тако су *Siculotae* понели из свог завичаја имена места *Albona* и *Salona*, од којих су касније у средњој Босни настали ојконими *Лабун* и *Солун*.⁴¹

Изгледа да је том приликом део Сикуљана био пребачен у рударске области источне Србије, од њих један контингент у руднике бакра у рејону Злота, а други у руднике злата око планине Дели Јована.

Подручје Злота познато је још од праисторије као рударска област. У Злотној пећини се у периоду бакра налазио мета-

---

³⁸ Plinius, *Naturalis historia* III, 141.

³⁹ Idem III 143.

⁴⁰ Idem III 141; С. Ферјанчић, *Насељавање легијских ветерана у балканским провинцијама*, Београд 2002, стр. 103 д.

⁴¹ А. Лома / С. Лома, *Два средњобалканска топонима: Солун, Лабун и топографски динамизам римске Далмације*, Ономатолошки прилози XXI, Београд 2011, стр. 9.

луршки комбинат, а у доба гвожђа металска радионица.⁴² На трагове античког рударства се налази око Тилва њагре, Галоње, Мареца, Кокрњета, Кршиоре, у изворишном току Бељевице.⁴³ У то време подручје је било штићено са више утврђења. Прво се налазило код Сумраковца на потесу Селиште и оно је штитило прилаз Злоту уз Злотску реку, друго се налазило на планини Микуљу и штитило је Злот са западне стране, треће је било изнад села на једном кршевитом вису које мештани називају Сеоски крш, а налази се на рушевине и на брду Сатули и на Старом Манастиришту.⁴⁴ Од оних Сикуљана који су насељени око Злота, то јест од њиховог етника *Siculotae*, настало је име тврђаве познате из Прокопијевих спискова (VI век) под именом Σέτλοτες,⁴⁵ која се налазила на поменутој планини Микуљу. Графију Σέτλοτες (*Setlotes*) А. Лома објашњава као вулгарно латински облик од потврђеног облика *Siculotae*, уз то да грчки акценат узет из латинског предлошка овде нема значаја. *Siculotae* је могло дати влат. (локатив множине?) *Setlotes* на тај начин што је *i* прешло у *e*, што се ненаглашено –*i*- синкопирало и што је тако настала група *cl* прешла у *tl*. Такође прво *τ* место *κ* може бити грешка. Односно ако се пође од потврђеног облика *Siculotae*, n. pl., у влат. са *ae* = *e* *Siculote*, он у словенским устима закономерно даје *Slotě (са јужнословенским упрошћавањем *tl* > *l* и интерпретацијом завршетка –*e* као словенски локатив једнине –*ě*). Одатле изведен номинатив *Sьlotь > *Slot могао је дати *Zlot* у влашком изговору.⁴⁶

На Дели Јовану су пронађени праисторијски камени чекићи који се сматрају рударским оруђем.⁴⁷ Између села Луке и села

---

⁴² Н. Тасић, *Злотска пећина (археолошко налазиште)*, Бор 1968, стр. 3–13; Данас у *Приказу лежишта металних минералних сировина у Републици Србији*, на подручју Злота и засеока Злаћа, констатују се лежишта Ag и Au.

⁴³ Д. Јовановић, *Злато и бакар источне Србије*, Београд 2001, стр. 31.

⁴⁴ М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија II*, Београд 1876, стр. 880.

⁴⁵ Прокопије, у *Византијски извори за историју народа Југославије I*, Београд 1955, стр. 65.

⁴⁶ А. Лома, *Топономастика и археологија*, Ономатолошки прилози X, Београд 1989, стр. 30.

⁴⁷ М. и Д. Гарашанин, *Археолошка налазишта у Србији*, Београд 1951, стр. 41.

Сикола у турско доба радио је рудник сребра *Требућ*.⁴⁸ Ђорђе Вајферт је својевремено био отворио златни рудник *Св. Ана*. Злато је експлоатисано у руднику Русману, још у римско доба. Крајем XIX века Русман је давао 150 – 200 кг злата годишње.⁴⁹ На западним падинама и подножјима Дели Јована, у различитим епохама, још се рударило у Ливезу, Главици, Периној чуки, Селишту, Курматури, на Великом камену, Гиндуши, у Латови.⁵⁰ У савременој топонимији познати су у околини називи места *Окне* (п. sing. Окна), у ствари дубоке јаме давно напуштених рудника у које су бацане угинуле животиње, а у време ратова и лешеви људи.⁵¹ Последња рударска истраживања на Дели Јовану вршила је британска компаније Orogen Gold Plc која процењује да у лежиштима може бити неколико милиона унци злата, и ако би то истраживањима било потврђено планира се отварање рудника у Гиндуши и Русману.⁵²

И док је за доказивање да је Злот добио име по Сикуљанима (*Siculotae*) било потребно доста труда, ствар са Сиколем је сасвим једноставна, и већ на први поглед очигледна. Свакако је онај део Сикуљана, који је био пребачен у рударски рејон око планине Дели Јована, своје новом насељу дао име донето из старог завичаја – *Siculi*, од чега је касније постало име данашњег села – Сиколе, које је 1736. године, као што смо напред видели, и било записано у старом облику као *Сикџли*.⁵³ Нестабилност вокала пенултима ($y = o$) у *Сиколе* < *Siculi*/Сикули може се објаснити тиме да ранији акценат⁵⁴ није био на у и

⁴⁸ Д. Б. Лукач, *Неготинска Крајина у време турске владавине*, Гласник Етнографског музеја 31–32, Београд 1969, стр. 72.

⁴⁹ И данас се у *Прказу лежишта металних минералних сировина Републици Србији* на подручју Дели Јована и Русмана констатује постојање Au.

⁵⁰ Д. Јовановић, *Злато и бакар*, стр. 26.

⁵¹ Ј. Динић, *Ономастика косовљанских села у околини Зајечара*, рукопис у Одбору за ономастику САНУ, Зајечар 2009, стр. 271.

⁵² Orogen Gold Limited and the Deli Jovan project in Serbia (Newsletter, October 2010). (1 унца = 31,1035 грама).

⁵³ К. Јовановић, *Неготинска Крајина и Кључ*, Насеља и порекло становништва књ. 29, Београд 1940, стр. 186.

⁵⁴ Код Плинија немамо акценат ни за *Siculi*, ни за *Siculotae* (Plin. III 141 и 143). У античким грчким текстовима када се спомињу Сикули, у разним облицима, акценат никад није на другом слогу: Σικελή (Hom. *Odyss.* /Anc. Greek/ 24, 11), Σικελή (Hom. *Odyss.* 24, 389),

због тога је оно могло прећи у *о*, а финално *-е* у *Сиколе* се схвата као завршетак етника на *-е*: *Сиколе*, становници Сикола–Сикољани. Етник на *-е* честа је појава у турским пописима XV–XVI века (Хумјане, Червенче, Тодорче, Толофче итд.) или данас на југу Србије (Лебане, Предејане, Власотинце и др.), који су потом прешли у ојкониме. Данашњи акценат на *о*: *Сиколе* је последица измене становништва на овом подручју, где су досељеници са Косова (у XVII–XVIII веку) асимилovali претходно становништво, намтнувши му и свој косовско-ресавски, кратко силазни, акценат у називу села.

Уопште, пресељења народа из провинције Далмације на просторе источне Србије била су значајна. Део побуњених Делмата био је пребачен у област Беле Паланке, где је у Прокопијево време једна тврђава носила име *Δάλματας* (*Dalmatas*), а по имену далматских Деура, друга тврђава код Ремезијане звала се *Δευριάς* (*Deurias*).⁵⁵

Σικελῶν (Thuc. *Pelop. War* /Anc.Greek/ III, 103) *Σικελικόν* (Thuc. *Pelop. War* III, 103), *Σικελικόν* ἔθνος (Dionys. of Halic./Anc. Greek/ *Rom. Antic.* I, 8), *βάρβαροι* *Σικελιοί* (Dionys. of Halic. *Rom. Antic.* I, 8). Тек код Дивковића у његовом *Латинском речнику* имамо акцентовано латинско име тог народа, овако: *Sīcūli* (pl), *Sīcūlus* (sing.), одакле се види да је *и* у другом слогу ненаглашено и кратко, према томе подложно изменама, као у грчко-латинским графицијама (*Siculi*, *Σικελιοί*) или нашем примеру (*Sikuli*, *Сиколе*).

⁵⁵ Прокопије: у Византијски извори, стр. 63–64; О пресељењима далматинских племена уп. С. Душанић, *Организација римског рударства у Норик, Панонији, Далмацији и Горњој Мезији*, Историјски гласник, Београд 1980, стр. 7–55.

Миливоје Р. Јовановић

СРПСКЕ НАРОДНЕ КЛЕТВЕ

наставак из претходног броја

Басма и клетва имају прворазредну сродност у призивању „реализације неке радње у будућности“. Басма и клетва опстају на магијском значењу изговорених речи, само што се у басми зле силе које су најчешће здравствено угрозиле човека, терају на своја онострана боравишта, а у клетвама се призива несрећа уз помоћ клетвених израза, како би се починиоцу каквог зла узвратило истом и што је чешћи случај, неком јачом мером. Жанровска испрепетаност је у именовану медијатора, тј. посредника. У клетвама је он између онога ко куне и онога који се куне, а у басмама између оног који је жртва дејства позване силе и онога ко је ту силу покренуо.

Покуда и клетва. Покуда се у етичким систему традиционалне културе сматра нечасним чином. Она са кетвом поседује извесну емотивну сродност, на чему почива њихова жанровска кореспонденција. Зло у покуди, иако неисказано, постоји као притајена опасност, док је у кетви наглашено и разговетно. Покуде се односе на прошло, а често и на садашње време, док кетва изазива зла збивања у будућности. Посебну тежину имала је покуда девојци, која је у јавном мњењу била посебно санкционисана. Лош глас у покуди најчешће је долазио из неоснованих и нереалних извора, али је своју функцију редовно постигао у рушењу девојачких жеља за заснивањем породице. Зато је девојка кудиоцу узвраћала кетвом:

„Који вели да сам од зла рода
не имао од срца порода!
Који вели: љута као гуја,
гује му се око срца виле!
Који вели: санљива, дремљива,
не имао у болести санка.“

(Вук, I књига, песма бр. 64)

Девојка понавља изречене покуде и трансформише их у кетве, упућене њеним кудиоцима, чиме се примарно остварује социјална, али и психолошка функција девојачке кетве. Разлог за кетве девојачке је све оно што девојку може да повреди и што јој покреће слутњу да ће јој се трајно погоршати поро-

дични и социјални положај. У патријархалном свету неудаја се сматрала тешким животним удесом, и за девојку и за њену породицу.

Постоје и примери момачке клетве изазване девојачким неверством. Девојка је предмет момачке клетве ако не одржи дато обећање, али је у нашој књижевности оваквих примера мало, што упућује на закључак да је клетва израз женског, а заклетва мушког принципа.

Заклетва и клетва. И заклетва се, као и клетва, позива на вишу силу само онда када се онај који се заклиње огреши о задату реч или на било који начин наруши договорени поредак ствари. У лексикону *Народна књижевност* Нада Милошевић-Ђорђевић је за заклетву дала следећу одредницу: „Израз којим се утврђује лични став или однос према неком бићу, појави или ствари, позивањем 'на вишу силу, част или оно што је најсветије и најдраже'. Изриче се најчешће у првом лицу с јаким степеном емотивне обојености“⁵⁶.

Заклетва се јавља у бројним приликама и обичајима. Она се састоји из говорне формуле, али често и ритуала који прати њено изговарање. Вук Карацић је о заклинању записао: "У нас се људи куну оним што им је најмилије или најсветије, нпр. сестра се куне братом (жив ми био брат или тако ми жив брат!), мати сином, родитељи дјецом, дјеца родитељима. Богом (тако ми Бога! или Бога ми!), душом, животом, здрављем, вјером, смртном свијећом, причешћем, црквом, или земљом и небом и ватром, а јунаци коњем и оружјем."⁵⁷

Леп пример заклинања најмилијем је у једној Вуковој песми из његове I књиге:

„Нисам, душо, живота ми мога!
Живота ми и мога и твога!
И нашега првог миловања!
И сунце ће у облаке заћи,
а ја вјером преврнути нећу.“
(Вук, I књига, бр. 6, друга верзија)

⁵⁶ Радмила Пешић и Нада Милошевић-Ђорђевић, наведено дело, стр. 91.

⁵⁷ В. С. Карацић ...

Сам чин заклињања у овим стиховима темељи се на проклињању, што показује да је у основи психолошки моменат засрашивања од могућности да се изгуби оно што је најдраже, највредније у животу младића.

Заклетва се исказује хипотетичким судовима у којима клетва има превентивну функцију, јер треба да се оствари само под условом да онај који се заклиње не учини оно за шта му се клетва упућује. На тај анчин заклетва спречава могуће ненамераване поступке. О томе је Миливоје Кнежевић писао да се заклетве изричу у разним приликама свакодневног живота: а) од лица које само себе заклиње и б) лицу које се заклиње, и то непосредно и посредно. Изрицање условне заклетве има везе са клетвом – постаје клетва (ко издао, издало га лето!).⁵⁸

Када има ублажени облик, заклетва се лако уграђује у говор и књижевног лика (*Бога ми, вратићу до Божића!*).

Заклетве се најчешће казују са дабогда ми, тако ми, толико ми: *Дабогда ме Божја стрела устрелила. Тако ми земља кости избацила. Толико ми зле очи наудиле.*

По учесталости примене у свакодневном говору, заклетва је фреквентнија од клетве, што је довело до појаве да су неке сведене на обично прилошко значење: бога ми, бога ти, да бог ме, дабоме и сл.

Између клетви и заклетви има разлике и по томе како се казују. Заклетве се казују у првом лицу, и оне су биле неки вид гаранције да ће се учинити оно што говорно лице жели. Њихова функција је одувек била да буду потврда истинитости и искренности неког суда или неког уверења које говорно лице казује пред појединцем или пред неком већом групом.

Заклетве изричу и мушкарци и жене. Заклетва се изриче у изузетним тренуцима и веома је обавезивала онога ко је изрицао, јер се веровало да ће зло стићи сваког ко погази задату реч. Као и код клетве, и код заклетве се позива на вишу силу: Бог, свеци,... Најчешће се заклињало крсном славом. Заклињало се у нешто најсветије и најмилије: у живот, родитеље, браћу и сестре, здравље, потомке, веру, итд.

Похвала и клетва. Похвалну функцију клетве створила је такође потреба да се заштити необична лепота или нека друга људска изузетна вредност која изазива усхићење. Страх од посебности указује на формално присуство клетве, што је

---

⁵⁸ Миливоје Кнежевић, наведено дело, стр. 10.

довољно за њено психолошко дејство (*Ја каква је, изјели је вуци*). У семантичком споју похвала и клетва имају неклетвено значење и сасвим друкчију функцију од оне коју носи самостална изречена клетва. Клетвене жеље су овде псеудо клетве, које заправо представљају похвалу:

Љуто куне Дреновка девојка:
 „Ко то моју кошуљу украде,
 трипут му се иљадиле овце,
 а коњи му поље прекрилили,
 пшеница му по долу полегла,
 а по брегу на срп навалила!“

(Вук, I књига, бр. 529)

Издало те лето и година!
 И за славски колач испросио брашна!
 Изгубио оно што ти је најмилије!
 Излипсали, дабогда!
 Извадил ти Бог очи!
 Изнутрица те изела!
 Имање продавао!
 Име ти погинуло!
 Имао среће колико жаба длака!
 Има голем грцман, не чуја му се дабогда!
 Име гим се не чуло!
 Име ти се затрло!
 Име ти се не споменуло никада!
 Име ти се само по злу помињало!
 Имена ми и мога и твога, истина је што ти велим!
 Имовина ти се на добош продала!
 Испале ти очи, те ћорав по свету одио вас вијек!
 Искарал га Бог из дроњци!
 Ископала ти се кућа од мушкије' глава!
 Ишао потрбушке!
 Ишао по свету за кору хлеба!
 Ишчепило те дабогда!

Јад те јаду додава довијека!
 Јад и чемер у кући ти само био!
 Јадиков'о и кукао вечито!
 Јалова ти сва стока била!
 Јарам ти не скидали са врата!

Јарац ти само у тору вречао!
Језик ти отпао!
Јевтика те ухватила!
Језик ти се укочио!
Језик имао, а мутав био!
Јевтика га појела!
Јевтика ти по кући вечито шетала!
Јео сено и сламу ко стока!
Језик дабогда преапаја!
Језик прегризла! Језик прегризал!
Језик ти отпал!
Језик ти се исушил!
Језик претрупила!
Јефтику да уфатиш!
Јештерица му на језик искочила!
Језик ти отпаја што си то рекја!

Кавга ти у кући вечито била!
Кад родиш, дабогда, да си мртво дете у корито окупеш!
Кад мог'о, не мог'о!
Казна те Божја стигла!
Како смене правиш, такој нек си те стигне!
Како истину зборио, тако ти Бог дао!
Какав си, од тебе се клинци ковали!
Какав си, стрела те ударила!
Какав си, уштавио се дабогда!
Камен да те убије!
Камен ти у дроби!
Камен ти у памет!
Камен ти у уста!
Кад сви певали – ти кукао!
Камен ти главу разбио!
Камен ти под главом био!
Катраном те намазали и запалили!
Кад мене носив, од твоју крстачу ће се соплићав!
Кад пушташ плуг у њиву, главу нек ти одсече!
Кад се са комаче леб пружиш, кокошке да притрчив и да ти га искљујев!
Кад сол имаш, леб да немаш, а леб кад имаш, сол да немаш!
Кад тил видиш, тад и децу!
Кад имаш брашно, сол да немаш; кад имаш со, брашно да немаш!

Кад имаш жену, децу да немаш!
Кад кућу почнеш, да гу не завршиш!
Како право зборија, такој право ишаја!
Како право збориш, такој да си прав и здрав!
Како право, такој здраво!
Како паре кријем, очи да ми се сакрију!
Како право говорија, тако Бог нека те исправи!
Камен те утепаја!
Камен ти у врчву!
Камен ти у сирење!
Клела, на дупе се вукла!
Клин те пробоја у цигеричку!
Клинци те расбадали!
Клањо, не крстио се!
Кокот ти пред кућом не певао!
Колико задојила, толико уклела!
Колико хљеба појела, толико јада имала!
Ко ми о злу мислио, о клину висио!
Ко тикве краде, под гушу му ницале!
Кој мене зло мисли, нек си њега стигне!
Колера те ватила!
Ко чини мађије за децу, да му не заплачу деца у његовој кући!
Кост му у грлу застала!
Кола те погазила и поломила!
Колико ти одовуд стопа толико ти отуд година!
Коњи те живог растрзали!
Коцем ти кућа била поткочена, да се не претури!
Криво се вечито клео!
Крви се људске напио!
Кроз двориште пут ти пролазио!
Кров над главом никад не имао!
Крв га јела!
Крв пропишао!
Крекнула ти гуска у гишу!
Крсна те слава утепала!
Крстачу на мужа да цунеш!
Крв платио на свом дому!
Крв ти се у воду претворила!
Крвљу се своје дјеце причестио!
Крвник му се крви напио!
Крмаче ти се близниле!

Кој год ми што мисли, на главу нек си види!
Кој ме куне, у дупе да ми цуне!
Кој ме мрзи, од мене децу да има!
Кој се за децу сети, за леб да се не сети!
Колико поред реку врбе, толико ти на главу ране и чврге!
Колико у планину буке, толико ти у мешину муке!
Коприве и бурјан у двор да ти ницав!
Коске ти се разнизале!
Коске ти се у тамбис пропале!
Котило му се не чуло!
Коске ти у амбис пропале!
Кћери ти се удале преко девет гора и мора, па их у старости
не видео, дабогда!
Куд год ишао, ваздан кукао!
Куга га уморила!
Кука ти у глави!
Кумио и гору и воду, па ти не помогле!
Кућа му прокапала!
Кућом се огријо!
Кућа ти се затворила!
Кућа му се ископала!
Кућа ти на Божић изгорела!
Кукувија ти стално кукувијала!
Кукао док си жив!
Курјак ти све овце појео!
Кућа ти пуста остала!
Кућа ти се претурила и тебе убила!
Кучка ти више куцила но крмача прасила!
Кучка ти реп у кућу окренула!
Куде прва пара на мојега татка прошла, тамо да прођеш!
Куде ступнеш, туј да пукнеш!
Купци ти над главу настојали!
Курјак ве изеја!
Кућа да ти изгори!
Кућа да ти се затвори!
Кућа ти опустела!
Кућа ти се упалила!
Кучики те растргли!
Кучики ти коске развукували!
Кучики те се најели!
Кучики ти се у уста насрали!
Кућа му се затворила!

Лаг`о мене Господ довека, ако ја лажем вас!
 Лак му сан као воденички камен!
 Лај'о ко пас!
 Лека за тебе нигде не било!
 Лечио се али се не излечио!
 Леба желио!
 Леб да не туриш у уста!
 Лебац ти се огадил!
 Леб те утепаја!
 Лек да тражиш, па да га не нађеш!
 Лијек тражио код девет Стана и девет Марија!
 Лисице ти кокошарник вазда радовале, дабогда!
 Липсав'о ко псето!
 Липсаја ти плавоња!
 Луд да будеш на оном свету, дабогда!
 Луд био и тиме се поносио!

Љубила га међу очи гуја, а црна га земља загрлила!
 Љубио те поскок где те мајка љубила!
 Људи ти дали, Бог ти не дао!

Мајка те у студене очи љубила, дабогда!
 Мајка ти коске сабирала!
 Мајка те у мртве очи пољубила!
 Мајчино те млијeko губало!
 Мајчино ти млако пропиштало!
 Мајка те немала!
 Мачке ти очи ископале!
 Мало свега имао!
 Мачке те мрвог гризле!
 Мајка те у црно завила!
 Мајка ти се у црно завила!
 Мамка га немала!
 Мачке те изеле, дабогда!
 Марен те изеја!
 Марен те уфатија!
 Манит био!
 Манит по народу ходао!
 Мечке те газиле!
 Мечке те изеле!
 Месо ти од коске отпадало!

Месо ти се на коске скапало!
Мирисао на босиљак!
Мишеви ти под јастуком спавали!
Миши ти уши одгризли!
Младост ти се окаменила!
Много јео, никад се не најео!
Много године по свет да одиш и све да просиш, пак да се
раниш!
Морски таласи те удавили!
Моткама те испребијали!
Модра те стрела погодила!
Мој ће се сандук о твоју крстачу искрши!
Мора те попила дабогда. Капка те попила.
(Тако жена куне свог мужа пијаницу.)
Море да те Бог рашчепи!
Мозак ти се дабогда распрштеја!
Мрамором се мраморила, а каменом каменила!
Мрави те јели!
Мртви ти сви у кући били!
Мртав га, мајке, дабогда!
Мртав се напија!
Мртва да цвилнеш!
Мртво да легне!
Мртво пошло да не пођеш!
Мртво се најело!
Мртво се наспало, па никад да се не дигне!
Мртво ти име остало!
Мртав се родија!
Мука те изела!
Муња те ударила!
Мутна те вода однела!
Мучио се ко црв под кором!
Мука те изела!
Муња те спржила!
Мука те не изела!
Мушко чедо не имала!

Догађања

ДАНИ РАДЕТА ТОМИЋА 2013

КЊИЖЕВНИ КЛУБ "БРАНКО МИЉКОВИЋ"
КЊАЖЕВАЦ
ПОДЕЉУЈЕ
I НАГРАДУ

РАДЕ ТОМИЋ
ЗА 2013. ГОДИНУ

Ђорану Ђорђевићу

ЗА КЊИГУ СТИХОВА
ПОДИРНУТИ
ТИШИНУ

У Књажеву, 1. јун 2013.

Председник жирија

Срба Илџаићковић

Председник Клуба

Обрен Русевић

ОДЛУКА ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „РАДЕ ТОМИЋ“

Жири за доделу награде „Раде Томић“ за 2013. годину, који је радио у саставу: Срба Игњатовић, председник, Стојан Богдановић, члан и Обрен Ристић, члан, са задовољством констатује да су на овогодишњи конкурс за награду пристигли радови 198 учесника из Србије и других земаља. Од тога је 69 рукописа песничких збирки, и 129 циклуса песама.

Након свестраног упознавања са пристиглим рукописима жири је у више наврата расправљао, најпре сачинио ужи избор, а потом, после накнадног увида у тај избор, једногласно донео

О Д Л У К У

Прва награда за рукопис на конкурс „Раде Томић“ за 2013. годину додељује се аутору **Горану Ђорђевићу** из Смедерева, за рукопис *Додирнути тишину*.

Књига Горана Ђорђевића *Додирнути тишину*, песника истински утемељеног у савременом српском песништву, наликује на вишеделно сликарско платно – или фриз – на којем је, раскошним бојама и сугестивно-експресивним потезима, обделано мноштво мотива. Сачињена од неколико појединачних целина-циклуса, аутентичних значењско-мотивских оса, она је целовита пре свега захваљујући једном ауторски изграђеном, распознатљивом и аутентичном језику-поступку.

Искази, низови слика, узвитлане асоцијације, ослона на наоко разнородне културне контексте сливају се у Ђорђевићевим песмама у дисциплиноване, али свеједно експресивно делатне бујице и речитативе. Поступак је то у којем има својеврсних мелодијских и семантичких „синкопа“, речитих и хотимичних скокова, резова, артикулисаних повика али и елегично-стишаних засада. Чак и елемената лирске фантазмагорије (целина **Вилин Коњиц** уобличена као поетска проза).

„Додирнути тишину“, али је у добром скислу речи и превладати, песников је циљ. У његовом певању нема предаје и равнодушја, нити лепореке а испразне благоглагољивости. Сваки исказ је обременен, динамичан, функционално уткан у шири градитељски наум. Ђорђевић је и поетски сведок (не)времена, данас и овде, у Србији и понад ње, песник што емитује и ангажоване пореуке (Књига жалости), али нипошто не науштрб крајњег поетског домашаја и исходишта.

Суптилан и богат читалачки доживљај који књига „Додирнути тишину“ нуди даје нам право да је одредимо и као својеврски поетски „роман“.

Награда је штампање понуђене књиге у издању Књижевног клуба „Бранко Миљковић“ из Књажевца, едиција *Бдење* – награда *Раде Томић*.

Прва награда у категорији циклуса песама додељује се равноправно **Радојци Перишићу** из Нове Вароши за сонетни венац *Долазак по венцу* и **Милени Марковић** из Горњег Милановца за сонетни венац *Одлазак по венцу*.

Освештана форма сонетног венца није одвише чест „гост“ у српском песништву. У новије време, међутим, приметна је својеврсна обнова занимања за ту сложену и истанчану поетску „архитектонику“. Ову опаску потврђују и сонетни венци Радојци Перишића и Милене Марковић.

Мотивски „задатак“ свег сонетног венца Перишић је обелоданио већ његовим поднасловом, посветом прецима досељеним из старе Херцеговине. Оно што следи једна је опоетизована „историја“ без другојачијих но поетских претензија. Али та поетска „историја“ свеједно сажима сећања на негдашње станиште, место где „не оста ништа“, и казивања о градњи „новог темеља“.

Перишићев језик је, наравно, стилизован, проткан сликама и симболима, местимично метафоричан а вазда звонак, бистар као горски поток. Његов сонетни венац целовито је и складно остварење исписано руком поузданог мајстора.

И у сонетни венац Милене Марковић уткана је одређена, разазнатљива посвета садржана у имену Милисава Ћосовића. Стога је он прожет елегичним тоном и жалом због неумитног одласка посвећеника али је, у исти мах, и својеврсна апологија, творевина уобличена у његову част и спомен. У том контексту стишана емоционалност делује племенито и боји само певање особеним тоном не спутавајући га да се вине и ка метафизичко-васељенским трепетним промишљајима. Сонетно везиво Милене Марковић поврх свега је обележено местимичним срећним изнађеницама-кованицама („самосвој“, „љубилиште“, „жарије“, „руке невиднице“) што се обелодањују као додатни ауторски „печат“.

Награда је штампане два изабрана венца у форми заједничке књиге, а у издању Књижевног клуба „Бранко Миљковић“ из Књажевца, едиција *Бдење* – награда *Раде Томић*.

У Књажевцу, 1. јуна 2013. године

Срба Игњатовић, председник
Стојан Богдановић, члан
Обрен Ристић, члан

Горан Борђевић

ДОДИРНУТИ ТИШИНУ

САМ НА ПРАГУ

Лако си камиљим четкама
Преметао зидове с крстом
Млади камен, опеке, гробља
Из магловитог ушћа
У горина размеђа,
Из песка муљевитог
У брушени умивени гранит

Сам на прагу

Жедне војске, окупљене
Под овнујским кожама
Лакокрило уходио јеси
Тражећи заветни мач
Пре и после битке
Завирујући у уплашена срца
Ратника, кости, праха.

Свуда унакрст тражио си гроб
Мерио својим и туђим стопама
Према сневаној слици
Да поново у њега легнеш.

Сам на прагу

ДОДИРНУТИ ТИШИНУ

Додирнути тишину са силном жељом
доступни је почетак крајева

она има храпаву кожу као наранџа
или глатку као шљива
И белу као прамен магле
или мајчина коврца

Додирнути је у пролазу
и наставити нехајно
као да се враћаш с посла
Или из школе у сећању.

Подједнако сам

Наставити путем,
без сусрета и заокрета
и загрићеш је као сутонску
светлост
Златних и зелених брегова
у даљинама.

Радојица Перишић

ДОЛАЗАК ПО ВЕНЦУ

МАГИСТРАЛЕ

Од срца Дробњака комад отргли
Да га раст маховине не укрије;
Да их мило чедо радошћу мије,
Са извора што су га зајазили.

Труле изданке сасвим одрубили –
Веза се тело за душу снажније;
Молитву исказаше још јасније
Када су силнију кураж скупили.

Милина мира проже Муртеницу,
А песма полете, као да мора;
Домаћин насу љуту мученицу.

Покретна кућа од смолавог бора
Исконску љубав испод шиндре крије,
Што као смола без прекида лије.

Милена Марковић

ОДЛАЗАК ПО ВЕНЦУ

МАЈСТОРСКИ СОНЕТ

Могла је ноћ још тиша да буде
И да траје краће за судњи трен,
Лепотом крила ти си међ' људе
Истину донео к'о кобну сен.

Само ти срцем овлада студен,
А много жарја у њему беше,
Ватромет жеља оста упаљен,
Ћилими зоре с њим изгореше.

О, како боли немоћ тренутка!
Самотни смирај без твога лика
Окопад у невиду белутка –

Валови расту – нестварна слика;
Искон ока оде у маглину –
Ћутим. У плавети око сину.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ, КУЛТУРУ И СПОРТ СВРЉИГ
ОРГАНИЗАТОР ПЕСНИЧКИХ СУСРЕТА
„ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“

РАСПИСУЈЕ

КОНКУРС
ЗА НЕОБЈАВЉЕНИ РУКОПИС ПОЕЗИЈЕ

Право учешћа имају песници који пишу на српском језику. Рукопис, обима до пет штампарских табака, треба да буде потписан шифром и достављен у три примерка.

Решење шифре, у посебном коверту, са кратком биографском белешком, адресом и телефоном, приложити уз рукопис и послати на адресу: Центар за туризам, културу и спорт (за књижевни конкурс) 18360 СВРЉИГ, Боре Прице 2. Тел. 018/ 821-059.

Награда је штампање књиге.

Крајњи рок за слање рукописа је 30. септембар 2013. године

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Time New Roman, ћирилица, величина 12.

Посебне захтеве (латиница, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусно-те, место за ликовни прилаз) одређује сам аутор.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг,
Боре Прице 2, 18360 Сврљиг (За уредништво БДЕЊА)

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Дом културе, 19350
Књажевац.

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Поводи

ПЈЕСМА НАД ПЈЕСМАМА	3
<i>Недељко Богдановић</i>	
ИДЕАЛ ТЕЛЕСНЕ ЛЕПОТЕ У ПЈЕСМИ НАД ПЈЕСМАМА .. 10	
<i>Димитрије Миленковић</i>	
СВЕТЛОСТ ПАТЊЕ И УЗНЕСЕЊА	15
<i>Зорица Бранковић Басарић</i>	
СВЕТЛОСТ ФИЛИПА НЕДЕЉКОВИЋА	27

Бдења

<i>Крстивоје Илић</i>	
БОЖАНСТВО СТВАРИ	41
<i>Злата Коцић</i>	
РАСПЕТИ ПЕТАК: САРАСПЕЋЕ	45
<i>Ловица Ђурић Мајор</i>	
САВИНА КЕЛИЈА	48
<i>Мирко Иконић</i>	
РАЗГОВОР СА СТАРИМ ХРАСТОМ	51
<i>Љубинко Дугалић</i>	
НОГОМЕТ	54
<i>Стојан Богдановић</i>	
АЛХЕМИЧАР НИКОЛЧА КЕРЛА ИЗ ВЕЛИКОГ БОЃИНЦА .. 58	
<i>Жељка Аврић</i>	
ВАЛПУРГИЈСКА НОЋ	61
<i>Секуле Шарић</i>	
ПУТ	66
<i>Драган Стојановић</i>	
СМС	71
<i>Сања Радовановић</i>	
ХАЙКУ СТИХОВИ	74
<i>Драган Вилић</i>	
ПОГЛЕД	76
<i>Живко Карески Горносељец</i>	
ОЧЕВА КУЋА	79
<i>Дејан Богојевић</i>	
КУЛЕ ЗИМЕ	83
<i>Немања Драгаиш</i>	
ВОДА	86

<i>Мирослав Петковић</i> ПОЗОРИШТЕ НА ТОЧКОВИМА	89
--	----

Наговештаји

<i>Марија Жикић</i> САЊАМ. СЕЊАМ СЕ БУДУЋНОСТИ	95
---	----

Упознавања

<i>Љубомир Ђорилић</i> СУНЦЕ ИЗНАД ЈЕРЕВАНА	101
<i>Жарко Миленић</i> РУСКИ ПЕСНИЦИ	109
<i>Бојан Белић</i> ИЗ ПОЕЗИЈЕ НЕМАЧКОГ ЕКСПРЕСИОНИЗМА	119

Погледи

<i>Жарко Ђуровић</i> ПЈЕСНИЧКА ЧУЈНОСТ ТИШИНЕ	123
<i>Лаза Лазић</i> ДЕ, ПОИГРАЈ, МЕДВЕДЕ	131
<i>Милица Миленковић</i> ТРАГОМ НОВИХ ИЗАМА: ИМАТЕИЗАМ	136
<i>Невена Анђелковић</i> ПРОЖИМАЊЕ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ	141

Тумачења

<i>Радивоје Микић</i> СТОЈАН БОГДАНОВИЋ: „О да“	151
<i>Душан Стојковић</i> ПРОГОВОР ИЗ ПЕСНИЧКОГ НОВОЈЕЗГРА	155
<i>Мирослав Радовановић</i> КУЛТ ВОЉЕНОГ БИЋА	159
<i>Миљан Деспотовић</i> ЈЕДНА КЊИЖЕВНА АМАЈЛИЈА	163
<i>Сенахид Незировић</i> РОМАН РАСКОШНЕ ЛЕПОТЕ	167
<i>Живко Аврамовић</i> ЧИСТОТА И САВРШЕНСТВО	171

Баштина

Јакша Динић

ИМЕНСКИ ПАР ЗЛОТ : СИКОЛЕ 173

Миливоје Р. Јовановић

СРПСКЕ НАРОДНЕ КЛЕТВЕ 179

Догађања

ДАНИ РАДЕТА ТОМИЋА 2013 188

ОДЛУКА ЖИРИЈА 189

Горан Ђорђевић, прва награда

ДОДИРНУТИ ТИШИНУ 192

Радојица Перишић, прва награда у категорији циклуси песама

ДОЛАЗАК ПО ВЕНЦУ 194

Милена Марковић, прва награда у категорији циклуси песама

ОДЛАЗАК ПО ВЕНЦУ 195

КОНКУРС ЗА НАГРАДУ *ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ* 196

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА 197